

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**TÜRKİYE'DE TİMUR ÇALIŞMALARININ DÜNÜ BUGÜNÜ:
YÖNTEM VE YAKLAŞIMLAR**

Rakhim MAMADALIEV

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

TÜRKİYE'DE TİMUR ÇALIŞMALARININ DÜNÜ BUGÜNÜ: YÖNTEM VE
YAKLAŞIMLAR

Rakhim MAMADALIEV

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

Rakhim Mamadaliev tarafından hazırlanan ‘‘Türkiye’de Timur alışmalarının Dünü Bugünü: Yöntem ve Yaklaşımlar’’ başlıklı bu çalışma, 18.01.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Öz (Başkan)

Doç. Dr. Resul Ay (Danışman)

Prof. Dr. Musa şamil Yüksel (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Uğur Ömürgönülşen

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 1 ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

18/01/2024

Rakhim MAMADALIEV

“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir. Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.*

* *Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Resul Ay** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Rakhim MAMADALIEV

TEŞEKKÜR

Tezin yazılması aşamasında her daim bana yol gösteren, eksikliklerimi giderme ve hatalarımı düzeltmemeye yardımcı olan, nezaket ve bilgisini esirgemeyen, kıymetli hocam Doç. Dr. Resul Ay'a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Yüksek lisans eğitimim boyunca derslerine katıldığım tüm hocalarıma ve tez çalışmama sundukları önemli öneri ve katkıları için sayın jüri hocalarım Prof. Dr. Mehmet Öz'e ve Prof. Dr. Musa Şamil Yüksel'e çok teşekkür ederim.

Bu eğitim sürecim boyunca maddi ve manevi destekleriyle her daim yanımda olan sevgili annem ve babama teşekkür ederim.

ÖZET

Rakhim MAMADALIEV. *Türkiye’de Timur Çalışmalarının Dünü Bugünü: Yöntem ve Yaklaşımlar*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.

Türk tarihindeki en ünlü isimlerden biri olan Emir Timur ve onun kurduğu Timurlu Devleti pek çok tarihçinin ilgi duyduğu bir konu olmuştur. Emir Timur’un ana vatanı olan Özbekistan’da daha fazla olmak üzere, diğer eski Sovyet ülkelerinde ve dünyanın diğer ülkelerinde araştırmalara konu edilmiş ve literatürde hacimli bir yer tutmuştur.

Türk Devletleri arasında tarihçilik alanında gelişmiş ülkelerden biri olan Türkiye’de de Timurlu Devleti ile ilgili çok sayıda çalışma mevcuttur. Öyle ki bu çalışmaların hacmi, niteliği ve üzerinde çokça tartışma olması bakımından bu çalışmaların kendisi de bir çalışmayı hak etmektedir. Dolayısıyla gelinen durum itibariyle birikmiş olan mevcut literatürü yeniden bir değerlendirmeye tabi tutmak, Türkiye’de Timurlu çalışmalarının bir bilançosunu çıkarmayı denemek önemli bir gereksinim olarak görünmektedir.

Tespit edebildiğim kadarıyla Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar Timurlu Devleti üzerine 10 adet doktora tezi ve 31 adet yüksek lisans tezine karşılık, 55 adet kitap, 130’den fazla makale ve 30’un üzerinde çeviri kitap yayımlanmıştır. Tezde bu çalışmaların bir listesini bulmak mümkündür. Bunların içinden Timurlu çalışmalarına yeni görüşler kazandıran, bu alana büyük hizmetleri olan eserleri burada analiz etmeye, yaklaşım ve yöntem açısından değerlendirmeye çalıştık.

Anahtar Sözcükler: Emir Timur, Timurlu Devleti, Timurlu çalışmaları

ABSTRACT

Rakhim MAMADALIEV. *The Past and Present of Timurid Studies in Turkey: Methods and Approaches*, Master Thesis, Ankara, 2024.

Amir Timur, one of the most famous names in Turkish history, and the Timurid State he founded have been a subject of interest to many historians. It has been the subject of research mostly in Uzbekistan, the homeland of Amir Timur, as well as in other former Soviet countries and other countries, and has taken up a large place in the literature.

There are many studies on the Timurid State in Turkey, one of the developed countries in the field of historiography among the Turkish States. So much so that these studies themselves deserve a study in terms of their volume, quality and the fact that there is a lot of discussion on them. Therefore, it seems an important necessity to re-evaluate the existing literature that has accumulated in the current situation and to try to create a balance sheet of Timurid studies in Turkey.

As far as I can determine, 55 books, more than 130 articles and more than 30 translated books have been published on the Timurid State in Turkey from its foundation to the present day, as opposed to 10 doctoral dissertations and 31 master's theses. It is possible to find a list of these studies in the thesis. Among these, we tried to analyze the works that brought new insights to Timurid studies and contributed greatly to this field and evaluated them in terms of approach and method.

Key Words: Amir Timur, Timurid State, Timurid studie

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE TİMUR ÇALIŞMALARI: BİR BİLANÇO DENEMESİ	3
1.1. BATIDA TİMURLU DÖNEMİ ÇALIŞMALARI	3
1.2. TÜRKİYE’DE TİMURLU ÇALIŞMALARININ BAŞLANGICI.....	18
1.3. TÜRKİYE’DE TİMURLU ÇALIŞMALARININ GENEL DURUMU	21
2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE TİMURLU ÇALIŞMALARINDA YÖNTEM VE YAKLAŞIMLAR	36
3. BÖLÜM: TİMURLU ÇALIŞMALARINDA ÖNE ÇIKAN KONULAR: BİR MUHTEVA ANALİZİ	55
3.1 SİYASİ TARİHİN AĞIRLIĞI	55
3.2. KÜLTÜR TARİHİNİN ÖNEM KAZANMASI	67
3.3. TİMUR DÖNEMİ TOPLUM VE EKONOMİSİNE DAİR.....	76
3.4. KAYNAK VE SEÇKİN LİTERATÜRE DAİR ÇEVİRİLER	80
SONUÇ	89
KAYNAKÇA	90
EK 1: ETİK KOMİSYON MUAFİYET FORMU	104
EK 2: ORJİNALLİK RAPORU	106

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Araştırma kitaplar	24
Tablo 2. Doktora tezleri	25
Tablo 3. Yüksek Lisans Tezleri	26
Tablo 4. Makaleler	27
Tablo 5. Çeviri kitaplar	34

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Timurlu Dönemi Çalışmaları	23
---	----

GİRİŞ

Tarihin en büyük komutanları arasında gösterilen Emir Timur yaygınlıkla tanınan Türk hükümdarlarından. Emir Timur 1370 yılında Semerkand'da devletinin temellerini attıktan sonra takip eden 35 yıl boyunca yani vefat edene kadar ömrünü hep seferlerde geçirdi. Faaliyetlerinin sonucu olarak Orta Asya, İran, Irak, Hindistan, Şam, Kafkasya ve Anadolu topraklarını ele geçirip büyük imparatorluk kurmayı başardı. Son seferini Çin'e yapmak üzere yolda hayatını kaybetti.

Timur'dan sonraki dönemde ise, onun oğulları ve torunları arasında taht için kavgalar ve anlaşmazlıklar çıkmaya başladı. Timur'un vefatından sonra tahta çıkmayı başaran Halil Sultan 1409 yılına kadar Maverâünnehir'i yönetti bu süreçte iç kargaşalar devam etti. Nihayet 1409 yılında Devletin büyük kısmında Timur'un oğlu Mirza Şahruh istikrarı sağlamayı başardı. Horasan'da Mirza Şahruh Maverâünnehir'de ise onun oğlu Mirza Uluğ Bey devleti yönettiler. 1447 yılında Şahruh'un vefatı, ardından 1449 yılında Uluğ Bey'in vefatı taht için kavgaları yeniden başlattı, bu da Timurlu Devletinin büyük bir sarsıntı geçirmesine sebep oldu. Sırayla önce Uluğ Bey'in oğlu Abdüllâtif sonra ise Uluğ Bey'in kardeşi İbrahim Sultan'ın oğlu Abdullah başa geçti.

1451 yılında tahta geçen Ebu Said devleti toparlamaya çalışsa bile bunu pek başaramadı ve 1469 yılında Akkoyunlularla yapılan savaşta öldürüldü. Sonrasında ise Timurlu Devleti'nin son hükümdarı Hüseyin Baykara taht için verdiği mücadeleyi kazanarak 1469 yılında iktidara geldi. Deşti Kıpçak'tan gelen Özbekler ile olan mücadeleler onun döneminde daha da arttı ve 1506 yılında Maverâünnehir'i ele geçiren Muhammed Şeybanî Han'a karşı sefere giderken yolda hayatını kaybetti. Onun vefatı ve Şeybanî Han'ın 1507 yılında Herat'ı alması Timurlu Devletinin resmen sonunu getirdi.

Timurlu Devleti 130 küsur sene varlığını sürdürmüştür fakat mirası bu süreden çok daha uzun sürmüştür. Dünya tarihindeki yerini ve bıraktığı mirası araştırmak üzere pek çok tarihçi ve yazar Emir Timur ve Timurlu Devleti hakkında çalışmalar ortaya koymuşlardır. Timurlu devletine ilginin Emir Timur'un büyük devleti inşa etmesiyle başladığını

söyleyebiliriz. Onun ismi Anadolu seferiyle özellikle Avrupa'da daha da ünleniyor, Fransa, İngiltere, İspanyol devletlerinin elçileri gidip geliyor. Bunlardan biri olan İspanyol Kralı'nın elçisi Clavijo Timur sarayına gidiyor ve Timur hakkında hatıratlarını yazıyor; bunun ardından Avrupa'da Timur ile ilgili birçok eserler yazılmaya başlamıştır.

Bugüne kadar farklı ülkelerden pek çok tarihçi ve araştırmacı Timurlu Devleti tarihini araştırmış ve çok sayıda eserler üretmişlerdir. Türkiye'de de Timurlu çalışmalarının çok gelişmiş durumda olduğunu söyleyebiliriz. Bu araştırmaların Osmanlı İmparatorluğu döneminde bazı çeviri faaliyetleri ile başladığını ve XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yazılan makaleler ile devam ettiğini görmemiz mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ise bu araştırmalar daha da artmış, özellikle son on yıllarda yoğunluk kazanmıştır.

Araştırmamızın ilk bölümünde Timurlu çalışmalarının dünya genelinde nasıl bir durumda olduğuna değindikten sonra, Türkiye'de Timurlu çalışmalarının başlangıcı ve bugünkü durumu hakkında genel değerlendirme yapılacaktır. Tezin ikinci kısmında Türkiye'de yapılan Timurlu çalışmalarını yaklaşım ve yöntem açısından analiz etmek amaçlanmıştır. Üçüncü bölümde ise Timurlu çalışmalarının muhtevası üzerinde durularak, öne çıkan temalar ele alınmakta ve bu kapsamda siyasi, sosyal ve kültür konuları itibariyle bir analiz yapılmaya çalışılacaktır.

1. BÖLÜM: DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE TİMUR ÇALIŞMALARI: BİR BİLANÇO DENEMESİ

1.1. BATIDA TİMURLU DÖNEMİ ÇALIŞMALARI

Türk ve Dünya tarihinde önemli yer işgal etmiş olan Timurlular Devleti, özellikle de Emir Timur araştırmacılar tarafından her zaman büyük ilgi görmüş, bugüne kadar pek çok bilimsel çalışmaya konu edilmiştir. Yapılan çalışmaları 4 grubta incelemek mümkündür:

- Batılı tarihçiler tarafından yapılan çalışmalar;
- Rus imparatorluğu ve Sovyet döneminde yapılmış araştırmalar;
- Özbekistan Cumhuriyeti egemenlik dönemindeki araştırmalar;
- Türkiye’de yapılmış araştırmalar.

1. Batılı tarihçiler tarafından yayımlanan eserler:

Batıda Timurlu devleti tarihi çalışmaları epey eskiye dayanır. Emir Timur’un şahsı ve onun kurduğu merkezi devlet sistemi, diplomatik ilişkileri, düzenlediği askeri seferler vb konular pek çok tarihçinin ilgisini çekmiş ve çekmeye de devam etmektedir. Bu çalışmalarda Fransız tarihçilerin başı çektiği söylenebilir. Fransız tarihçiliğinde Timur hakkında araştırma yapan ilk tarihçilerinden biri Barthélemy d’Herbelot’tur (ö. 1695).¹ O *Bibliothèque orientale, ou dictionnaire universel contenant tout ce qui regarde la connoissance des peuples de l’Orient* (Doğu Kütüphanesi)² başlıklı eserinde Doğu memleketleri tarihini anlatırken Emir Timur’dan da bahseder. Müellif Emir Timur ve

¹ Barthélemy de Molainville d’Herbelot 1625-1695 yıllarında yaşamış Fransız şarkiyatçısı, ilk İslam ansiklopedisi olarak tanınan *Bibliothèque orientale* adlı eserin yazarı. Bkz: Cengiz Aydın, Tahsin Görgün, "Herbelot, Barthélemy de Molainville d'", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/herbelot-barthelemy-de-molainville-d> (Erişim 02.05.2023).

²Habibullo Nurutdinov, der., *Kolleksiya Redkih Knig Natsionalny Biblioteki Uzbekistana.(Vipusk 1)*, Taşkent: Alisher Navoiy Nomidagi Özbekiston Milliy Kutubhonasi, 2015. s. 23.

Toktamış arasındaki ilişkiler kapsamında aralarında geçen savaşları teferruatlı bir şekilde ele alır.³

Fransız doğubilimcisi ve türkologu Joseph de Guignes⁴ *Historie generale des huns, des turcs, des mongols, et des autres tartars occidentaux* (Hunlar, Moğollar, Türkler ve diğer Batı Tatarlarının Genel Tarihi) adlı 5 ciltlik eserinin IV-V. ciltlerinde Emir Timur ve Timurlular dönemini konu edinir; Timur'un siyasi faaliyetleri ve Timurlu Devleti hükümdarlarından bahseder. Timur'u ise memleketleri yakıp yıkan göçebe ve barbar olarak görmektedir.⁵

Fransız tarihçiliğinde Emir Timur tarihi ile ilgili yapılmış araştırmalar içinde Louis-Mathieu Langlès'in⁶ *Timur'un Hayatı* başlıklı kitabı da önemli eserlerden biridir. Bu eser yayımlandıktan sonra büyük ilgi görmüş ve daha XIX. yüzyılda Rus diline tercüme edilmiştir. Langlès Timur'un her zaman devlet işleriyle ve seferlerin planlarıyla meşgul olan bir hükümdar olduğunu, hatta Toktamış'a karşı yapılan seferden sonra Semerkant'ta düzenlenen şenliklerde halk ve ordu zaferi kutlarken Timur'un devlet işleriyle meşgul olduğunu kaydetmektedir. Timur adil bir hükümdar olarak valilerin faaliyetlerinden ve halkın durumundan her zaman haberdar olmaya çalıştığını, ezilenlerin şikayetlerini dinlediği ve adaleti sağladığını, hırsızların öldürüldüğünü yazmaktadır. Bir hükümdarın başlıca görevi halkı işgallerden, gasp ve zorbalıklardan, halkı ezmeye her zaman hazır olan güc sahibi olan şahıslardan korumak olduğunu bilen bir hükümdar idi diye bahsetmektedir.⁷ Yazar kitabında Emir Timur'un hayatını ve hemen hemen tüm siyasi faaliyetlerini inceliyor ve geniş kapsamlı bir araştırma ortaya koyuyor.

³ Bahridin Usmonov, *Farg'ona Vodiysi Amir Temur va Temuriylar Davrida*, Farg'ona: Farg'ona Nashriyoti, 2019, s.27.

⁴ Joseph de Guignes 1721-1800 yıllarında yaşamış Fransız doğubilimci, Türkolog, Sinolog. Hunlar, Türkler ve Moğollar hakkında *Histoire générale des Huns, Turcs, Mogols et autres Tartares occidentaux* ve *Mémoire historique sur l'origine des Huns et des Turcs* gibi eserleriyle ünlüdür. Bkz. *Ensiklopedicheskiy Slovar' Brokgauza i Efrona*, 86 Cilt, Sankt-Peterburg 1890-1907. "Degin Jozef" maddesi s.27.

⁵ Bahridin Usmonov, *a.g.e.* s.27.

⁶ Louis-Mathieu Langlès 1763-1824 yıllarında yaşamış Fransız şarkiyatçı, dil bilimcisi Emir Timur tarihi hakkında *Instituts politiques et militaires de Tamerlan, proprement appelé Timour* eserinin yazarı.

⁷ R. Rahmonaliyeva. haz., *Tamerlen: Epoha, Lichnost, Deyaniya*, Moskova: Gurash, 1992. s.271-272.

XX. yüzyıl Fransız doğu bilimcileri temsilcilerinden olan Rene Grousset'nin *Bozkır İmparatorluğu, Atilla, Cengiz, Timur* ve Jean-Paul Roux'nun *Timurlenk* gibi eserleriyle Timurlu çalışmalarının gelişiminde önemli yerleri vardır. Özellikle Jean-Paul Roux yaptığı çalışmalarında Timur'un hem olumlu hem de olumsuz diyebileceğimiz faaliyetleri olduğundan, son dönemlerde ise onun daha çok iyi yönleriyle tasvir edildiğinden bahsetmektedir. Timur'a karşı yaklaşımın nasıl olması gerektiği hakkında ise dünya tarihinde yaşamış en büyük hükümdarlar Darius, İskender, Jül Sezar, Cengizhan ve Napoleon Bonaparte'lar ile aynı sırada yer almakta olduğunu ve tarihte yaşamış büyük kumandanlardan biri olarak görülmesi gerektiğini yazmaktadır.⁸

Bu kapsamda bir diğer Fransız tarihçi de Lucien Kehren'dir, *Tamerlan, l'Empire du Seigneur de fer* (Emir Timur Saltanatı) adlı eserinde Timur tarihini etraflıca araştırdığı görülür. Timur'un siyasi faaliyetlerini, Timurlu Devleti'nin ekonomisi ve kültürüne dair bir çok konuyu eserinde inceler.⁹ Kehren çalışmasında Timur'un vefatından sonra haleflerinin arasındaki tahta kavgaları ve onların hükümdarlık dönemlerini de araştırmaktadır. Timur'un Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerini kaleme alan bölümü de eserin önemli kısımlarındandır. Fakat Kehren'in araştırmasında dikkat çeken bir husus daha çok bir taraflama yaklaşım sergilemesidir. Kehren Timur'u "büyük emir" diye niteler ve onun yaptığı iyi faaliyetlerden söz eder, onun fevkalade hafızasını, cesurluğunu, adaletini övgüyle kaleme alır.¹⁰

İngiltere tarihçi ve yazarlarının da Emir Timur ve Timurlu Devleti'ne büyük ilgi gösterdiği söylenebilir. Cristopher Marlowe¹¹ Emir Timur hakkında *Tamburlaine The Great* adlı eserini daha XVI. yüzyılda yazmıştır.¹² Eser pek çok tartışmalı ve gerçekliklere aykırı bilgiler içerse de İngiltere'de Timur'a olan ilginin büyük olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Marlowe'un eseri yayımlandığından birkaç yüzyıl

⁸ Jan-Pol Ru, *Tamerlan*, Moskova: Molodaya Gvardiya, 2007, s.3-13.

⁹ Lusyen Keren, Akmal Saidov, *Amir Temur va Fransiya*, Toşkent: Adolat, 1996, s.35-37.

¹⁰ Lusyen Keren, *Amir Temur Saltanati*, Taşkent: Ma'naviyat, 1999, s.158-168.

¹¹ Christopher Marlowe 1564-1593 yıllarında yaşamış İngiliz şairi. Bkz.

<https://www.britannica.com/biography/Christopher-Marlowe>

¹² Christopher Marlowe, *Tamburlaine The Great*, ed., U. M. Ellis-Fermor, B. Litt, New York: Gordian Press, 1966. (Earliest Extant Edition: 1590).

Türkçe çevirisi için bkz. Christopher Marlowe, *Büyük Timurlenk I-II*, çev., Özdemir Nutku, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

sonra da Avrupa’da popülarlığını kaybetmeden tiyatro sahnelerinde sergilenmeye devam etmiştir. Onun eserinin etkisiyle Batıda zalim, merhametsiz, kılıcıyla dünyaları zapt eden barbar bir hükümdar portresi oluşmuştur.

Ünlü İngiliz tarihçisi ve *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* adlı eserin müellifi Edward Gibbon (1737-1794) Timurlu dönemine araştırmasında yer vermiştir. Eserin 7. cildi Timurlu dönemi hakkında bilgi vermektedir. Tarihçi Timur’un yaptığı seferleri ve onun ölümünden sonraki hakimiyet mücadelelerini kaleme almıştır. Gibbon Timur’u “Moğol İmparatoru”¹³ bazen de “Tatar”¹⁴ olarak tanımlar; dönemin iki büyük devleti olan Osmanlı ve Timurlu devleti arasındaki münasebetlere ve Ankara savaşına dair de bilgiler verir. Özellikle savaştan sonra Bayezid’e karşı Timur’un tutumu üzerinde duran Gibbon Bayezid’i demir kafese koyulduğunu ispat etmeye çalışır.¹⁵

Bir diğeri araştırmacı Hilda Hookham ise *Tamburlaine the Conqueror* adlı eseriyle daha akademik bir çalışmaya imza atmıştır.¹⁶ Timurlu döneminin birincil kaynaklarını karşılaştırarak ve sonraki dönemlerde yapılmış eserleri de geniş yelpazede araştırarak önemli bir eser ortaya koymuştur. Hookham Timurlu dönemi Avrupalıların çok ilgisini çekmese de tarihte önemli yere sahip olduğunu, Timur’un da Attila, İskender ve Cengizhan gibi büyük hükümdarlar ile aynı sıraya koyulması gerektiğini söylemektedir.¹⁷ Son yıllarda gazeteci, gezgin ve tarihçi kimliğiyle öne çıkan Justin Marozzi de Emir Timur hakkında araştırma yapan bir başka İngiliz’dir. Araştırmasını yaparken Emir Timur’un yürüdüğü yolları inceleyerek, Timur’un sefer yaptığı şehirlerin çoğuna gitmiştir ve bu tetkikatının sonucu olarak da *Timurlenk- İslam’ın Kılıcı, Cihan Fatihi* adlı eserini ortaya koymuştur.¹⁸ Eserindeki en önemli hususlar Timurlu döneminde Orta Asya’da var olan devletlerin ve Timur’un yaptığı sefer rotalarının haritalarını çıkarmasıdır. Sovyetler

¹³ Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vol. VII, Basil: J.J. Tourneisen, 1788; Rusça çevirisi: Eduard Gibbon, *İstoriya Upadka i Razrusheniye Velikoy Rimskey Imperii*, 7.cild, Moskva: Terra, 2008, s.201-205.

¹⁴ Eduard Gibbon *a.g.e.* s.212.

¹⁵ Eduard Gibbon, *a.g.e.* s.208-212.

¹⁶ Hilda Hookham, *Tamburlaine the Conqueror*, London: Hodder & Stoughton, 1962.

¹⁷ Hilda Hookham, *Tamburlaine the Conqueror*, London: Hodder & Stoughton, 1962. Rusça çevirisi: Hilda Hukhem, *Vlastitel Semi Sozvezdiy*, çev., G. Hidoyatova, Toşkent: Adolat, 1995, s. 8.

¹⁸ Justin Marozzi, *Timurlenk – İslam’ın Kılıcı, Cihan Fatihi*, çev., Hülya Kocaoluk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

döneminde Timurlu dönemine olan yaklaşımlar ve egemen Özbekistan Cumhuriyeti kurulduktan sonraki dönemde ise bu yaklaşımların nasıl değiştiği konusundaki tespitleri de kayda değerdir.

Timurlu dönemine ilgiyi Amerika Birleşik Devletleri'ndeki tarihçilerde de görürüz. Bu kapsamda Beatrice Forbes Manz'ın Timur ve Timurlular dönemi ile ilgili eserlerinden özellikle bahsetmek gerekir. Tarihçinin *The Rise and Rule of Tamerlane*¹⁹, *Power Politics and Religion in Timurid Iran*²⁰ gibi Timurlu devletinin yönetim ve politikalarını konu alan eserleridir. Devletin yönetim mekanizması, hükümdarların uyguladığı politikalar hakkında yaptığı detaylı analizleri alana önemli katkı olarak görülebilir. Manz ayrıca Timurlu devletini oluşturan boylar, boylar arasında hakimiyet için verilen mücadeleler, Timur'un bu boyları birleştirme ve yönetme çabaları hakkında geniş bilgiler verirken, Timur'un uyguladığı politikalar ve Timurlu devletinin yönetim sistemi hakkında da önemli tespitlerde bulunur.²¹

Chicago üniversitesi profesörü John Woods'un araştırmaları Timurlu dönemine dair çalışmalarda önemli yere sahiptir. Woods Türkiye, İran ve Orta Asya'nın XIII-XVIII. yüzyılları tarihine dair çalışmalar yapmıştır. *The Timurid Dynasty*, "Timur's Genealogy", "The Rise of Timurid Historiography" gibi çalışmalarıyla Timurlu döneminin farklı meselelerini ele almıştır.²²

¹⁹ Beatrice Forbes Manz, *The Rise and Rule of Tamerlane*, Cambridge: Cambridge University Press, 1989. Türkçe çevirisi için bkz. Beatrice Forbes Manz, *Timurlenk- Bozkırların Son Göçebe Fatihi*, çev. Zuhâl Bilgin, Kronik Kitap, İstanbul, 2006.

²⁰ Beatrice Forbes Manz, *Power Politics and Religion in Timurid Iran*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009. Türkçe çevirisi için bkz. Beatrice Forbes Manz, *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, çev., Dilek Şendil, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

²¹ Beatrice Forbes Manz, *The Rise and Rule of Tamerlane*, Cambridge: Cambridge University Press, 1989, s. 148-153.

²² John E. Woods, *The Timurid Dynasty*, Papers on Inner Asia No. 14. Bloomington: Research Institute for Inner Asian Studies, Indiana University, 1990.

John E. Woods, "The Rise of Timurid Historiography", *Journal of Near Eastern Studies*, 48, (1987), 81-108.

John E. Woods, "Timur's Genealogy", *Intellectual Studies on Islam Essays Written in Honor of Martin B. Dickson*, eds. Michel M. Mazzaoui and Vera B. Moreen, (Salt Lake City, 1990), in press.

Macar seyyah ve Türkolog Arminius Vambery'yi²³ de erken Timurlu çalışmalarında önemli bir yere koymamız gerekir zira o Orta Asya'ya yaptığı seyahat sırasında araştırmalar da yapmış ve Timur hakkında bilgiler toplamıştır. Onun *Geschichte Bocharas* (Buhara Tarihi) adli eserinde Emir Timur ve Timurlular tarihine ayrılmış önemli bir kısım bulunur, burada Timurlu Devletinin siyasi tarihinden bahseder.²⁴ Onun araştırmalarında dikkate değer hususlardan biri de Timur'un soyunun Moğollara dayandığını reddetmesi ve Türk asıllı bir hükümdar olduğunu öne sürmesidir. O dönemde böyle bir yaklaşımı çoğu tarihçide bulmak mümkün değildi. Timurlular daha çok Moğol-Türk hanedanı olarak kabul edilmekteydi. Son dönemlerde ise Toronto üniversitesi profesörü İran çalışmaları alanında uzman Eva Maria Subtelny Timurlu dönemi kültürüne dair önemli araştırmalar yapmıştır. *Timurids in Transition: Turko-Persian Politics and Acculturation in Medieval Iran*, "The Timurid Legacy: A Reaffirmation and a Reassessment", "Socioeconomic Bases of Cultural Patronage Under the Later Timurids"²⁵ gibi araştırma eser ve makaleleriyle Timurlu dönemi kültür araştırmalarına zenginlik katmıştır. Subtelny bu araştırmalarında Timurlu devletinin ekonomisi, zirai ve ticari faaliyetleri, devleti yönetmek için hükümdarların uyguladığı iç ve dış siyaset hakkında, ayrıca sanat, bilim ve eğitim, Timurluların kültürel mirası hakkında da önemli bilgiler vermektedir.

Toronto üniversitesinden Lisa Golombek Timurlu dönemi sanatına dair çalışmalarıyla ünlü bir sanat tarihçisidir. *The Timurid Architecture of Iran and Turan*²⁶ ve *Tamerlane's Tableware: A New Approach to the Chinoiserie Ceramics of Fifteenth-sixteenth Century*

²³ Armin (Hermann) Vámbéry 1832-1913 yıllarında yaşamış Macar seyyahı ve Türkolog, *Reise in Mittelasien (Bir Sahte Dervişin Orta Asyada Seyahati)* eserinin yazarı. Bkz. Turgut Akpınar, "Vambery, Arminius", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/vambery-arminius> (Erişim 05.03.2023).

²⁴ Herman Vamberi, *Buhoro yohud Movarounnahr tarixi*, haz., Sirojiddin Sayyid, Taşkent: Gafur Gulom Naşriyoti, 1990.

²⁵ Maria Eva Subtelny, *Timurids in Transition: Turko-Persian Politics and Acculturation in Medieval Iran*, Leiden: Brill, 2007.

Maria Eva Subtelny, "The Timurid Legacy: A Reaffirmation and a Reassessment", *Cahiers d'Asie centrale*, 3/4, (1997), s. 9-19.

Maria Eva Subtelny, "Socioeconomic Bases of Cultural Patronage Under the Later Timurids", *International Journal of Middle East Studies*, vol. 20, no: 4, (November, 1988).

²⁶ Lisa Golombek, Donald Wiber, *The Timurid Architecture of Iran and Turan*, 2 vols., Princeton: Princeton University Press, 1988.

İran başlıklı eseri²⁷ Timurlu dönemi mimarlık, resim, çini sanatı ve diğer bir çok sanat dalı üzerine yaptığı çalışmalarla bu alandaki çalışmalara önemli katkılarda bulunur.

Batılı tarihçiler tarafından yapılan çalışmalarda Timurlular dönemine olan yaklaşım birbirinden farklıdır. Örneğin, Roux gibi tarihçiler Timur'u memleketleri yakıp yıkan, korkutucu , “cellad” bir şahıs olarak nitelerken, Fransız Lucien Kehren gibi tarihçiler ondan “büyük emir” diye bahseder.²⁸ Beatrice Forbes Manz, Hilda Hookham, Harold Lamb gibi araştırmacılar da Timurlu dönemine daha objektif yaklaşım sergileyenler kategoride yer alırlar.

2. Rus İmparatorluğu ve Sovyet döneminde yapılmış araştırmalar.

Rus imparatorluğu döneminde bazı Rus tarihçileri tarafından Rusya tarihine dair yazılmış olan eserlerde Timurlular döneminden de bahsedilmektedir. Ama şarkiyat araştırmalarının gelişmesiyle beraber Timurlular döneminin çeşitli meselelerine dair müstakil çalışmalar da yapılmaya başladı. Bunlardan Mihail İvanin'in²⁹ Cengizhan ve Emir Timur'un askerî sanatlarını konu alan eseri dikkate değerdir.³⁰ İvanin'in kendisi Orta Asya'ya seyahet ettiği için bu bölgenin coğrafyasına hakim idi. Bu nedenle onun eserinde Timur'un yaptığı seferlerin rotaları detaylı tarif edilmiştir. 1918 yılında teşkil edilen “Kırmızı komiserler kursları”nda Timur'un askeri sanatı öğretilmiştir; bu kurslarda ders kitabı olarak İvanin'in eseri kullanılmıştır.³¹ Kendisi asker olan İvanin eserinde Cengizhan ve Timur tarihini yazmakla beraber Orta Asya coğrafyasının özellikleri, bu bölgede hangi askeri taktikleri kullanmak gerektiği hakkında ipuçları vermiştir. Bu

²⁷ Eva Maria Subtelny, Robert Mason, Gauvin Bailey, *Tamerlane's Tableware: A New Approach to the Chinoiserie Ceramics of Fifteenth-sixteenth Century Iran*, Mazda Pub, 1996.

²⁸ Lusyen Keren, *Amir Temur Saltanati*, Taşkent: Ma'naviyat, 1999, s.158-171.; Jan-Pol Ru, *a.g.e.*, s.151-169.

²⁹ Mihail İgnatyevich İvanin 1801-1874 yıllarında yaşamış Rus general ve askerî tarihçisi, Türkistan'a olan seferlere katılmış. Orta Asya'nın pek çok şehirlerinde olmuş 1839-1840 yıllarında Hive Hanlığı'na karşı düzenlenen sefer hakkında yazdığı hatıratlarıyla ünlü. Bkz. *Voyennaya Ensiklopediya*, 18.Cilt , Ed. V. G. Novickiy, Moskova, Tipografiya I. D. Sitina, 1911-1915, “İvanin Mihail İgnat'yevich” maddesi.

³⁰ Mihail İvanin, *İkki Buyuk Sarkarda Çingizhon va Amir Temur*, Toşkent: Yangi asr avlodi, 2019.

³¹ Bahridin Usmonov, *Rossiya Tarihşunosligida Amir Temur Siymosi*, Toşkent: Fan, 2011. s.33.

bilgiler de Rusya İmparatorluğu'nun Orta Asya topraklarını ele geçirmesinde faydalı olmuştur.

Orta Asya tarihine dair çalışmalarıyla ünlü Rus ve Sovyet tarihçi V. V. Barthold da çeşitli eserleriyle³² Timurlu çalışmalarına değerli katkılar sunmuştur. Barthold'un çalışmaları en tarafsız yazılan eserlerden sayılabilir. Barthold Timurlu dönemine dair pek çok konu üzerine akademik çalışmalar yapmıştır. Timur'un seferleri sırasında şehirleri tahrip ettiğini yazmakla beraber onun pek çok şehri de inşa ettiğini belirtmektedir. Timur'u sadece askeri faaliyetler yürüten bir kumandan değil bilime ve sanata da önem veren bir hükümdar olarak tasvir etmektedir.³³ Barthold'un Timurlu hükümdar Uluğ Bey'in dönemine dair yaptığı çalışması da çok değerli bir eserdir. Eserde Uluğ Bey'in hayatı ve hükümdarlık dönemi hakkında, yazdığı eserleri ve Semerkant'ta kurduğu rasathanesiyle ilgili önemli görüşlerini beyan ederek Timurlu çalışmalarına önemli katkılarda bulunmuştur. Uluğ Bey'in bilime ilgi duymasında kimin etkisi olduğunun kaynaklarda yazılmadığını ama onun bilime merakının Timur döneminde Semerkant'a getirilen alimlerden kaynaklanmış olabileceğini yazmaktadır. Sayısal ilimleri seçmesindeki sebebini ise sayısal ilimlerin her dönem ve her millet için, din ve dil farketmeksizin herkes için geçerli olduğunu ve bu yönüyle de ilahiyat ve edebiyattan üstün olduğunu düşünmesiyle açıklar. Barthold'un belirttiğine göre Uluğ Bey'e kadar tahta oturan alim hükümdar olmamıştır.³⁴ Barthold'un araştırmaları tarihi olaylara objektif yaklaştığı, tarihi hadiselerle bilimsel açıklamalar getirdiği için uzun yıllar boyunca tarihçiler arasında saygınlığını korumuştur.

Sovyetler döneminde Emir Timur ve Timurlular dönemine dair araştırmaların oransal olarak arttığından ve kaynaklar bakımından zenginleştiğinden bahsedebiliriz; lakin tarihi şahısları değerlendirmede ideolojik kalıpların sınırlarına hapsolme durumu Timurlu çalışmalarını da etkilemiştir. Yapılan araştırmalarda tarihi olaylar ve şahıslar daha çok

³² Vasiliy Vladimiroviç Bartold, *Oçerk istorii Semirech'ya. Soçineniye*. 2.cilt, 1.kısım, Moskova: İzdatelstvo vostochnoy literaturi, 1963; Vasiliy Vladimiroviç Bartold, *Ulugbek i Ego Vremya. Soçineniye*. 2. Cilt, 2. Kısım, Moskova: Nauka, 1964; Vasiliy Vladimiroviç Bartold, *K İstorii Oroşeniye Turkestana. Soçineniye*. 3.Cilt, Moskova: Nauka, 1965.

³³ Ensiklopedicheskiy slovar Brokgauz-Efran, Vasiliy Bartold, Sankt-Peterburg, 1901, "Timur" maddesi.

³⁴ Vasiliy Vladimiroviç Bartold, *Ulugbek i Ego Vremya. Soçineniye*. 2. Cilt, 2.Kısım, Moskova: Nauka, 1964, s. 107-108.

komünist ideoloji çerçevesinde ele alınmıştır. Tüm insanıyet tarihinin sınıflar arasındaki mücadeleden ibaret olduğu kanaatinde olan bu yaklaşım hükümdar sınıfına karşı bir tavır içerisinde idi. Timur da hem bir hükümdar olarak hem de Sovyet ülkesindeki en karmaşık bölge olan Orta Asya'nın tarihindeki önemli bir şahsiyet olarak bu yaklaşımdan payını almıştı. Sovyet hükümeti buradaki halkların, bilhassa Özbek halkının tarihinde bir milli kahramanı olmasını ve sovyet insanında milli duyguların canlanmasını istemiyordu. Sovyet döneminde Özbek tarihçileri tarafından Timurlu dönemine dair yapılan her araştırma Komünist Parti tarafından titizlikle kontrol edilmekteydi.

Bu dönemin tarihçileri Aleksandr Yuryevich Yakubovskiy, İbrahim Mominov, Olga Dmitriyevna Çehoviç, Mahkam Abduraimov, Abdullacan Juvonmardiyev, Babacan Gafurovich Gafurovlar³⁵ Timurlular döneminin çeşitli konularına dair çok sayıda bilimsel araştırmalar yapmışlardır. Sovyet döneminde yazılmış olan bu eserler genellikle Emir Timur'un siyasi faaliyetlerini konu edinmektedirler.³⁶

Sovyet döneminde tarih çalışmalarının dönemin siyasi ideolojisine uygun olarak yazılması ve Timurlu döneminin daha çok fetihler ve yağmalardan ibaret olarak tasvir edilmesi beklenirdi. Bu dönemde Özbek tarihçilerinden İbrohim Mominov³⁷ Marksist-Leninist ideolojiye uygun olarak yazılmakta olan tarih kitaplarına aykırı olarak öne sürdüğü görüşleriyle cesaret gösteren Özbek tarihçilerindendir. Mominov eserinde Emir Timur'un Orta Asya tarihindeki yerini, ülkenin gelişmesindeki rolünü tespit etmeye

³⁵ B. G. Gofurov , "Tadcikskiy narod va gosudarstve Timura i Timuridov", *Bartoldskiyе çteniyе, Tezisi dokladov i soobşeniy*, Moskova, (1974), s.476-517.

N. Mahmudov, "İz istorii zemelnih otnosheniy Nalogovoy politiki Timuridov", *İzvestiya AN Tadcikskoy SSR*, Dushanbe, (1960).

O. D. Çehoviç, "Timuridi v osveshenii agiografiçeskih istoçnikov, neizvestnih V.V. Bartoldu i rol shayhov" *Bartoldskiyе çteniyе. Tezisi dokladov i soobşeniy*, Moskova, (1974), s.58-61.

³⁶ Aleksandr Yuryevich Yakubovskiy, "Temur: Opit kratkoy političeskoj xarakteristiki.", *Voprosi istorii*. Moskova, sayı: 8-9, (1946), s. 42-74.

Aleksandr Yuryevich Yakubovskiy, "İstoriya padeniye Zolotoy Ordı.", *Voprosi istorii*, Moskova, sayı: 2, (1947), s.30-45.

S. Azimcanova, *K istorii Ferganı vtoroy polovini XV veka*, Taşkent: İzdatelstvo AN UzSSR, 1957.

İbrohim Mominov, *Amir Temurning Orta Osiyo tarihida tutgan örne va roli. Yozma manbalar asosida (ikkinçi naşri)*, Taşkent: Fan, 1993.

M. Abduraimov, *Temur va Tohtamış*, haz., O. Abdullayev, Taşkent: Gafur Gulom, 2000.

A. Cuvonmardiyev, *XVI- XIX asrlarda Fargonada yer-suv masalariga doir*, Taşkent: Fan, 1965.

³⁷ İbrohim Mominov, *Amir Temurning Orta Osiyo tarihida tutgan örne va roli. Yozma manbalar asosida (ikkinçi naşri)*, Taşkent: Fan, 1993.

çalışmıştır. Dönemin ideoloji baskısından tamamen kurtulmak imkansız bir hal olduğu için Mominov yine de Timur'un yaptığı askeri seferlerden ve işgal ettiği topraklardan bahsetmeden geçememiştir. Ama buna rağmen Timurlu dönemini daha objektif bir şekilde araştıran bir eser ortaya koymuştur. Eserde Timurlu döneminde mimari faaliyetlerin geliştiğinden, komşu ülkelerle ilişkileri güçlendirerek ticaret ve zanaatın gelişmesi için imkanlar yaratıldığından, bunların sonucu olarak Orta Asya'nın bayındır hale geldiğinden bahsedilmektedir.

Yazarın bu fikirleri dönemin ideolojisinden saptığı için bir çok tarihçi tarafından eleştirelere konu olmuştur. Hatta Moskova'da 1978 yılında bir makalede Mominov geçmişidealleştirmek ve tarihi sahteletştirmek ile suçlanmıştır. Sovyetler Birliği Komünist Partisi tarafından Mominov'un bu eseri gibi eserlerin çoğalmaması doğrultusunda uyarı da yapılmıştır.³⁸

Dönemin siyasi atmosferinin gereği Timur'u daha çok eleştiren ve Timurlu döneminin Orta Asya tarihine olan etkisinin önemsizliğini kanıtlamak amacıyla da araştırmalar yapılmıştır. Yukarıdaki Mominov'un eserine cevap niteliğindeki makale A.P. Novoseltsov tarafından yayımlanmıştır. "Timur'un Tarihi Açısından Değerlendirilmesi Üzerine"³⁹ adlı makalesinde Novoseltsov Barthold, Yakubovskiy ve Mominov'u daha çok kültür ve kültürel etkileşimlerin tarihini inceledikleri, kısa süreliğine devletin gelişmesini sağlayan maddi temelleri incelemedikleri, Timur'un Orta Asya'yı birleştirme faaliyetlerini ve Maverünnehir'de güçlü devlet kuran bir hükümdar olarak onun hizmetlerini abartarak gösterdikleri gerekçesiyle eleştirmiştir. Novoseltsov'un eleştirdiği diğer bir konu da Timur ve Toktamış arasındaki ilişkiler idi. O Yakubovskiy'in Timur'un Altın Orda'yı yıkmasıyla Rusya'nın onun zulmünden kurtulduğu hakkındaki fikirlerini eleştirmektedir ve buna karşı olan görüşlerini ifade etmektedir. Timur'un Toktamış'ın Altın Orda'yı birleştirmesi ve güçlendirmesine yardımcı olduğunu, bunun sonucu olarak Rusya'nın yüz yıl daha zülüm altında kaldığını iddia etmiştir.⁴⁰

³⁸ İbrohim Mominov, *a.g.e.*, s.3-10.

³⁹ Novoseltsov, "Ob İstoricheskoy Otsenke Timura, İnostrannay Literatura", *Moskova*, sayı: 2, (1969), S.213.

⁴⁰ Bahridin Usmonov, *Rossiya Tarihşunosligida Amir Temur Siymosi*, Toşkent: Fan, 2011, s. 108-109.

1955 yılında Özbekistan Bilimler Akademisi Tarih ve Arkeoloji Enstitüsü tarafından hazırlanan *Özbekistan SSC tarihi* kitabında Timurlu dönemine dair verilen bilgiler de çarpıcıdır. XIV. yüzyılın ikinci yarısında Maverâünnehir'deki siyasi durumu anlatan bölümde Timur'un doğumu ve tarih sahnesine çıkışı kaleme alınmıştır. Timur'un gençlik yıllarında bir çete kurduğu ve feodallar arasındaki savaflara katıldığı anlatılmıştır. Bu çeteyle daha sonra komşu bölgelere ve kervanlara saldırdığı ve eşkıyalık yaptığından bahsedilmiştir.⁴¹ Timurlu devleti hakkında bilgi veren bölümlerden birinde de "Timur'un istilaa faaliyetleri" üzerinde durulmuştur. Timur'un yaptığı seferler hakkında şöyle değerlendirmede bulunulmaktadır: "*Timur'un iktidarının daha ilk yılları göstermektedir ki, onun Maverâünnehir'i birleştirmeye yönelik yaptığı seferler, aslında devletin birleştirilmesiyle ilgili olmayan, fakat tamamen yağma niteliğindeki seferlerin organizasyonu idi.*"⁴² Timur'un daha sonraki yıllarda yaptığı faaliyetleri de sadece yağma niteliğindeki seferlerden ibaret olarak tasvir edilmiştir, Fergana ve Şaş vilayetlerini ele geçirmesinin zor olmadığı, Harezm'in merkezi şehri olan Urgenç'in ise 10 gün boyunca Timur'un askerleri tarafından yağmaladığı ifade edilmiştir. Timur'un tüm faaliyetleri ülkeleri istila etmek, şehirleri harap ve yağma etmek, halkını ise esir düşürerek köle etmek olarak tasvir edilmekte idi. Timur'un vefatından sonraki dönemlerde ise devletin parçalanma aşamasının başladığından söz edilirken Sovyet hükümetinin dine karşı alan tavırlarının etkisi olarak dinin zararlarından bahsedilmektedir. Din adamlarının, ülkede kültür ve bilimin gelişimini hatta halkın dini bilimlere de ilgi duymasını dahi engellediğinden söz edilmiştir.⁴³ Özbekistan SSC'nin tarih alanındaki en saygın kurumu olan Tarih Enstitüsü'nün Timur'a ve Timurlu dönemine yaklaşımının Sovyet devletinin siyasi ideolojisinin etkisi altında olduğunu söylemek mümkündür.

Sovyet dönemi tarih yazıcılığı açısından çok çetrefilli bir dönemdir. Bu dönemde yapılan araştırmaların yukarıda bahsedildiği gibi Sovyet ideolojisinin etkisi altında kaldığını söylemek mümkündür. Ama Emir Timur tarihini ele alan araştırmacılar arasında tarihi olaylara objektif yaklaşan tarihçiler de yok değildi. Mesela Aleksandr Yuryeviç Yakubovskiy bunlardan biri idi. Yakubovskiy Timur dönemi siyasi ve askeri

⁴¹ S.P. Tolstov, R.N. Nabiyev, Ya. G. Gulyamov, V. A. Shishkin, editör, *İstoriya Uzbekskoy SSR*, Taşkent: İzdatelstvo Akademii Nauk Uzbekskoy SSR, 1955, 1.cilt, 1.kitap, s.312.

⁴² Tolstov vd., *İstoriya Uzbekskoy SSR*, s.319.

⁴³ Tolstov vd., *İstoriya Uzbekskoy SSR*, s.340-342.

faaliyetlerine dair bir çok araştırma yapmıştır ve onun görüşleri Timurlu döneminin Orta Asya'yı olumlu yönde etkilediği yönündedir. Ona göre Timur'un askeri faaliyetlerinin amacı sadece yağmadan ibaret değildi; daha çok o dönemde küçük parçalara bölünmüş memleketleri birleştirmeyi amaçlamıştı. Timur'un güçlü merkezi devlet kurma yolunda hareket ettiğini ve Celayir, Barlas, Sulduz gibi kabilelerin reislerini itaat altında tutmaya çalıştığını, şehir halkına, çiftçilere ve ruhban sınıfına önem verdiğini söylemektedir.⁴⁴ Timur'un sonraki yıllarda yaptığı faaliyetlerini de detayli şekilde analiz ederken onu güçlü iradeye ve hükümdarlık dehasına sahip birisi olarak niteler.⁴⁵ Yakubovskiy de Barthold gibi Timurlu dönemini daha objektif incelemiş tarihçilerdendir.

Sovyet döneminde tarih bilimi komünist partinin özel ilgilendiği alan olmasına rağmen yukarıda bahsedildiği gibi Timurlu çalışmaları açısından önemli eserler kaleme alınmıştır. Bazı baskılara rağmen dönemin ana kaynaklarını yayımlama ve tercüme faaliyetleri yürütülmüştür. Orinboyev tarafından 1972 yılında Şerefüddin Ali Yezdi'nin *Zafername* adlı eserinin faksimilesi yayınlanmıştır. Yine 1969-1972 yıllarında Nizamüddin Şami'nin *Zafername*'sinin Özbekçeye çeviri çalışmaları Yunushan Hakimjonov tarafından yürütülmüştür. Fakat o yıllarda "Timur'un şahsına tapınma" meselesinin gündeme gelmesi nedeniyle eseri yayımlamak imkanı olmamıştır.⁴⁶ Daha sonra Özbekistan Cumhuriyeti kurulduktan sonra Hakimjonov'un çeviri çalışmaları Asomiddin Orinboyev tarafından devam ettirilip 1996 yılında yayımlanmıştır.⁴⁷

3. Özbekistan Cumhuriyeti egemenlik dönemindeki araştırmalar

1991 yılında Özbekistan Cumhuriyeti kurulduktan sonra devlet politikası ve ekonomisinde olduğu gibi hayatın başka alanlarını da, özellikle tarih bilimini Sovyet ideolojisi etkisinden uzak tutma çabası gösterildi. Özbekistan Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı İslam Karimov egemenliğini yeni elde etmiş bir milletin birliğini

⁴⁴ Aleksandr Yuryeviç Yakubovskiy, "Temur: Opit Kratkoy Politicheskiy Harakteristiki", *Voprosi İstorii*, sayı: 8-9, (1946), s.62.

⁴⁵ Aleksandr Yuryeviç Yakubovskiy a.g.m. s.66.

⁴⁶ Sharafiddin Ali Yazdiy, *Zafarnoma*, haz., A. Ahmad, H. Bobobekov, Taşkent: Sharq, 1997, s.4.

⁴⁷ Nizomiddin Shomiy, *Zafarnoma*, çev., Yu. Hakimjanov, haz., A. Orinboyev, Taşkent: Özbekistan, 1996.

sağlamak, eski sovyet insanından farklı bir kimlik oluşturmak için tarihe başvurmuştur. Karimov'un tarihçiler ile 26 Haziran 1998 yılında yaptığı bir toplantıda Özbek tarihinin yeniden Özbek tarihçiler tarafından araştırılması gerektiği üzerinde durmuştu.⁴⁸ Yeni devletin sağlam temeller üzerine inşa edildiği Özbekistan Cumhuriyeti'nin tarihi temellerinin çok önceden atıldığını, Özbek milletinin ise tarih boyunca çok sayıda dünyaca ünlü alimler ve meşhur hükümdarlar yetiştirdiğini, güçlü devletler kurduğunu vurgulamak ve Özbekistan tarihinin çok zengin olduğunu yeni nesle anlatmak amacıyla tarih çalışmalarının başlamasını sağlamıştır.⁴⁹ Bu çalışmalarda öncelikle Özbekistan topraklarında yaşamış ünlü din ve bilim adamlarının, meşhur hükümdarların tarihini yazmaya öncelik verilmiştir. Bu çalışmalarda Emir Timur'a özel ilgi gösterilmiştir. Bunun sebebi de ideolojiktir, yani İslom Karimov'un Timurlu dönemine olan yaklaşımı ile ilgili idi. 1991 yılından sonraki Timurlu çalışmalarında Cumhurbaşkanı'nın görüşleri belirleyici olmuştur diyebiliriz.

İslam Karimov cumhuriyetin ilk yıllarında Taşkent şehrinin merkezindeki parka Emir Timur adını verdi, parka Timur'un büyükçe bir heykeli dikildi ve daha sonra ise Timurlular devleti müzesi açıldı. Karimov Timur'un sadece savaşlarıyla bilinmesini uygun görmüyor, daha çok barışçıl politikalarla ve diplomasiyle devletler arasındaki sorunları çözmeye, en uzak ülkelerle de ilişkiler kurmaya ve Asya – Avrupa arasında ticaret yollarında güvenliği sağlamaya çalıştığının vurgulanması gerektiğini ifade etmekteydi.⁵⁰ Bu bağlamda Timur, alimlerin hamisi ve ülkede bilim ve sanatın gelişmesine önem veren hükümdar olarak tasvir edilmekteydi. Diğer bir dikkate değer husus da, ateist ideolojinin hakim olduğu Sovyet döneminde halkın dini duygularına karşı politika uygulanmadıns karşılık egemenlikten sonra halkın milli ve dini değerlerini canlandırmak için Timur'un müslüman kimliğine de vurgu yapılmaktaydı. Onun, Kuran'ı ezbere bilen, her zaman İslam dinini kuvvetlendirmeye çalışan, halk için dini inancın mühim olduğunu anlayan nitelikleri öne çıkarılmaktaydı.⁵¹

⁴⁸ Bahridin Usmonov, *Amir Temur Davlati*, Taşkent: Adabiyot uchqunlari nashriyoti, 2016. s.124.

⁴⁹ İslom Karimov, *Tarixiy Xotirasiz Kelajak Yo'q*, Sharq: Taşkent, 1998, s.2-31.

⁵⁰ Boronov, der., *Amir Temur – Fahrimiz, Gururimiz*, s.27-28.

⁵¹ Boronov, der., *Amir Temur – Fahrimiz, Gururimiz*, s.68-69.

Karimov'un belirlediği çizgi devletin resmi ideolojisi olarak kabul edilmekteydi ve bundan sonraki çalışmalar bu ideoloji çerçevesinde devam edecekti. Timurlu dönemini araştırmanın tarih biliminin en önemli meselelerinden biri olduğunu söyleyerek tarihçilerin bu döneme nasıl yaklaşım sergilemeleri gerektiğini de belirlemişti. Karimov Özbekistan Cumhuriyeti egemenliğini elde ettikten sonra Timur imgesini devleti güçlendirmeye hizmet edebilecek bir araç olarak görmüştü. Timurlu döneminin, Devlet'in hukuki temellerinin atıldığı, Özbek halkının dini ve milli değerlerinin olduğu en önemli dönem olarak ele alınması gerekmekte idi.⁵² Karimov'un özellikle vurguladığı noktalardan biri de Timurlu döneminin yeterli seviyede araştırılmamış olması idi. Timurlu dönemini "...ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, Türkiye, İran, Pakistan ve diğer ülkelerde bizden daha fazla biliyorlar. Biz – yani Emir Timur'un vatanı olmuş bu topraklarda yetişmiş insan olarak o dönemi çok az biliriz"⁵³ diyerek bu dönemi daha çok araştırmak gerektiğini söylemiştir. Tarihçi ve yazarlara talimat gibi söylenen bu sözlerin sonucunda Timurlu dönemine ilgi yükselmesi gerekmekteydi. Devlet ideolojisine uygun olarak Emir Timur Özbek Milletinin gurur kaynağı olacak şekilde tasvir edilmeye, Timurlu dönemi ise Özbekistan tarihinin en zirve noktası olarak tasvir edilmeye başlayacaktı.

Mesela, Erkin Azamov tarafından yazılan *Amir Temur Saltanati* adlı eser bu dönemde yazılan eserlerden biridir. Eserde daha çok dini duyguların ön plana çıktığı görülmektedir, Timur'un çocukluk yıllarından itibaren dini eğitim aldığını ve hayatı boyunca İslam dini kurallarına bağlı hareket etmeye çalıştığını söylemektedir.⁵⁴ Timur'u İslam dininin kurtarıcısı olarak görmüştür, "... devleti kurma aşamasında ilk olarak, Maveraiünnehir'i Moğol istilacılarından kurtarmaya çalıştı. İkinci olarak, Moğollar tarafından aşağılanan İslam dinine saygınlık kazandırdı."⁵⁵ Timur tarafından yazılan *Tüzükat*'da verilen öğütleri bugün de devleti yönetmek için uygulamak lazım olduğu vurgulanmıştır.⁵⁶

⁵² Boronov, der., *Amir Temur – Fahrimiz, Gururimiz*, s.60-65.

⁵³ Boronov, der., *Amir Temur – Fahrimiz, Gururimiz*, s.60

⁵⁴ Erkin Azamov, *Amir Temur Saltanati*, Taşkent: Gafur Gulam, 1996, s.6.

⁵⁵ Erkin Azamov, *a.g.e.* s.11.

⁵⁶ Erkin Azamov, *a.g.e.* s.87.

Eserlerini zamanın ruhuna uygun olarak kaleme alan ve Timurlu dönemine Özbek tarihinin en parlak dönemi olarak yaklaşım sergileyen araştırmacılardan biri de Omonulla Boriyev'dir. Onun *Sohibqiron Amir Temur* adlı eserinde Timur'un hayatından bahsedilmektedir. Boriyev Timurlu döneminde ülkenin her alanda geliştiğini ticari faaliyetlerin hız kazandığını, şehirlerde büyük mimari faaliyetler yürütüldüğünü, kültür ve sanatın, bilimin geliştiğini ve bunların sonucunda "Timurlu Rönessansı"nın meydana geldiğini söyler. Halkın böyle parlak tarihi ise Sovyet döneminde gizli tutulmaya, milli duyguların yükselmemesi için gizlenmeye çalışıldığından Timur'un yıkıcı faaliyetleriyle tasvir edildiğinden bahseder.⁵⁷ Özbekistan egemenliğini elde ettikten sonra ise Timurlu dönemine ekonominin, mimarinin, sanatın, bilimin en doruk noktalarına ulaştığı bir dönem, milli duyguları güçlendirecek bir kültürel miras olarak yaklaşmayı önermektedir.

Özbekistan'ın ilk Cumhurbaşkanı döneminde (1991-2016) yapılan araştırmaların büyük kısmında ideolojinin etkisi göze çarpmaktadır. Bu dönemde yapılan araştırmalarda Timur siyasi amaçlar uğruna en sık malzeme olarak kullanılan hükümdar olmuştur. Timurlu dönemi ise Özbekistan tarihinin en parlak sayfası, altın çağı olarak yüceltilmiş, milli duyguları canlandırmak için kullanılması gereken dönem olarak yaklaşmıştır.

Özbekistan Cumhuriyeti egemenlik döneminde pek çok yazar Emir Timur ve Timurlular dönemini çalışmış ve çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Bunlardan bilimsel niteliğiyle öne çıkan özellikle A. Akhmedov, B. Ahmedov, T. Fayziyev, A. Muhammadconov, D. Yu. Yusupova, O. Boriyev, Ş. Olcayeva, gibi yazarların çalışmalarından bahsetmemiz mümkündür. Bu araştırmacıların eserlerini ideolojik etkinin nispeten az yansıdığı eserler olarak nitlendirmek mümkündür.

B. Ahmedov kitap ve makalelerinde daha çok Emir Timur'un siyasî tarihini incelemiş ama az da olsa Timurlu şehzadelerinin hayatlarına da yer vermiştir. Bununla beraber *Emir Timur* adlı bir tarihi roman da yazmıştır.⁵⁸ Onun kaleme aldığı *Ulug'bek* adlı eseri

⁵⁷ Omonullo Boriyev, *Sohibqiron Amir Temur*, Taşkent: Özbekiston, s.104-105.

⁵⁸ Boriboy Ahmedov, *Amir Temur. Tarihiy roman*. Taşkent: Abdulla Qodiriy nomidagi halk merosi nashriyoti, 1995, s.640.

Boriboy Ahmedov, *Sohibqiron Temur*. Taşkent: A. Qodiriy, 1996, s.136.

Boriboy Ahmedov *Ulugbek*. Taşkent: Yoş gvardiya, 1989, s.256.

Timurlu çalışmalarına en büyük katkı olarak görülebilir. Eserde Uluğ Bey'in çocukluğundan başlayarak vefatına kadar hayatını anlatmaktadır.

Fayziyev *Temuriylar Şacarası* adlı eseri ile Timurlu hanedan şeceresi hakkında teferruatlı bilgi verir.⁵⁹ Turgun Fayziyev'in bu çalışmasında tartışmalı konulardan biri olan Timur'un soyu araştırılmıştır ve onun en büyük atalarından başlayarak son Timurlu hükümdarına kadar soy ağacı oluşturulmuştur. Özbekistan'da Fayziyev'e kadar bu konu üzerine yapılmış araştırmalar bulunmamaktaydı. Bu eser Timurlu hanedanı vekilleri hakkında en detaylı bilgi veren tek eser diyebiliriz.

Son yıllarda ise Bahridin Usmonov, Ziyodulla Muqimov, Bahodir Ermatov, Tokhir Makhmudov, Hazratqul Abriev, Mukhabbat Hamidova, Hurşid Fayziyev gibi araştırmacılar Timurlu çalışmalarının çeşitli konularına dair eserler yazmışlardır. Ülkenin egemen olmasıyla beraber memleket çapındaki değişimlerin sonucu olarak tarih alanında da yenilikler ağır adımlarla ilerlemeye başladı. Bu değişimler sovyet ideolojisinin etkisinden kurtulmayla başlamış fakat onun yerini başka ideoloji almıştır. Timurlu dönemi yeni kurulmuş Cumhuriyetin tarihi temelleri olarak halkı birleştirmek ve milli duyguları güçlendirmek için kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde de Timurlu çalışmalarında ideolojik yaklaşımlardan kurtulma ve yeni yaklaşımları geliştirme çabaları devam etmektedir.

1.2. TÜRKİYE'DE TİMURLU ÇALIŞMALARININ BAŞLANGICI

Türkiye'de Timur tarihi ile ilgili çalışmalar epey eskiye dayanır. Timurlu ve Osmanlı Devletleri arasında geçen siyasî ilişkilerden dolayı bir çok Osmanlı kronikçisi eserlerinde Timur ve onun halefleri ile ilgili kayıtlara yer verirler.⁶⁰ Bunların yanında Timurlularla ilgili çevirilere de rastlanır. Timurlu dönemine dair yazılmış bazı Farsça ve Arapça kaynaklar Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir. Örneğin, Emir Timur'un hayatı, siyasi ve askeri faaliyetleri hakkında yazılmış önemli kaynaklardan biri olan İbn Arabşah'ın

⁵⁹ Turgun Fayziyev, *Temuriylar şacarası*, Taşkent: Yozuvçi, 1995.

⁶⁰ Ayrıca bkz. M. Feridun Emecen, "İlk Osmanlı Kroniklerinde Timur İmajı", *Prof.Dr. İsmail Aka Armağanı*, Beta Yayınları (1999), s.27-36, Tarkan Suçıkar, *Emir Timur Yıldırım Bayezid*, Ankara: Panama Yayıncılık, 2016.

Acâibü'l-Makdûr adlı vakayinamesi Nazmizade Murtaza tarafından *Tarih-i Temurlenk* adı ile 1699 yılında tercüme edilmiştir. Vezir Ali Paşa'nın işaretiyle Arapçadan Osmanlı Türkçesine çevrilmiş olan bu eser ağır dilinden dolayı sadeleştirip herkes tarafından anlaşılacak dil ile yazılması için Bağdat valisi İsmail Paşanın emriyle aynı mütercim tarafından tekrardan sadeleştirilmiş bir şekilde çevrilmiş ve bu şekli 1860 yılında basılmıştır. Ama bu tercüme eserin tüm kısımlarının çevirisi olmayıp kısaltılarak Türkçe'ye uyarlanmış hali idi.⁶¹

Yine genel mahiyetteki tarihi eser olan Mîrhând'ın *Ravzatü's-Safâ* adlı eseri de tercüme edilmiştir. Vezir Rüstem Paşa'nın emriyle mütercim Mustafa b. Hasan Şah tarafından Farsçadan Osmanlı Türkçesine *Hadîkatü'l-ulyâ* adıyla 1550 yılında ilk kez çevrilmiş olan eser daha sonra 1555 yılında Balâtzâde Mehmed Kemal tarafından *Tercumân dustur fî havâdis el azmân ve-l-duhur* başlığıyla ikinci kez tercüme edilmiştir.⁶² Bu tercüme daha sonra 1922 yılında İstanbul'da basılmıştır.⁶³ Hândmîr'in *Habîbü's-siyer fî ahbâri efrâdi'l-beşer* adlı Farsça umumi tarihi eseri de Damad İbrahim Paşa emriyle mütercimler heyeti tarafından 1725-26 yıllarında Farsçadan Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir.⁶⁴

Yine İbrahim Paşa'nın arzusu üzerine tercüme edilen diğer bir eser Gıyâseddin Nakkaş'ın *Hitay Sefaretnamesi*'dir. 1419-21 yılları arasında Emir Timur'un oğlu Şâhruh tarafından elçilikle Çin'e gönderilen Hoca Gıyâseddin Nakkaş'ın 1421-22'de Farsça yazdığı bu seyahatnâmesi Küçük Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi tarafından *Acâibü'l-letâif* adıyla 1727-28 yılında tercüme etmiştir.⁶⁵ Bizim tespit ettiğimiz tercüme faaliyetleri bunlardan ibarettir. Bunun dışında Vezir Muhammed Ragıp Paşa tarafından tercümesi başlatılmış

⁶¹ Hüsni, "İbni Arabşah", *TM*, III (1935), s.166.

⁶² Charles Ambrose Storey, *Persidskaya literatura: bio-bibliografiçeskiy obzor v tryox çastyax. Perevel s angliyskogo, pererabotal i dopolnil Y. E. Bregel*. 1.Kısım, Moskva: Vostlit, 1972, s. 373-374.

İsmail Aka, TDVİA, "Mirhând" maddesi biraz farklı: "*Eseri ilk defa Balatizâde Kemâlî Türkçe'ye tercüme etmeye başlamışsa da ancak I ve II. ciltlerini bitirebilmiştir, bu çeviri İstanbul'da basılmıştır (1338). III ve IV. ciltler Sadrazam Rüstem Paşa'nın emriyle Mustafa b. Hasan Şah adında bir kişi tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir*", Bkz. İsmail Aka, "Mirhând", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mirhand> (Erişim 20.01.2024)

⁶³ Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul: İSAR, 1998, s. 248.

⁶⁴ S. Aydüz, "Lale Devri'nde yapılan ilmî faaliyetler", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (1997), s. 143-170.

⁶⁵ S. Aydüz, a.g.m. s.157, Charles Ambrose Storey, a.g.e., s. 1466.

ama tamamlanmamış olan, Abdürrezzak Semerkandî'nin *Matlaü 's-Sa 'deyn* adlı eseri de var ama natamam bir çeviri olarak kalmıştır.⁶⁶

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine doğru Emir Timur ve Timurlular Devleti hakkında ilk bilimsel araştırmalar yayımlanmaya başlamıştır. Timurlular dönemi hakkında yazılmış bizim tespit ettiğimiz ilk bilimsel makale 12 Aralık 1912 yılında **Türk Yurdu** dergisinde yayımlanmış olan M. Nermi'ye ait "1386 Kurultayı ve Timur Han'ın İran Seferi"⁶⁷ başlıklı makalesidir. Ondan sonraki yıllarda ise Hafız Kadri "Bodrum'da Timurleng'in Hafidelerinden Şazmelik'e Ait Kelâm-ı Kadîm" adlı makalesini **Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası** dergisinde 1914 yılında yayımladı. Şeref Mehmed ise **İctihad** dergisinin 1914 yılı ve 96-99. sayılarında "Sükut-ı İslam Tarihi Önünde: Cengiz, Hülagu, Timurlenk" adında makalelerini yayımladı. Yine **Türk Yurdu** dergisinde M. Rahmi 16 Mart 1918 yılı ve 5. sayısında ve aynı yılın 15 Temmuz tarihli 10. sayısında "Timur Han'ın Vasiyeti" adlı makalesini yayımlamıştır. İctihad dergisinin 10 mart 1925 tarihli 176. sayısında Abdullah Cevdet "Kadın ve Timurlenk" adlı makalesini yayımlamıştır.⁶⁸

Bu makaleler esasen Emir Timur hakkında yazılmış olmakla birlikte onun Devleti ve haleflerinin faaliyetlerini de kapsar. Örneğin, M. Nermi'nin makalesinde Timur'un üç yıllık seferinin başlangıcında Luristan'a yaptığı seferini ve kalesini ele geçirmesini kaleme almaktadır.⁶⁹ Abdullah Cevdet'in "Kadın ve Timurlenk" adlı makalesi dikkate değer makalelerden bir başkasıdır. Makale, Rus yazarı Maksim Gorki'nin *Timur ve Anne Hakkında Efsane* hikayesi üzerine bir araştırma niteliğindedir.⁷⁰ Abdullah Cevdet

⁶⁶ Charles Ambrose Storey, *a.g.e.* s.1466.

⁶⁷ Nermi M. "1386 Kurultayı ve Timur Han'ın İran Seferi", *Türk Yurdu*, cilt: 3, sayı: 4, (29 Teşrin-i Sani 1328), s. 115-120.

⁶⁸ Hafız Kadri, "Bodrum'da Timurleng'in Hafidelerinden Şazmelik'e Ait Kelâm-ı Kadîm", *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, cilt:5, sayı: 26 (1330 [1914]), s. 127-128.

Mehmed Şeref, "Sükut-ı İslam Tarihi Önünde: Cengiz, Hülagu, Timurlenk", *İctihad*, sayı: 96-97-98-99, (1330).

M., Rahmi, "Timur Han'ın Vasiyeti", *Türk Yurdu*, (16 Mart 1334), cilt: 14, sayı: 5, s. 154-158.

Abdullah Cevdet, "Kadın ve Timurlenk", *İctihad*, cilt: XX, sayı: 176, (10 Mart 1925), s.3527-3530.

⁶⁹ Nermi M. *a.g.m.* s. 115-120.

⁷⁰ <https://greylib.align.ru/762/maksim-gorkij-legenda-o-materi-i-timure.html>

hikayeyi Azerbaycan Cumhuriyeti kurucusu olan Mehmed Emin Resulzade'nin çevirisinden okumuş ve inceleme metni yazmıştır.⁷¹

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarında Timurlu dönemi ile ilgili pek çalışma göremiyoruz. Emir Timur ile ilgili Cumhuriyet dönemindeki ilk kitap Reşat Ekrem Koçu'nun eseridir.⁷² Ama bu eser tarih alanında değil edebiyat alanında yazılmıştır ve akademik tarih araştırması değildir. Görüldüğü gibi Osmanlı döneminde tercüme faaliyeti olarak başlayan Timur ve Timurlular çalışmaları XX. yüzyılın ilk çeyreğinde araştırma makaleleri olarak devam etmiş fakat esas çalışmalar bu dönemden sonra hız kazanmıştır.

1.3. TÜRKİYE'DE TİMURLU ÇALIŞMALARININ GENEL DURUMU

Türkiye'de Emir Timur ve Timurlu Devleti'ne büyük bir ilgi olduğunu söylememiz mümkündür. Emir Timur'un Müslüman-Türk hükümdarlarından biri olması, Timurlu Devleti'nin Dünya tarihinde mevcut olan en büyük devletlerden biri olarak görülmesi, askeri, siyasi ve kültürel açıdan büyük iz bırakması, Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri, Türkiyeli araştırmacıların Timur ve Devleti'ne olan ilgisinin sebeplerden bazılarıdır diyebiliriz.

Şu ana kadar Türkiye tarih yazıcılığında Emir Timur ve Timurlular dönemine dair araştırmaların epey fazla olduğunu görürüz. Timurlu uzmanlarından Bahriddin Usmonov 2011 tarihli bir çalışmasında⁷³ dünya genelinde Emir Timur hakkında 500'den fazla araştırma bulunduğunu söyler. Türkiye'de ise bizim tespit ettiğimize göre 50'yi üzerinde araştırma kitap, 35'ten fazla yüksek lisans ve doktora tezi, 130'dan fazla makale bulunmaktadır. Bu rakamların toplamının tüm dünyada yapılmış araştırmalar içinde epey büyük bir yekün tuttuğu söylenebilir. Bu çalışmaların büyük kısmının 2000'li yıllardan sonra yapılmış olduğu, 2010'dan sonra ise bu sayının daha da hızlı arttığı görülür. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan 2000 yılına kadar Timur ve Timurlular tarihine dair 8 adet araştırma kitap, 6 tane yüksek lisans ve doktora tezi, 30'dan fazla

⁷¹ Abdullah Cevdet, "Kadın ve Timurlenk", *İctihad*, cilt: XX, sayı: 176, (10 Mart 1925), s. 3527-3530.

⁷² Reşat Ekrem, *Timur ve Oğulları*, İstanbul: Halit Kütüphanesi, 1933.

⁷³ Bahriddin Usmonov, *Rossiya Tarihşunosligida Amir Temur Siymosi*, Toşkent: Fan, 2011. s. 4.

bilimsel makale bulunmaktadır. 2000’li yıllara kadar yapılan çalışmalarda Zeki Velidi Togan, Yaşar Yücel, İsmail Aka, Hayrunnisa Alan gibi isimlerin öne çıktığı görülür. Bunlar arasında Timurlu tarihi uzmanı İsmail Aka özellikle dikkat çeker. 2000 senesinden sonra 42 araştırma kitap, 6 doktora tezi, 22 yüksek lisans tezi ve 80’den fazla bilimsel makale şeklinde dağılım gösteren bu yayınlarda yine İsmail Aka, Hayrunnisa Alan, Cüneyt Kanat, Musa Şamil Yüksel, Tarkan Suçıkar, Ali Rıza Yağlı gibi isimler öne çıkarlar. Tabii kitap olarak hesaplanan yayınların bir kısmının master veya doktora tezi de olabileceğini belirtmemiz gerekir.

Bununla beraber Türkiye’de Timurlu dönemiyle ilgili düzenlenen kongre ve sempozyumlardan da söz etmemiz gerekir. Bugüne kadar Türkiye ve Özbekistan üniversitelerinin işbirliğinde Timurlu döneminin önemli meseleleriyle ilgili sempozyumlar düzenlenmiştir. Mesela, 26-27 Mayıs 2005 tarihinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü tarafından Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu düzenlendi.⁷⁴

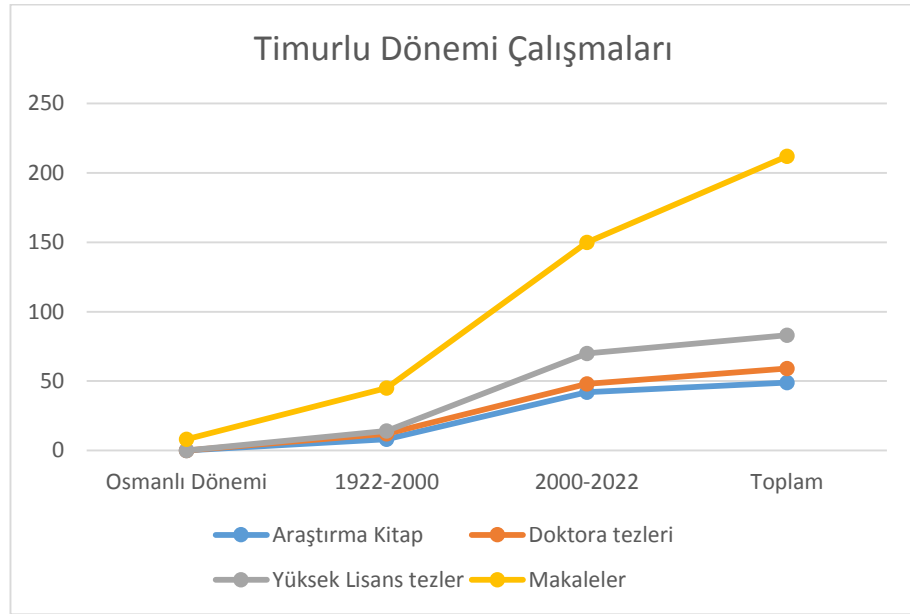
13-17 Temmuz 2009 senelerinde Ankara Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu ve Özbekistan Bilimler Akademisi al-Biruni Şarkşinaslık Enstitüsü işbirliğinde düzenlenen “Tarihselden Moderne Özbekistan: Timur Dönemi ve Sonrası Kaynak Araştırmaları Sempozyumu”. Ege Üniversitesi ve Özbekistan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü’yla işbirliğinde 29-30 Kasım 2021 tarihinde düzenlenen “Uluslararası Emir Timur ve İzmir Sempozyumu”.⁷⁵

Bu gibi sempozyumlar Özbekistan ve Türkiyeli araştırmacılar arasında bilimsel münasebetlerin ve Timurlu çalışmalarının gelişimine önemli katkı sunmuştur. Bu bağlamda 17-26 Ekim 2022 tarihleri arasında Semerkant, Bursa ve Ankara’da düzenlenen

⁷⁴ Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu bildiriler, ed., Abdulvahap Kara ve Ömer İşbilir, İstanbul, 2007.

⁷⁵ Uluslararası Emir Timur ve İzmir Sempozyumu bildiriler kitabı, ed., Azamat Ziyoy, Osman Karatay, Sherzodhon Mahmudov, Vohid Xolov, İzmir, 2021.

“Sultan Yıldırım Bayezid ve Emir Timur Uluslararası Sempozyumu”nun çok geniş çaplı bir bilimsel etkinlik olduğunu söylememiz gerekmektedir.

Şekil 1. Timurlu Dönemi Çalışmaları

Hali hazırda Türkiye’de yukarıda bahsettiğimiz araştırmaların dışında çeviri faaliyetleri de yürütülmüş ve çeviri kitapların sayısında da önemli artış meydana gelmiştir. Timurlular dönemine dair 30’dan fazla eser Türkçeye tercüme edilmiştir. Bunların içinde Timurlular dönemi tarihini ele alan ana kaynaklar da bulunmaktadır. Örneğin: birincil kaynaklardan olan Nizamüddin Şamî’nin *Zafername* adlı eseri Klasik Şark dilleri Profesörü Necati Lugal tarafından tercüme edilmiş ve ilk baskısı 1949 yılında, ikinci baskısı ise 1987 yılında yapılmıştır.⁷⁶ İbn Arabşah’ın eseri⁷⁷ 2012 senesinde, yine Şerefüddin Ali Yezdi’nin eseri Ahsen Batur tarafından 2013 yılında yayımlanmıştır.⁷⁸

⁷⁶ Nizamüddin Şamî, *Zafername*, çev., Necati Lugal, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.

⁷⁷ İbn Arabşah, *Acâibu'l-makdûr (Bozkırdan gelen bela), Arapçadan çeviri ve notlar Ahsen Batur; tashih ve redaksiyon Mehmet Efendioğlu, İstanbul: Selenge, 2012.*

⁷⁸ Şerefüddin Ali Yezdi, *Emir Timur (Zafername)*, çev., Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları, 2013.

Tablo 1. Araştırma kitaplar

Araştırma kitaplar (Yayın tarihine göre sıralama)			
No	Yazar	Kitabın adı	Yayın Tarihi
1	Reşat Ekrem	Timur ve Oğulları	1933
2	Ömer Halis Bıyıktaş	Yedi Yıl Harbi İçinde Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı	1934 (2.baskı: 2021)
	Mahmut Esat Bozkurt	Aksak Demir'in Devlet Politikası	1943 (2.baskı: 2005 3.baskı:2020)
3	Uluçay Çağatay	Meşhur Hükümdarlar- Timur	1959
4			
5	Yaşar Yücel	Timur'un Ortadoğu- Anadolu Seferleri Ve Sonuçları (1393- 1402)	1989
6	Aydın Sayılı	Uluğ Bey ve Semerkand'daki İlim Faaliyetleri Hakkında Gıyaseddün-i Kaşi'nin Mektubu	1991
	İsmail Aka	Timur ve Devleti	1991 (2.baskı:2000 3.baskı:2007 4.baskı:2017)
7	İsmail Aka	Mirza Şahrüh Zamanı (1405-1447)	1994
8	Emrullah Tekin	Timur ve Devlet Yönetim Stratejisi	1994
9	Emrullah Tekin	Timur ve Liderlik	2002
10	Alp Dündar	Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk	2005
11			
12	Mehmet Alperen	Timur Destanı	2007
13	Hayrunnisa Alan	Timurlular- Bozkırdan Cennet Bahçesine 1360-1506	2007 (2.baskı:2015)
14	Musa Şamil Yüksel	Timurlularda Din-Devlet İlişkisi	2007 (2.baskı:2021)
15	Deniz Guliyeva	Uluğ Bey- Gök Bilimci Hükümdar	2008
16	Kemal Arkun	Sultan Yıldırım Bayezid ve Timur Han	2009
17	Savaş Eğilmez	Krallara Mektuplar, Timur Tarihi ve Avrupa Krallarına Mektuplar	2010
18	İsmail Kaya	Timurlular- Tarihte İslam Devletleri Dizisi 04	2010
19	Turhan Tan	Timurlenk	2010
20	Ziya Şakir	Timurlenk ve Üç Boz Atlı	2011
21	Halil Çetin	Ankara Savaşı ve Timur'un Anadolu Seferi	2012
22	Yunus Oğuz	Emir Timur	2012
23	M. Semih Arıcı	Yıldırım Bayezid ve Timur/ Çığ ve Ateşin Savaşı	2013
24	Nazım Tektaş	Tanrının Askerleri 4 (Tolunoğulları, İkişidiler, Gazneliler, Harizmşahlar, Altın Ordu Devleti, Timur İmparatorluğu, Tolunoğulları)	2013
25	Numan Erciyes	Uluğ Bey- Hükümdar ve Büyük Astronom	2014
26	Zeynep Sevinç	Uluğ Bey	2014
27	Oktay Tiryakioğlu	Devlerin Savaşı- Yıldırım Bayezid- Timurlenk	2014
28	Yılmaz Muammer	İki Cihangir Sultan Yıldırım Bayezid Ve Topal Timur	2014
29	Mehmet Samih Fethi	Timur	2015
30	Ali Kuzu	Uluğ Bey, Astronomi Uzmanı Bir Hünkâr	2015

31	Nergishan Tekin	Gücün Adı Emir Timur	2016
32	Ali Bademci	Cengiz ve Yasası-Timur ve Tüzükatı	2016
33	İbrahim Hakkı Gündoğdu	Bozkırın Son Atlısı Timur	2016
34	Hasan Günaydın	Aksak Timur- Timurlenk'in Liderlik Sırları	2016
35	Cengiz Oğuzhan	Timur	2016
36	Tarkan Suçıkar	Emir Timur Yıldırım Bayezid	2016
37	Ali Rıza Yağlı	Timur Tüzükat-ı Bozkırın Töresi	2016
38	Harun Çetin	Emir Timur ve İslam	2017
39	Ali Murat Seymen	Timur (Büyük Komutanlar Dizisi)	2017
40	Çağatay Osmanoğlu	Türkistan Başbuğu Emir Timur	2017
41	Ahmet Şimşirgil	Otağ 2- Emir Timur	2017
42	Tarkan Suçıkar	Emir Timur'un Başarı Sırları	2017
43	Turhan Tan	Timur	2017
44	Savaş Eğilmez, Ensar Macit	Bozkırın Son Fatih Emir Timur Tarihi ve Avrupa Diplomasisi	2018
45	Cüneyt Kanat, Mustafa Alican	Timur Yıldızların Bahtına Hükmeden Son Cihangir	2018
46	Tarkan Suçıkar	Emir Timur Yıldırım Bayezid XV- XVII. Yüzyıl Osmanlı Kroniklerinde Yıldırım Bayezid ve Timur Algısı	2018
47	Mehmet Şeker	Timurlenk Tarihi	2018
48	Umut Berhan Şen	Sahipkiran Emir Timur	2019
49	Ahat Andıcan	Emir Timur: Tarih, Siyaset, Miras	2019
50	Abdurrahman Kaplan	Timur ve Seferleri	2019
51	Elif Eda Özdamla	Namı Çağları Delen Emir Timur	2020
52	Abdurrahman Kaplan	Timur'un Kafkasya Cihadı	2020
53	Ahmet Haldun Terzioğlu	Türk'ün Kanlı Kılıcı Emir Timur	2020
54	Abdurrahman Kaplan	Benzerlikleriyle İki Büyük Türk Hakanı Timur ve Atatürk	2021
55	İzzetullah Zeki	Emir Timur Dönemi Bilginleri Âlimler, Ârifler, Tarihçiler, Vezirler,Kâtipler, Şairler, Sanatçılar, Hekimler	2021

Tablo 2. Doktora tezleri

Doktora tezleri (Tezin kabul tarihine göre sıralama)			
№	Yazar	Tezin adı	Kabul Tarihi
1	Oral Tanju	Zafer-Name-i Emir Timur: Tercüme-i Zafername	1991
2	Cüneyt Kanat	Memluk- Timurlu Münasebetleri 1382-1447	1996
3	Kadriye Figen Vardar	Timurlu Çini Sanatının Çağı ve Çevresi İçinde Değerlendirilmesi (2 Cilt)	1996
4	Hayrunnisa Alan	Sultan Ebu Said Devri Timurlu Tarihi (1451-1469)	1996
5	Halil Çetin	Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı	2005

6	Mustafa Şamil Yüksel	Timurlularda Din- Devlet İlişkisi	2007
7	Ayşe Kık	Zafer-Name-i Emir Temur-Muhammed Ali Bin Derviş Ali-yi Buhari; İnceleme	2014
8	Ali Rıza Yağlı	Timurlu Devletinde Vezirler ve Vezirlik Kurumu	2014
9	Tuba Kalkan	Herât ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası (Mirza Şahrüh Dönemi)	2016
10	Nagehan Küçükyıldız	Timurlular Döneminde kadın	2022

Tablo 3. Yüksek Lisans Tezleri

Yüksek Lisans Tezleri (Tezin kabul tarihine göre sıralama)			
№	Yazar	Tezin adı	Kabul Tarihi
1	Hayrunnisa Alan	Osmanlı- Timurlu Münasebetleri	1992
2	Battal Etlik	İstanbul Türk Ve İslam Eserleri Müzesinde Bulunan Timurlu Dönemine Ait Yazma Eserleri Müzesinde Bulunan Timurlu Dönemine Ait Yazma Eserlerden Şerafettin Yazdı'nın Zafernamesi Şeyhi'nin Hüsrev-i Şirin'i ve Kirmani'nin Hamsesinde Tezhip Ve Minyatürler	1992
3	Başak Burcu Tekin	Timur Dönemi Mimari Bezeme Olarak Ahşap Kullanımı	2000
4	Muhammet Veysel Zortul	Timur'un Altınordu Seferi	2001
5	Musa Şamil Yüksel	El-Makrizi (Kitab es-Suluk) ve İbn Hacer (İnba'el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar ve Çağdaşı Arap Tarihçilerine Göre Timur Tasviri	2001
6	Umut Kansoy	Timur Dönemi'nde Sikke Basma Faaliyetleri	2003
7	Elif Kök	Timurlu Çağı Sanatı ve Osmanlı Mimarisi İle Bir Karşılaştırma Denemesi	2006
8	Şehnaz Biçer Özcan	Timur Devri Herât Tezhip Ekolü (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi)	2007
9	Mustafa Çağhan Keskin	Osmanlı'nın Timurlu- Türkmen Dünyasına Bakışı Ekseninde Mimari Etkilenmeler(1402-1520)	2011
10	Muammer Aksoy	Tarih-i Timur Acaibü'l Makdur Fi Nüvvab-ı Timur (Tarih-i Timurlenk) Nazmizade Efendi	2012
11	Ensar Macit	Timurlu Devletinin Askeri Teşkilatı	2012
12	Cihan Oruç	Hüseyin Baykara ve Zamanı	2013
13	Tarkan Suçıkar	15-17. yüzyıl Kaynaklarında Yıldırım Bayezid Ve Timur Algısı	2013
14	Neslihan Yücedağ	Emir Timur'un Savaş Stratejileri	2015
15	Esra Aksay	15-16. Yüzyıl Timurlu, Türkmen Ve Osmanlı Miraç Tasvirleri	2016
16	Eray Turan	Timur'un Yükselişi Ve Yıldırım İle Mücadelesi (1360-1402)	2016
17	Erbil Oğuzhan	Batılı tarihçilere göre Timur'un hayatı	2019
18	Hakan Ömer Aydın	Timurlu Devleti'nde emirlerin rolü	2020
19	Selim Aydın	Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu	2020
20	Kadir Can Humar	Timurlu Devletinde elçilik müessesesi ve haber alma teşkilatı	2020

21	Galip Doğan	Emîr Timur'un İslâm dini ve din adamlarına bakışı	2020
22	Muhammed Emin Koçak	Siyasi ve sosyal hayatta etkin bir güç: Timurlu hanedan kadınları	2020
23	Nilüfer Adyın Canan	Timurlu Dönemi İmar Faaliyetleri	2020
24	Şahin Akbulut	Timurlu Devleti'nde saltanat mücadeleleri	2021
25	Kübra Tütmez	Timurlu Devleti'nde hanedan üyelerinin katli	2021
26	Muhlis Taka	Timurlular Devrinde Semerkand	2021
27	Nilufer Ersoy	Timur dönemi sanatında Kemal'üd Din Bihzad	2021
28	Müjde Elitaş	Emir Timur'un oğulları ve torunlarıyla ilişkisi	2021
29	Pakize Köytepe Onur	Emir Timur'u tenkit: İbn Arabşah örneği	2021
30	Ömer Faruk Seyithanoğlu	Timur'un İran siyaseti	2022
31	İlyas Kılıç	Emîr Timur'un devlet kurma mücadelesi (1336-1370)	2023

Tablo 4. Makaleler

Makaleler (Yayın tarihine göre sıralama)				
№	Yazar	Makalenin adı	Yayınlandığı dergi	Yayın Tarihi
1	M. Nermi	1386 Kurultayı ve Timur Han'ın İran Seferi	Türk Yurdu	1912
2	Hafız Kadri	Bodrum'da Timurleng'in Hafidelerinden Şazmelik'e Ait Kelâm-ı Kadîm	Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası	1914
3	M. Rahmi	Timur Han'ın Vasiyeti	Türk Yurdu	1918
4	Mehmed Şeref	Sükut-ı İslam Tarihi Önünde: Cengiz, Hülagu, Timurlenk	İctihad	1914
5	Abdullah Cevdet	Kadın ve Timurlenk	İctihad	1925
6	Fehmi Turgalı	(Zafername) Şerafeddin-i Yezdi: Timur'un Sivas'dan Beriye Olan Ve Anadolu'ya Tahliyesine Kadar Devam Eden Hareketleri	Konya	1937
7	Yusuf Ziya Özer	Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış	Belleten	1945
8	Zeki Velidi Togan	Büyük Türk Hükümdarı Şahrüh	Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi	1949
9	Zeynep Melek	Büyük Cihangir Ve Zalim Timurlenk	Resimli Tarih Mecmuası	1950
10	Selahattin Nazmi	Büyük Türk Hükümdarı Timur	Hürses	1952
11	İsmail Aka	Emir Timur ve İmar Faaliyetleri	Türk Yurdu	1968
12	Zeki Velidi Togan	Emir Timur'un Soyuna Dair Bir Araştırma	Tarih Dergisi	1972
13	Nazmiye Togan	Temur Zamanında Aristokrat Türk Kadını	İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi	1973
14	İlter Fügen	Doğu Anadolu'da Timur Devrinden Bir Yapı: Yelmaniye Medresesi	Anadolu	1973
15	İsmail Aka	Timur'un Ölümünden Sonraki Hâkimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış	Cumhuriyetin 50. Yıl Dönümünü Anma Kitabı	1974

16	Ahmet Halil	Sivas'ta Timurlenk Menkabeleri	Sivas Folkloru	1974
17	Yaşar Yücel	Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar	Belleten	1976
18	İsmail Aka	Timur'un Ölümünden Sonra Güney İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri	Atsız Armağanı	1976
19	Ender Coşkun	Çelebi Mehmed'in Timur Han Adına Kestirdiği Sikkeler	Türk Nümizmatik Derneği Yayınları Bülteni	1977
20	İsmail Aka	15. Yüzyılın İlk Yarısında Timurlularda Zirai ve Ticari Faaliyetler	Tarih Enstitüsü Dergisi	1979
21	İsmail Aka	Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnamesi	Tarihi Belgeleri Dergisi	1981
22	Saffet Bilhan	Timurlularda Bilim Politikası	Eğitim Ve Bilim	1983
23	İsmail Aka	Mirza Şahruh Zamanında (1405-1447) Timurlularda İmar Faaliyetleri	Belleten	1984
24	İsmail Aka	Timur'un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri	Türk Kültürü Araştırmaları	1984
25	Mehmet Çayırdağ	Timur-Yıldırım Bayezid'in Oğulları ve Bazı Beylikler Adına Basılan Akçelerden Oluşan Kayseri Müzesindeki Bir Define	Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi	1986
26	İsmail Aka	Şahruh'un Azerbaycan ve Doğu Anadolu Üzerine Seferleri	X. Türk Tarih Kongresi	1986
27	İsmail Aka	Timur Ve Timurlular Devleti (1370-1507)	Tarihte Türk Devletleri	1987
28	İsmail Aka	Timurlular Devleti	Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi	1988
29	İsmail Aka	Şahruh'un Karakoyunlular Üzerine Seferleri	Tarih İncelemeleri Dergisi,	1989
30	İsmail Aka	Timurluların Azerbaycan İle Alakaları	Türk Kültürü	1992
31	Hayrunnisa Alan	Timur'un Sefer Politikası	Mimar Sinan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi	1992
32	İsmail Aka	Timur'un Tire'ye Gelişi İle İlgili Bir Kitabe	Türk Kültüründe Tire	1994
	İsmail Aka	Timurluların Çin ile Münasebetleri	12. Türk Tarih Kongresi	1994
33	Ahmet Şimşirgil	Timur Anayasası	Tarih Ve Medeniyet,	2014
34	Lalifer Balibeyoğlu	Büyük Türk Astronomu: Uluğ Bey	Bilig-6	1997
35	Levent Doğan	Emir Timur'un Öğütleri	Türk Kültürü	1998
36	Abdülkadir Özcan	Son Dönem Bazı Osmanlı Tarihlerinde ve Ders Kitaplarında Timur İmajı	Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı	1999
37	Hayrunnisa Alan	Bir Timurlu Hanımı: Gevherşad Ağa ve Tarhani Emirleri	Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı	1999
38	İsmail Aka	Timurlularda Hâkimiyet Anlayışı	Türk Kültürü	1999
39	İsmail Aka	Timur Devri Anadolu'osu	Ankara, Osmanlı	1999
40	Mikail Bayram	Timur'un İstanbul'u Fetih Planı Ve Çalışmaları	Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi	1999

41	Feridun Emecen	İlk Osmanlı Kroniklerinde Timur İmajı	Prof.Dr. İsmail Aka Armağamı	1999
42	İsenbike Togan	Türklerde Devlet Oluşum Modelleri: Osmanlılarda ve Timurlularda	Prof.Dr. İsmail Aka Armağamı	1999
43	İsmail Aka	Göçebelikten Rönesans'a Bir Türk Devleti: Timurlular	Türk Kültürü	2000
44	Seza Sinanlar	Ankara Savaşı'na Bir Bakış Yenilginin Sorumlusu Timur'un Filleri Mi?	Popüler Tarih	2000
45	İsmail Aka	Timur Sadece Bir Asker Mi İdi?	Belleten	2001
46	İsmail Aka	Timurlular	Ankara, Türkler	2002
47	İsmail Aka	Moğollar Ve Timurlular İle İlgili Türk Kaynakları	İran Ve Türkiye Arasındaki Tarihi Ve Kültürel İlişkiler Konulu Makaleler Mecmuası	2002
48	Cüneyt Kanat	Orta Doğu'da Hâkimiyet Mücadelesi(1382-1447) Memluk-Timurlu Münasebetleri	Ankara, Türkler	2002
49	Abdülhüseyin Nevai	Timurlular Devri Tarih Kaynakları	İran Ve Türkiye Arasındaki Tarihi Ve Kültürel İlişkiler Konulu Makaleler Mecmuası	2002
50	Gürsoy Solmaz	Timur Ve Seferleri	Ankara, Türkler	2002
51	Tekin Hakan	Timur'un Sanatsal Kimliği Üzerine	Vakıf Ve Kültür	2002
52	Başak Burcu Tekin	Emir Timur Dönemi Ahşap Kapıları	Ankara, Türkler	2002
53	Hayrunnisa Alan	Timur'un Toktamış Üzerine Seferleri Ve Altın Orda'nın Yıkılması Meselesi	hmet Yesevi Üniversitesi, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi	2003
54	Haldun Eroğlu	Ankara Savaşı (1402): Bayezid- Timur Mücadelesinde Şehzadelerin Rolü	Folklor/ Edebiyat	2003
55	Hayrunnisa Alan	Timurluların Bilim ve Sanata Yaklaşımları Ve Bazı Son Dönem Sanatkârları	Bilig	2004
56	Abdurrahman Daş	Ankara Savaşı Öncesi Timur İle Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları	Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi,	2004
57	Salman Hüseyin	Timur Ve Anadolu 1, Timur'un Uluborlu Ve Eğirdir'i Zaptı	Dergi Park Tarih Dergisi	2004
	Musa Şamil Yüksel	Arap Kaynaklarında Timur	Bilig	2004
58	Mehmet Metin Barlık, Bülent Cercis Tanrıtanır	Christopher Marlowe'un Gözüyle Timur: Büyük Timur	Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası, Uluslararası Sempozyumu	2005
59	Yavuz Daloğlu	Timur'un Sarayında Müzik	Bilim Ve Ütopya	2005
60	Mustafa Daş	Bizans Kaynaklarında Timur İmajı	Tarih İncelemeleri Dergisi	2005

61	Mustafa Keskin	Tüzükat-ı Timur'a Göre Emir Timur	Bilim Ve Ütopya	2005
62	Veysel Yıldız	Kıvılcımının Timur Değerlendirmesi ve Düşündürdükleri Bir Büyük Tarihsel Devrimci: Timur	Bilim Ve Ütopya	2005
63	Musa Şamil Yüksel	Timur'un Yükselişi ve Batı'nın Diplomatik Cevabı (1390-1405)	Türkiyat Araştırmaları Dergisi	2005
64	Musa Şamil Yüksel	Timur, Tarih ve İbn Haldûn	Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu	2005
65	Ömer Demirel	Sivas'ın Timur Tarafından Zaptı ve Yağmalanması	Osmanlı Dönemi Sivas Şehri	2006
66	Kazım Paydaş	Timur'un Gürcistan Seferleri	Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi	2006
67	Kazım Paydaş	Timurlu ve Türkmenlerin Şirvanşahlarla Olan Münasebetleri	Tarih Araştırmaları Dergisi	2006
68	Hüseyin Salman	Timur Ve Anadolu: Timur'un İzmir ve Yakın Çevresini Fethi	Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatı ve Kültürü	2006
69	İsmail Çiftçioğlu	Timur'un Fethettiği Ülkelerden Maverâünnehir'de Topladığı Bazı Âlimler	Ekev Akademi Dergisi	2008
70	Özen Tok	14. Yüzyılda Timur'a Karşı Ortadoğu'da İttifak Teşebbüsleri	Türk Dünyası Araştırmaları	2008
71	Musa Şamil Yüksel	Arap Kaynaklarına Göre Timur Ve Din	Tarih İncelemeleri Dergisi	2008
72	Kazım Paydaş	Emir Timur Döneminde Elçilik Teatisi	Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi	2009
73	İlyas Kamalov	Timur'un Hayali Moskova Seferi	Karadeniz Araştırmaları	2009
74	Lütfiye Göktaş Kaya	Timurluların İslam Maden Sanatına Katkıları	Karabük Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi	2009
75	Kazım Paydaş	Emir Timur'un Fetihlerinde Haber Alma Teşkilatının Önemi	Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi	2009
76	Musa Şamil Yüksel	Şahruh'un Sûnni Canlandırma Siyaseti	Tarih Okulu	2009
77	Musa Şamil Yüksel	Timurlu Siyaset (Devlet) Teorisi'nde Sultan	Tarih Araştırmaları Dergisi	2009
78	Musa Şamil Yüksel	Türk Kültüründe "Levirat" ve Timurlularda Uygulanışı	Türk Etütleri	2010
79	Musa Şamil Yüksel	Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı	Tarih İncelemeleri Dergisi	2010

80	Serkan Acar	Vladimir Meryem Ana Tasviri Ve Timur Beg'in Rüyası	Tarih İncelemeleri Dergisi	2010
81	Saadettin Baştürk	Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri Bu Seferlere Karşı Koyma Çabaları ve Sonuçları	Samsun, Uluslararası Tarih Araştırmaları	2010
82	Kemal Eraslan	Hoca Ahmet Yesevi ve Emir Timur Hakkında Bir Belge	Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi	2010
83	Halil İbrahim Şahin	Türkmenistan'da Nasrettin Hoca ve Timur Fıkraları	Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi	2010
84	Şişman Bekir	Aksak Timur Destanı ve Metin Tahlili	Modern Türklük Araştırmaları Dergisi	2010
85	Betül Mutlu	15.Yüzyılda Hıta'y'da Bir Timurlu Sefir: Gıyaseddin Nakkaş'ın Hıta'y Gözlemleri	Folklor/Edebiyat	2011
86	Mustafa Duman	Halkın Kahramanı Nasreddin Hoca Timur'a Karşı	Folklor/Edebiyat	2012
87	Başkan Seyfi	Timurlu Çağı Türbe Mimarisi Hakkında	Sanat Tarihi Dergisi	2013
88	Başkan Seyfi	Timurlu Mimarlığında Çini Süsleme Hakkında Bir Değerlendirme	Türk Dilleri, Edebiyatı Ve Türkçesi Tarihi	2014
89	Başkan Yahya	Timur, Rodos Şovalyeleri ve Batı Anadolu Seferi	Türk Dilleri, Edebiyatı Ve Türkçesi Tarihi	2014
90	Yalçın Kayalı	Timur'un Hindistan Seferi	İğdir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi	2014
91	Altay Tayfun Özcan	Timur'un Elçisi Sultaniyeli Johannes ve Libellus De Orbis Adlı Eserinden Bazı Parçalar	Ankara Üniversitesi, Tarih Araştırmaları Dergisi	2014
92	Kadriye Figen Vardar	Çinili Köşk'te Görülen Timurlu Çini Sanatı Etkileri	İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları	2014
93	Mustafa Şahin	Mirza Şahruh'a Karşı Düzenlenen Suikast Girişimleri	Süleyman Demirel Üniversitesi Enstitüsü Dergisi	2014
94	Mustafa Şahin	Mirza Şahruh'un Oğlu Mirza Baysungur'un Sanat ve Sanatçılara Bakışı Açısından Değerlendirilmesi	Tarih Okulu Dergisi (TOD)	2014
95	Ali Rıza Yağlı	Timurlularda Vezirlik Müessesesi ve Hâce Gıyaseddin Pir Ahmed Hafî	Journal of History Studies	2014
96	Musa Şamil Yüksel	Timurlu Kaynaklarında Yıldırım Bayezid ve Meşruiyet Meselesi	Uluslararası Yıldırım Bayezid Sempozyumu	2015
97	Tuba Kalkan	Sultan Şahruh Döneminde Herat Ekonomisi	Ankara Üniversitesi,	2015

			Sosyal Bilimler Enstitüsü	
98	Yusuf Çetindağ	Siyasi Açıdan Timurlu-Osmanlı İlişkileri	Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi	2016
99	Şahin Mustafayev	İpek Yolu Sefaretnameleri: Bir Akkoyunlu El Yazmasında 1419-1421 Yıllarında Çin'e Gönderilen Bir Timurlu Büyükelçiliğinin Tarihi	Yükselen İpek Yolu: İpek Yolu'nda Kültür Ve Sanat	2016
100	Mustafa Şahin	Timurlular Döneminde Herât'ta Sivil Mimari	Studies Of The Ottoman Domain	2016
101	Hasan Taşkıran	Emir Timur'un Savaş Stratejileri	Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi	2016
102	Eray Turan	1402 Ankara Savaşı Öncesi Timur'dan Yıldırım'a İlk Darbe: Sivas'ın Osmanlı Elinden Çıkması	Amasya, ACADEMİA	2017
103	Ahat Andican	Tüzükat-I Timuri Gerçek Mi Ve Geçerli Bir Birincil Tarihi Kaynak Olarak Kullanılabilir Mi?	Türkiyat Mecmuası	2017
104	Esra Merve Çakabay	Timurlular Doğu Batı Eksenini	Tarih Araştırmaları Topluluğu Dergisi	2017
105	Erol Keleş	Doğu Anadolu'da Karakoyunlu-Timurlu Mücadelesi Ve Eleşkirt Muharebesi	Vakanüvis, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi	2017
106	Emine Sonnur Özcan	Astronom-Hükümdar Uluğ Bey ve Bilim Şehri Semerkand	Bilim Ve Teknik	2017
107	Musa Şamil Yüksel	Ortaçağlarda Beyin Göçü ve Etkileri: Timurlular Örneği	OTAM	2017
108	Tarkan Suçıkar	Emir Timur'un Meclisinde Mara Despina: Bir Rivayetin Tarihi Gelişimi	Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi	2017
109	Mustafa Şahin	Beylekân'ın İmarı Ve Bu Sırada Şîrâz'da Meydana Gelen Yolsuzluğun Cezalandırılması	Sosyal Bilimler Enstitüsü, EBESCO	2018
110	Kenan Bilici	Asya Rönesans'ı: Timur Çağının Mimarlık Mirasını Anlamak	Tarihsel Moderne Özbekistan: Timur Dönemi Ve Sonrası Kaynak Araştırmaları Sempozyumu	2018
111	Yunus İnce	II. Murad Dönemi'nde Osmanlı Tarih Yazıcılığının Başlamasında Timurluların Etkisi	SUTAD	2018
112	Mehibe Şahbaz	Timurlu Mirzalar Meselesi	Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi	2018

113	Mehibe Şahbaz	Timurlularda Şehzade Eğitimi	Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi	2018
114	Refik Turan	“Farklı Türk Devletlerinin (Türkiye, Özbekistan, Azerbaycan Ve Türkmenistan) Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Timurlu İlişkilerine ve Ankara Savaşına Yaklaşım	Gazi Türkiyat	2018
115	Vural Genç	Timur’u Geçmek: Akkoyunluların Osmanlılara Karşı Üstünlük İddiaları	Osmanlı Araştırmaları	2019
116	Ali Rıza Yağlı	Timurlu Devleti Emîrleri 1- Barlas Boyu: Mızrab Barlas	SUTAD	2019
117	Mehmet Çayırdağ	Sikkelerle Timur’un Anadolu Seferi	Şehir Kültür Sanat	2020
118	Mehibe Şahbaz, Hasan Taşkıran	Timur Dönemi Hediye ve Hediyeleşme	Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	2020
119	Tuba Tombuloğlu	Timurlu Devleti’nde Yaylak Kışlak Anlayışı	Ortaçağ Araştırmaları Dergisi	2020
120	Tuba Tombuloğlu	Timurlu Devletinde Yapılan İttifak Evlilikleri	Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi	2020
121	Tuba Tombuloğlu	Timurlularda Kadın ve Statüsü	Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi	2021
122	Kazım Paydaş	Timurlular ve Ak-Koyunlu, Kara-Koyunlu Türkmenlerinde Kengeş Meclisi	Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi	2021
123	Kazım Paydaş	Emir Timur'un el-Cezire Bölgesindeki Faaliyetleri	Prof. Dr. İlker Alp'e Armağan Kitabı	2021
124	Ahmet Özturhan	1435 Herat Veba Salgını ve Salgının Seyri	Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi	2022
125	Yılmaz Bilen	Timur Devleti’nin Doğu Politikası ve Moğollarla İlişkiler	İran ve Turan Tarihi Araştırmaları Dergisi	2022
126	Cemalettin Yavuz	Çuvaşlar ve Emir Timur: Folklor, Edebiyat ve Kimlik	Türkbilgi	2022
127	Ahmet Korkmaz	Emir Timur’un Ordusunda Silah Teknolojisi: Orduda Kullanılan Silahlar ve Silah Üretim Merkezleri (1370-1405)	Türk Harp Sanayii Tarihi Sempozyumu	2022
128	Fatih Bostancı	Seyfeddin Hacı B. Nizam-ı Ukayli’nin Asaru’ı-Vüzera Adlı Eserinde Timurlu Devleti Vezirleri	Farsça ve Arapça Kaynaklarda Türk ve Moğol Devleti Tarihi I	2022

129	Ahmet Özturhan	İlhanlı ve Timurlu Farsça Kroniklerinde Türkistan İsmi ve Hududu	Tarihî ve Edebî Metinlerde Türkistan	2023
-----	----------------	--	--------------------------------------	------

Timurlular dönemine dair ana kaynakların bugün itibariyle Türkçeye çevrilmiş olduğu, bunların da büyük kısmının son yıllarda gerçekleştiği söylenebilir.

Timurlular dönemi hakkında araştırmalar yapan dünyaca ünlü Harold Lamb,⁷⁹ Beatrice Forbes Manz,⁸⁰ Rene Grousset,⁸¹ Jean Paul Roux,⁸² Justin Marozzi,⁸³ Wilhelm Barthol⁸⁴ gibi yazarların eserleri de son yıllarda Türkçeye çevrilip yayımlanmış durumdadır. Bu çeviri faaliyetinin de 2000’li yıllardan sonra arttığı görülür. Son 20 yılda çevrilen ve yayımlanan eserlerin sayısı 20’den fazladır.

Tablo 5. Çeviri kitaplar

Çeviri kitaplar (Yayın tarihine göre sıralama)			
№	Yazar	Kitabın adı	Yayın Tarihi
1	Nizamüddin Şami	Zafername	1949 (2.baskı:1987)
2	Ruy Gonzales Clavijo	Timur devrinde Semerkand’a seyahat	1975 (2.baskı:1993)
3	Rene Grousset	Bozkır İmparatorluğu, Atilla, Cengiz, Timur	1980
4	Tacü’s-Selmani	Tarihnâme	1988 (2.baskı:1999)
5	Wilhelm Barthold	Uluğ Bey ve Zamanı	1990 (2.baskı:1993)
6	Jean Paul Roux	Aksak Timur- İslam’ın Kutsal Savaşçısı	1994
7	Emanuel Berl	Atilla’dan Timur’a Avrupa ve Asya	1999
8	Sahibkiran Emir Timur Muhammed Tarağay Bahadıroğlu	Timur’un Günlüğü – Tüzükât-ı Timur	2004
9	Harold Lamb	Timur Kasırğa ve Dehşet	2005
10	Beatrice Forbes Manz	Timurlenk- Bozkırların Son Göçebe Fatihi	2006
11	Justin Marozzi	Timurlenk- İslam’ın Kılıcı, Cihan Fatihi	2006

⁷⁹ Harold Lamb, *Bir Dünya İmparatoru Timur*, İstanbul: Fide Yayınları, 2009.

⁸⁰ Beatrice Forbes Manz, *Timurlenk- Bozkırların Son Göçebe Fatihi*, çev., Zuhul Bilgin, İstanbul: Kronik Kitap, 2006.

⁸¹ Rene Grousset, *Bozkır imparatorluğu : Atilla, Cengiz Han, Timur*, çev., Reşat Uzman, İstanbul: Ötüken, 2006.

⁸² Jean Paul Roux, *Aksak Timur- İslam’ın Kutsal Savaşçısı*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1994.

⁸³ Justin Marozzi, *Timurlenk – İslam’ın Kılıcı, Cihan Fatihi*, çev., Hülya Kocaoluk, İstanbul: Yapı Kredi yayınları, 2006.

⁸⁴ Wilhelm Barthold, *Uluğ Bey ve Zamanı*, çev., İsmail Aka, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.

12	Loise Welsh	Timurlenk Ölmeli	2007
13	Stier Roye E.	Muhteşem Savaşçı Timurlenk	2007
14	Harold Lamb	Bir Dünya İmparatoru Timur	2009
15	Meti Osmanov	Emir Timur'un (Timurlenk) Vasiyetleri Ve Standartları	2009
16	Toma Metsoplu	Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi	2009
17	Manole Neagoe	Üç Bozkırlı- Atıla, Cengiz Han: Timur	2010
18	Charlotte Stalter	Türk Hakanı Timur	2010
19	Gleb Golubev	Uluğ Bey	2011
20	Harold Lamb	Timur Han'ın Liderlik Sırları	2011
21	İbn Arabşah	Acaibu'l Makdur (Bozkırdan Gelen Bela)	2012
22	Şerefüddin Ali Yezdi	Emir Timur (Zafername)	2013
23	Beatrice Forbes Manz	Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din	2013
24	Michael Shterrenshis	Timur ve Yahudiler	2013
25	Geoffrey Fox	Bir Cihan İki Sultan- Timur ve Yıldırım'ın Mücadelesi	2013
26	Christopher Marlowe	Büyük Timurlenk	2018
27	Aleksandr Yakubovskiy	Timur ve Timuriler Devrinde Semerkand	2018
28	Sultaniyeli Johannes	Timur'un Sarayında : Fransa'ya Gönderdiği Elçinin Kaleminden Emir Timur'un Hayatı, Devleti ve Halkı	2020
29	Mevlana Sefieddin Muhammed b. Mahmud b. Fahreddin Mesihî el-Fuşenci	Emir Timur (İbretü'n-Nazirîn)	2021
30	Tâcu'd-dîn Hasan b. Şihâb-ı Yezdî	Camiu't Tevârih-i Hasenî Timur'dan Sonra Timurlular	2023
31	Mu'ineddîn Natanzî	Müntehabü't-Tevârih-i Mu'înî (İskender Anonimi)	2023

2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE TİMURLU ÇALIŞMALARINDA YÖNTEM VE YAKLAŞIMLAR

Türkiye’de Timurlu çalışmalarının hem nicelik hem de nitelik bakımından oldukça ileri düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmaların muhtevasına bakacak olursak siyasi tarihin ağır bastığını, bununla beraber ele alınan konu yelpazesinin de epey geniş tutulduğunu söylemek mümkündür. Siyasi sosyal ve ekonomik konuların incelendiği bu çalışmalarda alan bilgisine önemli katkı sunulduğu gibi, birçok yeni görüş ileri sürülmek suretiyle de konunun daha nitelikli hale getirildiği söylenebilir.

Tarihçinin objektifliği tarih yazımı için çok önemlidir. Fakat kimi tarihçiler buldukları toplumun az ya da çok etkisi altında kalabilirler. Timur ve Timurlu dönemi çalışmaları her iki tutumun da etkisini yansıtır. Konuya objektif yaklaşan tarihçiler kadar ideolojik veya duygusal yaklaşanlara da raslamak mümkündür. Duygusallık bazen yerme veya karalama bazen de övgü ve yüceltme üzerine kurulur. Sovyet döneminde üretilen ideolojik temelli, yine bağımsızlık sonrası Özbekistanda üretilen duygusal ağırlıklı çalışmalara sıkça raslandıktan sonra Türkiye’de yapılan çalışmaların objektifliğini değerlendirmek daha da önem taşır.

Türkiye’de yapılan çalışmaların objektifliğini etkileyecek birkaç faktörden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki, Emir Timur’un Osmanlı Devleti’ne fetret dönemini yaşatmış olmasıdır. Diğer bir etken de Osmanlı kaynaklarında ve bazı Arap ve Bizans kaynaklarında Timur hakkında geçen ifadelerdir. Dönemin pek çok kaynağında Timur hakkında olumsuz tabirler yer almaktadır. Mesela, bu kaynakların bazılarında Emir Timur’a yönelik “A’zam-ı eşirrâ”, “Allah’ın kahrına açık soysuz, soyu soppu belli olmayan kişi, gurur şarabıyla sarhoş”, “Bu sığır uğrusu Cengiz Köpeği”, “İt Çağaday”, “Kaltaban, Bed-güher”, “Köpek iması”, “Topal harici”, “Topal tilki”, “Uğursuz”, “Timur-ı pür-şerr ü şûr”, “Temur bedbaht”, “Timur-ı mâr-kirdâr”, “Ol rahmet-i rahmân’dan mahrûm”, “Ol nesl-i nâ-pâk”, “O kendini beğenmiş, bilgisiz”, “Mecma’-ı

şürûr ve menba'-ı fücûr", "La'in", "Fasid-nijâd", "Bi-nur-ı Timur"⁸⁵ gibi ifadeler kullanılmaktadır. Böyle ifadelerin yazarlarının yaşadığı dönemin ruhunu hesaba katarak ne için Timur'a yönelik bu gibi ifadelerin kullandıklarını anlamamız mümkündür.

Bizans kaynaklarında da "servet için insanlara işkence eden ve ganimet düşkün", "zalim ve gaddar", "hırsız ve merhametsiz bir soyguncu", "sıradan bir barbar, bir hırsız, sapık ruhlu bir kişi, dinsiz, yağmacı, merhametsiz, işkence ve öldürmekten zevk alan bir hükümdar"⁸⁶ gibi çok olumsuz bir imaj olduğunu görmemiz mümkündür.

Arap kaynaklarında ise Timur hakkında benzer değerlendirmelerin yapıldığını; "Müslümanların kafasının kesilip kendisine getirilmesini istemeyi âdet etmişti", "müfsidlerin reisi, Müslüman ülkelerini tahrip eden ve Müslümanların kanını akıtan", "Timur'un kendisi deccâl, ordusu da ye'cûc ve mecûc", "cafi (kaba, nezaketsiz, terbiyesiz)", "gaddar", "hilekâr, vefasız ve kurnaz", "belaların belası"⁸⁷ gibi daha çok olumsuz ifadeler kullanıldığını biliyoruz.

Kaynaklardaki bu olumsuz ifadelerin Türkiye'deki araştırmaların en azından bir kısmında da etkili olduğu, Timur'u ve dönemini ötekileştirici yaklaşımlara rastlanabileceği varsayımında bulunmuştuk. Buna ilaveten bazı çalışmalarda dönemin ideolojik yaklaşımlarının etkisini de görmek mümkündür Türkiye'de hükümetlerin değişimi ile devletin uyguladığı politikalar, siyasi ideolojiler de zaman zaman değişiklikler göstermiştir. Çoğu zaman konjonktürel siyasal eğilimlerin veya hakim ideolojilerin etkisinden kendisini soyutlayamayan tarih yazımı Timur çalışmalarında da zaman zaman kendini gösterir. Türkiyede'ki Timurlu çalışmaları dönemin paradigması içinde kimi zaman siyasete malzeme olarak da kullanılmıştır.

⁸⁵ Tarkan Suçkar, *XV-XVII. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Yıldırım Bayezid ve Timur Algısı*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014 s.157-158.

⁸⁶ Mustafa Daş, "Bizans Kaynaklarında Timur İmajı", *Tarih İnceleme Dergisi*, cilt: XX, sayı: 2, (Aralık 2005), s. 43-58.

⁸⁷ Musa Şamil Yüksel, *El-Makrizi (Kitâb es-Sûlûk) ve İbn Hacer (İnbâ'el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar ve Çağdaş Arap Tarihçilerine Göre Timur Tasviri*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 121-123.

XX. yüzyılın başlarında Türk tarih yazımında göze çarpan hususlardan biri Türklüğü tarih malzemesi olarak kullanma işinin başlaması olmuştur. XX. yüzyılın ilk yarısında “Türk Derneği”, “Tarih-i Osmani Encümeni”, “Asar-ı İslamiye ve Milliye Tetkik Encümeni” ve “Türk Ocakları”nın çalışmalarıyla Türklüğü tarih malzemesi olarak ele alma işi gelişmiştir.⁸⁸ Bu hareketlerin etkisinde bu dönemde bir Türk hükümdarı olan Timur hakkında da bazı makaleler yazılmıştır.⁸⁹ Gerçi bu makalelerden bazılarında Timur’u Türk hükümdarı olarak gören yaklaşımlar sönük kalır, hatta bazılarında ondan “Tatar imparatoru” olarak bahsedilir.⁹⁰ Fakat yine de bu dönemdeki makalelerde milliyetçiliğin etkisi o kadar sezilmese bile bir Türk devleti olan Timurlulara ilginin olduğunu görmemiz mümkündür.

Daha sonra Cumhuriyet’in kurulmasının ardından bazı siyasi ve ideolojik gelişimler sayesinde oluşan Türk Tarih Tezi de Timurlu dönemi araştırmalarına etki etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün Nutuk’da (1927) dile getirdiği Türk tarihine dair değerlendirmeleri daha sonra Afet İnan’ın ilk çalışmalarıyla bir teze dönüşmüş ve 1930’lu yıllarda “resmi ideoloji” haline gelmiştir.⁹¹ Bu teze göre Orta Asya’da kurulan Türk devletleri Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli olarak görülmektedir. Türk devletleri olarak:

“1. Ortaasyada Türk-Hun İmparatorluğu, 2. Volga Tuna arasında İskit İmparatorluğu, 3. Ural-Volga nehirleri arasında Garbi Hun Devleti, 4. Avrupa Türk-Hun İmparatorluğu ve Avrupada Avar İmparatorluğu, 5. Garbi Türkistan ve Şimali Afganistanda Akhunlar Devleti, 6. Ortaasyada Türk İmparatorluğu Tukyü ve Kutluk Devleti, 7. Karadeniz şimalinde muhtelif isimde Türk devletleri, 8. Asya Türk İmparatorluğundan sonra, Ortasayada muhtelif isimlerde Türk devletleri, 9. Aral Gölü cenubunda Samanoğulları

⁸⁸ Ahmet Şimşek, “Türk Tarih Tezi” Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türkiye Günlüğü*, sayı: 111, (2012) s. 85-100.

⁸⁹ Nermi M. “1386 Kurultayı ve Timur Han’ın İran Seferi”, *Türk Yurdu*, cilt: 3, sayı: 4,(29 Teşrin-i Sani 1328), s.115-120.

Hafız Kadri, “Bodrum’da Timurleng’in Hafidelerinden Şazmelik’e Ait Kelâm-ı Kadim”, *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, cilt: 5, sayı: 26, 1330 [1914], s. 127-128.

Mehmed Şeref, “Sükut-ı İslam Tarihi Önünde: Cengiz, Hülagu, Timurlenk”, *İctihad*, cilt: 4, sayı: 96, (06 Mart 1330), s. 2162-2164.

Rahmi M. “Timur Han’ın Vasiyeti”, *Türk Yurdu*, (16 Mart 1334), cilt: 14, sayı: 5, s. 154-158

⁹⁰ Nermi M., a.g.m., 115-120.

⁹¹ Ahmet Şimşek, a.g.m., s. 85-86.

Devleti, 10. Aral Gölünden Hindistana kadar uzanan sahada Gazneliler Devleti, 11. Sir nehri şarkında Karahanlılar ve Karahıtaylar Devleti, 12. İran, Mezapotamya, Anadolu ve Suriye sahalarında Selçuklar Devleti, 13. Harzem kıt'asında ve bütün İranda Harzemşahlar Devleti, 14. Payitahtı Semerkant olan Büyük Timur İmparatorluğu, 15. Hindistanda Babür İmparatorluğu, 16. Asya, Avrupa ve Afrikada Türk-Osmanlı İmparatorluğu, 17. Türkiye Cumhuriyeti’’⁹²

gibi devletler görülmektedir.

Bununla beraber Atatürk’ün kendisinin de Emir Timur’a karşı bir hayranlık beslediğine dair⁹³ bilgiler bulunmaktadır. Bunlardan biri Atatürk’ün Timur hakkında söylediği şu cümledir: “*Ben, Demir zamanında gelseydim, onun yaptıklarını başaramazdım. O benim zamanımda gelseydi, yaptıklarından daha çok büyüklerini yapardı*”⁹⁴. Buna işaret diğer bir veri de o dönemde lise ders kitabı olarak okutulan Tarih II kitabındaki “Timur ve kurduğu devlet” adlı bölümünü Atatürk’ün kendisi kaleme almış olmasıdır.⁹⁵

Bu ideolojinin yansımalarını Timurlu araştırmalarında da görmemiz mümkündür. 1933 yılında yayımlanmış *Timur ve Oğulları* adlı eserinde Reşat Ekrem Koçu Timur’u “Türk kahramanı” olarak tasvir etmektedir.

“Timur’un babası Barlas ismindeki Türk kabilesinin reisi idi. Adı Turgay idi. Anasının adı Tekin Hatun, aile adı Gürgân idi. Timur’un ailesi, çok asil bir

⁹² Ashıhan Akkoç, *Tarih Yazımı ve Tarih Eğitimi Açısından Tarihsel Bilgi: 1930-1950 Arası Lise Tarih Kitapları*, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2008, s.61.

⁹³ “Atatürk, Demir’i çok severdi. Onun kumandanlığına, devlet adamlığına hayrandı denebilir. Bir gün Yıldırım’la Demir arasındaki Ankara Meydan Muharebesi’ni harita üzerinde değerlendiriyordu. “Bakınız” dedi, “Yıldırım, Demir’i öyle bir kışağa içine almış ki, bu kışağtan Demir’den başka bir kumandan sıyrılıp çıkamazdı. O çıktı ve hasmını yendi”. İlave etti: “Ben, Demir zamanında gelseydim, onun yaptığı işleri başaramazdım. O benim zamanımda gelseydi, yaptıklarından daha çok büyüklerini yapardı.” Yıldırım’ı da bir kahraman, bir cihan kahramanı olarak severdi. “Büyük manevracıdır. Fakat Demir’in yanında çocuktur. Korkusuz bir deli oğlandır” derdi.” Mehmet Esat Bozkurt, *Aksak Demir’in Devlet Politikası*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005, s.84.

⁹⁴ Mahmut Esat Bozkurt, *a.g.e.*, s. 84.

⁹⁵ Bülent Köremez, *Demokrat Parti Dönemi Liselerde Tarih Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2005, s.50.

Türk ailesi idi. Barlas kabilesi ise, hiçbir şeyden korkup yüz çevirmeyen; ve fakat, kendilerinden büyük bir Türke itaat etmesini bilen iri vücutlu cengaverlerden mürekkepti.”⁹⁶

Reşat Ekrem Timur’un Maverâünnehir Türklerinin “milli kahramanı” olduğundan ve “bütün Türklerin emiri” olarak devletin tahtına çıktığından bahseder. Görüldüğü gibi, zamanın ruhuna uygun olarak yazılan bu eserde Timur Türk milletinin içinden yetişen ve büyük medeniyet kuran bir hükümdar olarak tasvir edilmiştir.

Kendisi bir Korgeneral olan Ömer Halis Bıyıktay 1934 yılında Timur’un Anadolu seferlerini konu alan bir çalışmasında bu duygusal yaklaşımı daha da ileri boyuta taşır.

“Biz Türk seferlerini tetkik ederken... kendi milletimizin asil benliğini, cihan değer cevherini dünya yüzünde tek ve her milletten üstün bulunan kudret ve kıymetini de görmüş ve öğrenmiş oluyoruz...”⁹⁷

diyerek Timurlu dönemi tarihini yazmayı bir “milli vazife”⁹⁸ olarak görür. Timur’un Ankara savaşında Yıldırım’ı mağlup etmesi ve bunun sonucunda Osmanlı’nın zayıflamasına sebep olduğu hakkındaki fikirlere cevap olarak “*Kanaatimce millet ve milliyetine zarar da verse bir milletin içinden yetişen bir yüksek adam gene takdir ve tebciye layıktır*”⁹⁹ der ve bir bakıma Timur’u savunma girişimde de bulunur.

Bu bağlamda Mahmut Esat Bozkurt’un da Timurlu dönemine dair yazdıklarını ele alabiliriz. Türk devlet adamı ve hukukçu olan Bozkurt aynı zamanda Türk Devrimi’nin ideolojisi sayılan Kemalizmin de kuramcılarında biridir. Onun Yeni Sabah gazetesinde

⁹⁶ Cihan Oruç, “Mustafa Kemal Atatürk’ün Timur Hayranlığı ve Türk Ulus-Devletinin İnşasında Timur’un Mirası (1929-1938)”, *9. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı*, (2022), İstanbul, s. 783-23.

⁹⁷ Ömer Halis Bıyıktay *Yedi Yıl Harbi İçinde Timur’un Anadolu ve Ankara Savaşı*, İstanbul, 1934 s.1.

⁹⁸ Ömer Halis Bıyıktay, *a.g.e.* s.1.

⁹⁹ Ömer Halis Bıyıktay, *a.g.e.* s.2.

1943 yılı 21 Kasım – 14 Aralık tarihlerinde yayımladığı dizi makaleleri daha sonra *Aksak Demir'in Devlet Politikası* adıyla kitap haline getirilerek yayımlanmıştır.¹⁰⁰

Bozkurt'un yaklaşımı onun Timur'un adını Demir şeklinde yazmasından da tahmin edilebilir. Kaynaklardaki Timur yerine modern Türkçedeki onun karşılığı olan "Demir"i tercih etmiştir. Arap ve Osmanlı tarihçilerinin Timur'dan kötü bahsettiğini fakat hakiketin öyle olmadığını ve "*dedikodulardan uzaklaşarak, dünyayı yenmiş olan bu Türk oğlu Türkü içyüzüyle, hakiki çehresiyle tanıtmaya çalışacağım*"¹⁰¹ diyerek Timur'un savunmasını yaparak milliyetçi yaklaşımını öne çıkarıyor. Bu dönemde yapılan çalışmalarda önemli değişikliklerden biri Timur'un Müslümanlığına da dikkat çekilmesidir; Bozkurt "*...Demir'in politika temellerinden birisi ve belli başlı İslamlıktır*" der.¹⁰² Hatta onun Türklükten daha çok İslam dinine önem verdiğini söyler: "*Demir, kuvvetli bir Müslümandı. Harplerini Müslümanlığa dayandırır. O kadar ki, İslamlık politikası yanında milliyetçilik ikinci, üçüncü plana düşüyordu.*"¹⁰³ Bu eserde Timur'un Türk ve Müslüman kimliklerine vurgu yapılması daha sonra Türk tarihçiliğinde şekillenecek Türk-İslam sentezinin ilk örneklerinden biri olarak da görülebilir.

Bu dönemdeki çalışmalarda Timurlu devletinin bir Türk devleti, Timur'un da bir Türk hükümdarı olarak sahiplenilmesi dikkat çeker. Bu yaklaşımın İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam ettiğini söylemek mümkündür. 1945 yılında Yusuf Ziya Özer'e ait bir makale Timurluların Türk olduklarını kanıtlamaya çalışır. Özer Timur'un soyunun Cengizhan'a dayandığı hakkındaki iddiaları eleştirerek Timur'un hakimiyetini meşrulaştırmak amacıyla böyle bir yol izlediğini savunur. Timurluları kesin olarak Moğollardan ayırtıran Özer:

"Timur beyin Kajuili bahadır torunlarından olması için Cengiz hakan'ın Barlas oymağından olması iktiza ederdi. Halbuki Cengiz Han'ın mensup

¹⁰⁰ Mahmut Esat Bozkurt, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁰¹ Mahmut Esat Bozkurt, *a.g.e.* s.19.

¹⁰² Mahmut Esat Bozkurt, *a.g.e.* s.25.

¹⁰³ Mahmut Esat Bozkurt, *a.g.e.* s.21.

*olduğu kabilenin Barlas oymağı ile bir münasebeti olmadığı gibi, Barlasların da Moğollarla münasebeti yoktur*¹⁰⁴

demektedir. Mahmut Esat Bozkurt gibi Yusuf Ziya Özer de Timur'un hem Türklüğüne hem de Müslüman kimliğine vurgu yapar. Özer Timur'u İslam aleminin lideri olmaya çalışan bir hükümdar olarak tasvir eder. *"Timur'la Yıldırım arasındaki cidalın açığa vurulmamış olan sebebi bu halifelik meselesidir... Halifelik fikri Timur'un dımağını Sahipkıran ilân edildiği tarihten beri işgal etmiş olduğu anlaşılıyor."*¹⁰⁵ Halifelik meselesinin Osmanlı ve Timurlu devletleri arasındaki çatışmanın sebeplerinden biri olarak görülmesi o zamana kadar Türkiye'de yapılmış araştırmalarda hiç ileri sürülmemiş bir görüştü. Çalışmalarda 1930'lu yıllarda Türklük ve milliyetçilik üzerinden giden yaklaşımlar görülüyorsa da daha sonra 1940'lı yıllara geldiğimizde milli kimlikle beraber Müslüman kimliğe de özel bir vurgunun gelişmekte olduğunu görmekteyiz.

Türkiye'de 1940'lı yıllardan itibaren tarih anlayışında bazı değişikliklerin meydana gelmeye başladığına, özellikle de milli tarih anlayışından uzaklaşıldığına tanık oluruz. Hümanist ya da bilimsel tarih anlayışı benimsenmeye başlamıştır. Batı odaklı bu tarih anlayışının *"...temel gayeleri, bilimin milletler üstü olma özelliğini benimsemiş olmak ve buna dayanarak dünya tarih yazıcılığındaki son yönelimlerle/gelişmelerle bütünleşmiş bir tarihçilik yapma gayretinde olmak"* şeklinde yeni bir istikamet belirlediği anlaşılır.¹⁰⁶ Ama bu hümanizm ya da bilimselci pratik kendisinden önceki tarih anlayışını tamamen ortadan kaldırıp onun yerine gelmiyor. Bunu Timurlu çalışmalarının örneğinde de analiz etmemiz mümkündür. 1940'lı yıllarda yazılmış eserlerde Türkçü yaklaşımların hala devam etmekte olduğunu yukarıda bahsi geçen çalışmalar örneğinde görebiliriz.

Milli tarih yazımı ideolojisinin etkisinde Timurlu çalışmaları devam ettiği bir esnada bilimsel tarih anlayışına uygun çalışmalar yapan tarihçilerden Zeki Velidi Togan'ın araştırmaları önem arz etmektedir. Fuat Köprülü, Abdülkadir İnan, Wolfram Eberhard

¹⁰⁴ Yusuf Ziya Özer, Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış, *Bellekten*, cilt: 9, sayı: 36, (1945), s. 423-468.

¹⁰⁵ Yusuf Ziya Özer, a.g.m., s. 463.

¹⁰⁶ Can Tankut Esmen, *Türkiye'de Tarih Yazımında İdeolojik Tarih Pratikleri ve Eski Türk Tarihçiliği*, yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi, 2020, s. 90.

gibi Türkiye’de bilimsel tarihin kuruluşunu sağlayan en önemli tarihçilerden biri olan Zeki Velidi Togan bu yaklaşıma eleştirilerde bulunmuştur.¹⁰⁷ Orta Asya’da olduğundan bahsedilen iç deniz, kuraklık ve Türk göçleri hakkında bildirilen fikirlere itirazda bulunmuştur.¹⁰⁸ Timurlu tarihine dair çalışmalar yapan Togan 1949’da Şahruh Mirza hakkında makale yayımlamıştır. Makalenin siyasi ideolojilerden arınmış bilimsel bir araştırma olduğunu söylemek mümkündür. Şahruh dönemini kaleme alırken onun kişiliğine dair şöyle bir değerlendirmede bulunur:

*“İlk bakışta tezatlarla dolu gibi görünür. Şahruh dindardır, fakat katiyen mütaassıp olmamıştır. Kendisi zamanın en muhteşem padişahı olduğu halde son derece mütevazi bir şahsiyetti... Kendisi çok ünsiyetli, hattâ korkak intıbai verecek kadar sulhperver olduğu halde daha babası zamanında harplerde kahramanlık göstermiş ve bu yüzden ona daha babası tarafından “Bahadır” lâkabı verilmiştir”.*¹⁰⁹

Togan, bu yazdıklarından da görüldüğü üzere Şahruh’un dini ya da etnisite yönünü ideolojik malzeme olarak kullanmadan son derece objektiflik sınırlarında kalarak kaynaklardaki Şahruh’un tasvirini aktarmaya çalışmıştır.

1950’lı yıllarda Türkiye’de bir takım siyasi değişiklikler olmuş, çok partili genel seçimler sonucunda Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Parti hükümete geldikten sonra hümanizm anlayışından uzaklaşıp tarih anlayışını millileştirmeyi amaçlamış fakat girişimleri yeterli olmamıştır.¹¹⁰ Bu yıllarda Timurlu çalışmalarına ilginin azaldığı görülür. Sadece 1959 yılında Mustafa Çağatay Uluçay’ın *Meşhur Hükümdarlar* başlıklı tarih serisinde Emir Timur’a¹¹¹ da yer vermiştir, bunun dışında Timurlu dönemini ele alan araştırmalar tespit edilememiştir. Uluçay’ın eseri daha çok Timur’un seferlerinin özeti mahiyetinde olup,

¹⁰⁷ Gökay Yavrucuk, *Türkiye’de İslam Öncesi Türk Tarihi Araştırmaları İdeoloji İle Nesnellik Arasında Bir Tarih Yazımı*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, 2016, s.77.

¹⁰⁸ Gökay Yavrucuk, *a.g.t.*, s.44.

¹⁰⁹ Zeki Velidi Togan , "Büyük Türk Hükümdarı Şahruh", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, cilt: 3, sayı: 2-3, (Nisan 2012), s.533.

¹¹⁰ Hasan Şeritoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019, s.28.

¹¹¹ Çağatay Uluçay, *Meşhur Hükümdarlar: Timur*, Özyürek Yayınevi, 1956.

Timur'a yönelik yaklaşımlar burada pek öne çıkmamıştır; sadece Timur'a Türk hükümdarlarından biri olarak bakıldığını söyleyebiliriz.

Türk tarihyazımında 1930'lu yıllarda Türk Tarih Tezi üzerinden gelişen milliyetçi yaklaşımların yanında, özellikle Atatürk'ün vefatının ardından etnisite odaklı tarih yazımına karşı olan hümanist tarih anlayışı ortaya çıkmıştır. Fakat bu tarih anlayışı öncekini tamamen yok etmemiştir. Hümanist tarih anlayışının şekillendiği dönemlerde millileştirilen tarih anlayışındaki araştırmaların hala yazılmakta olduğunu görmekteyiz. Buna en iyi örnek 1940'lı yıllarda yazılmış Mahmut Esat Bozkurt ve Yusuf Ziya Özer'in çalışmalarıdır. 1950'lerde Timurlu çalışmalarına pek ilgi duyulmadığını yukarıda belirtmiştik. Bu ilgisizliğin tarih yazımında etkili olan hümanizma anlayışıyla bir alakasının olduğunu düşünmemiz mümkündür.

Türkiye'de 1960'lı yıllarda meydana gelen siyasi değişimlerin ve yeni kabul edilen anayasanın tarih bilimine de etki ettiği söylenir. Politikada sol düşünceye kayılmıştır; bunun yankısı olarak Marksist düşünceye dair temel eserler Türkçeye çevrilmiştir. Bununla beraber sol düşünce taraftarlarının sayısında da artış olmuştur ve akademik camiada saygı duyulan bir yaklaşım halini almıştır.¹¹² Marksist düşünceye uygun tarihsel materyalizmi metod olarak kullanan tarih yazımı da bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Hümanist ve materyalist yaklaşımların genişlemesiyle beraber milliyetçi muhafazakar kesim bunlara karşı yeni arayışlara başlamıştır. 1961 yılında kurulan Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü ve daha sonra 1971'de kurulan Aydınlar Ocağı'nın çalışmalarıyla Türk İslam Sentezi düşüncesi şekillenmeye başlamıştır. Bu sentezin

“amacı ise İslamiyet ile Türklük arasında geçmişte kurulan sentezle oluşturulan milli kültüre tekrar dönüş yaparak yeniden bir “uyanış” ve “şahlanış” gerçekleştirmektir. Bu anlayışta İslam dini Türk kimliğinin en temel unsurlarından birisi hatta en önemlisi olarak kabul ediliyordu.”¹¹³

¹¹² Tercan Yıldırım, *Meşrutiyet'ten Günümüze Tarih Ders Kitaplarında Türk Kimliğinin İnşası*, yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2014, s.251.

¹¹³ Tercan Yıldırım, *a.g.t.*, s.252.

Böylelikle milliyetçi, hümanist, materyalist ve Türk-İslam sentezi yaklaşımları çoklu tarih yazımını oluşturmaktaydı. Timurlu çalışmalarının da tek çizgide ilerlemediği, türlü yaklaşımları benimseyen tarihçilerin araştırmalarıyla devam ettiği görülür. Fakat çalışmalardaki genel eğilimin daha çok bilimsel tarihçilik yönünde olduğunu belirtebiliriz. Bununla beraber Timurlu dönemine sempati besleyerek aşırı övgü ile Timur'a yaklaşım sergileyen bazı tarih romanlarında Timur'u idealize etmek gibi yönelimleri de görmemiz mümkündür.¹¹⁴

Timurlu çalışmaları bir dönem ilginin azalmasından sonra 1960'lı yıllarının sonundan itibaren canlanmaya başladı. Mesela, Türkiye'de Timurlu dönemi tarihinin önde gelen uzmanı İsmail Aka bu devirde ilk çalışmalarını yayımlayarak alana ilk adımlarını attı. Onun Emir Timur'un imar faaliyetlerini kaleme alan makalesi 1968 yılında yayımlandı.¹¹⁵ Sonraki yıllarda ise pek çok makale, araştırma kitap yayımladı ve yabancı dillerde yazılmış Timurlu döneminin birincil kaynakları ve araştırma eserlerinin tercümesini yaptı. İsmail Aka bilimsel tarih anlayışında olan objektif araştırma yapan tarihçilerden biridir. Timurlu dönemine sadece siyasi ve askeri olaylar bağlamında değil, dönemin sosyal ve ekonomik şartları, sanatı, mimarisi ve bilimi gibi alanlarına da bakmıştır.

Yine bu dönemde Nihal Atsız'ın çalışmalarıyla Timurlu dönemine yönelik yaklaşımlarda milliyetçilik ruhunun yeniden canlandığı ve devam ettirildiği görülür.

“Aksak Temir Bek'in bir Barlas gibi olması ve Barlasların Moğol uruğu sayılması Temir'in Türklüğüne engel değildir. Temir'in ailesi de Çengiz ailesinin bir kolu olup Barlas uruğu üzerinde beğlik etmiştir. Ruslar tarafından Temir'in mezarını açmak suretiyle yapılan incelemeler onun da uzun boylu ve beyaz tenli olduğunu ortaya koymuştur ki eski Arap ve Fars

¹¹⁴ Örnek olarak; Ziya Şakir, *Timurlenk ve Üç Boz Atlı*, Turhan Tan, *Timurlenk*, Oğuz Yunus, *Emir Timur*, Mehmet Samih Fethi, *Timur*, İbrahim Hakkı Gündoğdu, *Bozkırın Son Atlısı Timur*, Ahmet Haldun Terzioğlu *Türk'ün Kanlı Kılıcı Emir Timur*.

¹¹⁵ İsmail Aka, “Emir Timur ve İmar Faaliyetleri”, *Türk Yurdu*, cilt: VII, sayı: 1-2, (Ocak-Şubat 1968), s. 27-28.

edebiyatlarındaki Türk tavsifine tamamen uygundur. Üstelik Temir'in anadili de Türkçe'dir."¹¹⁶

Atsız'da görüldüğü gibi, milliyetçi yaklaşımlarla Timur'un Türklüğü öne çıkarılarak sahiplenildiği gibi aynı dönemde bunun tersi yaklaşımlara da rastlamamız mümkündür.

Milliyetçiliği Anadolu Türkleri ve İslam dini üzerinden şekillenen bazı araştırmacılar¹¹⁷ Timur'a epey mesafeli bir tavır sergilerler. Bu yaklaşımda olan yazarlardan biri de tarihçi olmasa da Türk düşünce tarihinde önemli bir ekolü temsil eden Nurettin Topçu'dur. Onun milliyetçi anlayışındaki önemli unsur dindir.

*"Yıldırım Beyazid'de tamamlanacakken hain Timur tarafından darbelenen milli birliğimizi tekrar kurmaya muvaffak olan Fatih Sultan Mehmet ve Türk-İslam zincirini içinden parçalamaya çalışanları tepeleyerek kültürümüzün kaynakları olan İslami iktidarı Oğuz çocuklarına devreden Yavuz Sultan Selim milliyetçilik davamızın asıl kahramanlarıdır."*¹¹⁸

Bu gibi görüşleriyle Osmanlı İmparatorluğunun ilerleyişini engelleyen Timur'u hain olarak nitelermektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Timurlu dönemine yaklaşımlar hem siyasi ideolojiye hem de dönemin tarih anlayışındaki paradigmalara bağlı olarak değişiklikler göstermektedir.

Timurlu çalışmalarında en çok kaleme alınan konu devletin kurucusu olan Emir Timur'dur. Kaynaklarda Emir Timur'un adı da ülkeden ülkeye değişir. Türkiye'de yapılan araştırmalarda bu farklı isimlendirmelere rastlamak mümkündür. Yayımlanan ilk makalelerden bir olan Nermi'nin makalesinde Timur "Tatar imparatoru", ordusu da

¹¹⁶ Hüseyin Nihal Atsız, "Cengiz Han" ve "Aksak Temir Bek" hakkında", *Ötüken*, sayı: 31-32, (23 Temmuz 1966).

¹¹⁷ Selahattin Özberk, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi: Milliyetçilik Kuramları Açısından Bir İnceleme*, yayınlanmamış Doktora Tezi, Hatay: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, 2019, s.372-373.

¹¹⁸ Selahattin Özberk, *a.g.e.* s. 373.

“Tatar ordusu” veya “Tatar ve Türk askerleri” olarak nitelendirilmiştir.¹¹⁹ Bu dönemde yazılan bazı makalelerde “Aksak Timur”, “Timurlenk”¹²⁰ gibi ifadeler de kullanılmıştır.

Daha sonraki yıllarda ise Mahmut Esat Bozkurt “Aksak Demir”¹²¹, Hasan Günaydın “Aksak Timur”, “Timurlenk”¹²², Ziya Şakir, Mehmet Şeker, Turhan Tan, Oktay Tiryakioğlu, Dünder Alp, Timurlenk¹²³ gibi ifadeleri kullanmışlardır. Bunlarla beraber “Emir Timur” ya da “Timur” adı daha yaygın bir şekilde kullanılmıştır.

Genel olarak bakıldığında ise Türkiye tarihçilerinin Emir Timur’a ve Timurlu Devleti’ne tek yönlü bakmadıkları söylenilebilir, ama bilimsel araştırmaların büyük kısmında daha objektif ve olumlu yaklaşım sergilendiğini görmemiz mümkündür. Bu yaklaşımı Timurla ilgili nitelermelerde rahatlıkla görebiliriz. Türkiye’nin Timurlu tarihinin en önde gelen uzmanlarından İsmail Aka, Timur hakkında şunları söyler:

*“Timur’un hayatı bize, seferler, fetihler ve zaferlerden ibaretmiş gibi görünse de, dehası sâdece askerî alanda imiş gibi zannedilse de, onun diğer yanlarının, imarcı yanının da, askerî yanından hiçte aşağı kalmadığını unutmamak gerekir. O sâdece bir asker değil, aynı zamanda devlet adamı idi.”*¹²⁴

¹¹⁹ Nermi M. “1386 Kurultayı ve Timur Han’ın İran Seferi”, *Türk Yurdu*, cilt: 3, sayı: 4, (29 Teşrin-i Sani 1328), s. 115-120.

¹²⁰ Mehmed Şeref, “Sükut-ı İslam Tarihi Önünde: Cengiz, Hülagu, Timurlenk”, *İctihad*, cilt 4, sayı: 99, (27 Mart 1330), s. 2228-2230

Hafız Kadri, “Bodrum’da Timurleng’in Hafidelerinden Şazmelik’e Ait Kelâm-ı Kadîm”, *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, cilt: 5, sayı: 26, (1330 [1914]), s. 127-128.

Abdullah Cevdet, “Kadın ve Timurlenk”, *İctihad*, cilt: XX, sayı: 176, 10 Mart 1925), s. 3527-3530.

¹²¹ Mahmut Esat Bozkurt, *a.g.e.*, 87 s.

¹²² Hasan Günaydın, *Aksak Timur- Timurlenk’in Liderlik Sırları*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2016.

¹²³ Ziya Şakir, *Timurlenk ve Üç Boz Atlı*, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2011.

Mehmet Şeker, *Timurlenk Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2018.

Turhan Tan, *Timurlenk*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2010.

Oktay Tiryakioğlu, *Devlerin Savaşı- Yıldırım Bayezid- Timurlenk*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.

Alp Dünder, *Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk*, İstanbul: Evreca Yayıncılık, 2005.

¹²⁴ İsmail Aka, “Timur Sadece Bir Asker Mi İdi?”, *Belleten*, cilt: LXIV, sayı: 240, Ankara, (2001), s. 453-466

Aka, onun dönemindeki mimari, ticari faaliyetlerinden, Timur'un ilme ve ulemaya olan saygısından bahseder. Hayrunnisa Alan ise *"O ve soyundan gelenler yaşadıkları yeri bozkıra çevirmek yerine cennet bahçeleri tanzim ettiler"*¹²⁵ gibi değerlendirmelerde bulunmuştur. Dönemin din ve toplumu hakkındaki araştırmalarıyla bu alana katkı sağlayan Timurlu uzmanlarından Musa Şamil Yüksel, Timur'un dinle olan münasebeti hakkında *"Dinî vecibelerini yerine getiren bir Müslüman..."*¹²⁶, *"...ulemanın fikir ve nasihatlerine önem veren..."*¹²⁷ diye bahseder. Bu gibi ifadeleri kullanan çok sayıda tarihçinin olduğu, Timur'a ve dönemine olumlu baktıkları görülür.

Türkiye'de 1923-2023 yılları arasında sadece Timurluları konu alan araştırmalar bu çalışma kapsamına alınmıştır. Osmanlı devletinin XIV ve XV. Yüzyıllarını araştıran Osmanlı çalışmalarında da Timurlu devleti ilgili konular ele alınmaktadır fakat bu eserler çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Bu çalışmalardaki Timurlu devletine olan yaklaşımları ayrı bir araştırma konusu olarak değerlendirmek gerekir.

Tarih ilmi siyasetten, konjonktürel şartlardan ve tarihçinin şahsi görüşlerinden pek de bağımsız düşünülemez. Tarihi olaylar ve geçmişte yaşamış şahıslar çoğu zaman kaleme alındıkları dönemin siyasal ideolojisi ya da zamanın ruhu etkisinde yorumlanırlar. Tarihi şahsiyetler en çok da hükümetler tarafından siyasetin bir malzemesi olarak kullanılırlar. Dönemin siyasi şartlarına göre olumlu ya da olumsuz imajları çizilir. Tarihteki en ünlü hükümdarlardan biri olan Timur da doğal olarak bu durumdan kendi payını almıştır. Mesela, Özbekistan egemenliğini elde ettiğinden sonra milleti birleştirmek, milli duyguları canlandırmak amacıyla Timur şahsına başvurmuşlardır. 1996 yılında Başkent Taşkent'in en merkezi parklarından birine onun at sırtındaki görkemli heykeli yerleştirilmiştir ve Timurlular müzesi açılmıştır.

Türkiye'de de ulus-devletin kuruluşundan sonra milli kimlik oluşturma sürecinde Timur bu amaç için kullanılmıştır. Büyük lider, millet kahramanı, büyük medeniyet yaratan devletin kurucusu olarak görülen Timur'un tarihi Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Timurlu

¹²⁵ Hayrunnisa Alan *a.g.e.*, s.88.

¹²⁶ Musa Şamil Yüksel, *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2009, s.28.

¹²⁷ Musa Şamil Yüksel, *a.g.e.*, s.82.

çalışmalarında önemli yer tutmuştur. Bu dönemde sadece Timur'u çalışmasının merkezine alan hem de onun siyasi faaliyeti ve askeri seferlerini kaleme alan araştırmalar yapılmıştır. Timurlu dönemi denildiğinde Timur'un devlet kurmasından itibaren ömrünün sonuna kadar sınırlarını genişletmek için faaliyet gösterdiği yıllar algılanmakta ve Timur'un vefatından sonraki dönem ise sanki devletin çöktüğü ve yok olduğu dönem olarak nitelenip hiç ilgi görmemiş gibidir. Nitekim Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ta 1949 yılında Zeki Velidi Togan Timur'un oğlu Mirza Şahruh hakkında araştırma yapana kadar Timurlu çalışmalarının konusu sadece Emir Timur olmuştur. Zeki Velidi Togan'ın bu makalesinden sonra yine 70'lı yıllara kadar çalışmalardaki esas konu Timur olmaya devam etmiştir. Timur'dan sonraki dönem ise perde arkasında kalarak araştırmacıların ilgisini çekmemiştir.

Timurlu çalışmalarında yeni dönemi başlatan tarihçi İsmail Aka olmuştur. 1968 yılında yayımladığı "Emir Timur ve İmar Faaliyetleri" adlı makalesinde Timur'un siyasi ya da askeri tarihini konu edinmeden imar faaliyetlerini kaleme almış, Timurlu çalışmalarının yeni konulara yelken açmasını sağlamıştır. Bu zamana kadar araştırılan konular daha çok Timur'un askeri ve siyasi faaliyetleri idi. Onun 1971 yılında yaptığı doktora tezi ise Timur'dan sonraki dönemin tarihini aydınlatmaktadır. İsmail Aka Timur'dan sonraki dönemde de araştırılacak konuların olduğuna dikkat çekmiştir ve çalışmalarında daha çok Timur'dan sonraki dönemleri tetkik etmiştir.¹²⁸

1970'li yıllardan itibaren araştırılan konuların çeşidi artmaya başlamıştır. Mesela, 1973 yılında Nazmiye Togan "Temur Zamanında Aristokrat Türk Kadını" adlı makalesiyle Timurlu hanedan kadınlarının tarihini kaleme almıştır. Yine İsmail Aka "15. Yüzyılın İlk

¹²⁸ İsmail Aka, "Timur'un Ölümünden Sonraki Hâkimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış", *A.Ü.D.T.C.F.*, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı, (1974) Ankara, s. 383-390.

İsmail Aka, "Timur'un Ölümünden Sonra Güney İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri", *Atsız Armağanı*, Ötüken Yayınevi, İstanbul (1976), s. 3-15.

İsmail Aka, "Mirza Şahruh Zamanında (1405-1447) Timurlularda İmar Faaliyetleri", *Bellekten*, cilt: XLVIII, sayı: 189-190, (Ocak-Nisan 1984), s. 285- 297.

İsmail Aka, "Timur'un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, cilt: XXII, sayı: 1-2, (1984), s. 49-66.

İsmail Aka, "Şahruh'un Kara-Koyunlular Üzerine Seferleri", *E.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, cilt: IV, İzmir (1989), s. 1-20.

İsmail Aka, *Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.

Yarısında Timurlularda Zirai ve Ticari Faaliyetler” başlıklı makalesiyle Timurlu devletinin ekonomik temellerini incelemiştir.

Ama bu devirde de Emir Timur’un hayatı, siyasi faaliyetleri, askeri seferleri araştırmaların önemli kısmını teşkil etmekteydi. Diğer taraftan Timurlular döneminin sadece seferlerden ibaret olmadığı sanat ve bilim alanlarında da gelişmelerin olduğuna dikkat çekilmeye başlanmıştır. Saffet Bilhan “Timurlularda Bilim Politikası” adlı makalesiyle o dönemde yaşamış alimler ve hükümdarların ilme gösterdiği ilgi hakkında söz etmektedir. Bizim tespit ettiğimize göre Türkiye’de Saffet Bilhan’ın bu makalesine kadar Timurlu dönemi bilimi hakkında yapılan çalışmalar bulunmamaktaydı. Daha sonra 1991 yılında Aydın Sayılı *Uluğ Bey ve Semerkand’daki İlim Faaliyetleri Hakkında Gıyaseddin-i Kaşı’nin Mektubu* adlı eserinde Türk astronomu ve Timurlu hükümdarı Uluğ Bey’in Semerkant’ta oluşturduğu akademisini konu almaktadır.

Bilim ile beraber önemli konulardan biri olan sanat tarihi çalışmaları da 1990’lı yıllardan itibaren ilgi görmeye başlamıştır. Bizim tespitimize göre Kadriye Figen Vardar’ın Timurlu dönemi çini sanatı hakkında yaptığı doktora tezi Timurlu dönemi sanat tarihi çalışmalarının ilki sayılır. Daha sonraki yıllarda ise Timurlu dönemi resim sanatı mimarisi ile ilgili çok sayıda araştırmalar yapılmıştır.¹²⁹

Timurlu araştırmalarında kaleme alınan konular yelpazesi genişlemeye devam etmektedir, sahada son yıllarda önemli gelişmeler meydana geldi. Dönemin sosyal hayatındaki önemli unsur olan kadınlar tarihi konusu son yıllarda araştırılmaya başlamıştır. 2020 yılında Muhammed Emin Koçak *Siyasi ve Sosyal Hayatta Etkin Bir Güç: Timurlu hanedan Kadınları* adlı yüksek lisans tezi ve Nagehan Küçükyıldız’ın 2022 yılında yapmış olduğu *Timurlular Döneminde Kadın* adlı doktora tezleriyle Timurlu dönemi araştırmalarında yeni sayfalar açmışlardır.

Dünya tarihini derinden etkileyen savaşlardan biri Ankara savaşıdır. Bizans’ın yıkılmasını 50 sene geciktiren, Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’daki fetihlerinin

¹²⁹ Bu araştırmalar hakkında detaylı bilgi için Bkz. 3.bölüm

duraklamasına neden olan bir savaş olarak yorumlanan bu savaş, Türkiye’deki tarihçilerin de ilgi odağı olmuştur. Türkiye’de Timurlu devleti hakkında yapılan araştırmaların büyük kısmı Osmanlı-Timurlu münasebetleri, özellikle de Ankara savaşı odaklıdır. Savaşın nedenleri ve savaşın çıkmasında hangi tarafın daha fazla sorumlu olduğu üzerindeki tartışmalar, savaşta iştirak eden orduların sayısı ve esir alınan Bayezid’in durumu ve ölümü ile ilgili tartışmalar öne çıkan konulardır. İki devlet arasında savaşın başlamasında hangi tarafın kusurlu olduğuna dair Türkiye tarihçilerinin görüşleri şöyledir:

Bu konuyu popüler düzeyde en erken işleyenlerden ve oldukça çarpıcı görüşlere sahip olan Ömer Halis Bıyıktay Ankara savaşından “Timurla Yıldırım’dan her ikisinin de hükümdarlığa has kötü zihniyetleri, şahsi gurur ve milli gafletleri yüzünden vukua getirilen ve iki taraflı olarak Türk tarihine çok büyük zararlar yapan”¹³⁰ savaş olarak bahsetmektedir. Yazar savaşın meydana gelmesinde iki hükümdarı da suçlu bulur. Hem Timur’un hem de Bayezit’in bir kısım emirleri savaşa karşı oldukları ve sulh yapmayı teklif ettikleri halde her iki hükümdarın kendisi savaşta ısrarcı olmuştur.¹³¹ Daha dikkate değer fikirlerinden biri de Timur’u Osmanlı devletine sefer yapmaya teşvik edenler diye Bizans ve Cenevizleri göstermesi idi.¹³²

Daha akademik bir tarihçi olan İsmail Aka ise kaynaklardaki bilgileri aktarmakla yetinir ve suçlu arayışına girişmez. Ankara Savaşı hakkında yazdıklarından anlaşıldığı kadarıyla o da bu savaşın kaçınılmaz görür. Timur ve Bayezid arasındaki mektuplaşmalarda Bayezid’in hakaretleri Timur’un ise kabul edilmesi imkansız şartları bu savaşı önlemeyi imkansız hale getirmiştir demektir. Bayezid’e Timur’un mektupta belirttiği ağır şartlarına rağmen daha sakin davranmayı tavsiye eden Ali Paşa’ya “*Şerefimiz ve karşı koyacak gücümüz vardır. Tâbî olup, istiklâlsiz yaşayamayız*”¹³³ diye karşılık verdiğini aktarmaktadır. İsmail Aka bu konuda olabildikçe objektif yaklaşım sağlamıştır. Timurlu araştırmacılarından Cüneyt Kanat da Timur’un Bayezid ile olan yazışmalarında artık sulh yapmak için kabul edilmesi zor olan şartları koymaya başladığından ve Kosova ve

¹³⁰ Ömer Halis Bıyıktay, *a.g.e.* s.4.

¹³¹ Ömer Halis Bıyıktay, *a.g.e.* s.4.

¹³² Ömer Halis Bıyıktay, *a.g.e.* s.4.

¹³³ İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara:Türk Tarih Kurumu, s. 28.

Niğbolu gibi zaferleri kazanan Bayezid'in de kendisinden emin olduğunu Timur'a meydan okumakta karalı olduğunu belirtmiştir.¹³⁴

Tarihçi Yaşar Yücel de muharebenin kaçınılmaz olduğundan, bunun sebebi olarak da “*Timur'un cihanşumûl bir imparatorluk kurma amelini gerçekleştirmek*” niyetinde olduğundan bahseder.¹³⁵ Timurlu dönemi uzmanlarından Hayrunnisa Alan'a göre ise bu savaşın meydana gelmesindeki asıl sebep her iki hükümdarın da hâkimiyet anlayışıdır:

“...kendini bir Cihangir ve İslam memleketlerini müfsitlerden temizleyen bir şahsiyet olarak gören Timur ile kendini Anadolu'da İslam âleminin gaza bayrağının taşıyıcısı ve Selçuklu'nun mirasçisi olarak gören Yıldırım Bayezid karşı karşıya gelmiş oldular.”¹³⁶

demektedir. Yukarıdakileri özetleyecek olursak, Türk tarihçilerinin çoğu Ankara savaşının sorumlusu olarak her iki hükümdarı eşit derece de görse de, bazı tarihçiler suçun büyük kısmını Timur'a yüklerler.

Ankara savaşı merkezli konulardan bir diğeri de muharebeye katılan ordularının sayısı idi. Ömer Halis Bıyıktay kaynaklardaki verileri karşılaştırarak Timur'un ordusunda 140000, Yıldırım'ın ordusunda ise 74000 askerin bulunduğu kanaatine ulaşmıştır.¹³⁷ Mahmut Esat Bozkurt sadece Timur'un ordusunun 120000 civarında olduğunu söylemektedir.¹³⁸ İsmail Aka ise Osmanlı ordusunun 70000 olduğunu, sayı belirtmeksizin Timur'un ordusunda bundan daha fazla asker bulunduğunu ifade eder.¹³⁹ Halil Çetin de Osmanlı ordusunun 70000, Timur'un ordusunun ise 160000 civarında olduğunu söyler. M. Halil Yinanç da aynı görüştedir.¹⁴⁰ Yusuf Ziya Özer ise Timur'un

¹³⁴ Cüneyt Kanat, *Memlük - Timurlu münasebetleri: 1382 – 1447*, yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, 1996, s. 192.

¹³⁵ Yaşar Yücel, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989, s. 135-136.

¹³⁶ Hayrunnisa Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular(1360-1506)*, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2015, s.73.

¹³⁷ Ömer Halis Bıyıktay, *a.g.e.* s.75-77.

¹³⁸ Mahmut Esat Bozkurt, *a.g.e.* s.65.

¹³⁹ İsmail Aka, *a.g.e.*, s. 28.

¹⁴⁰ Halil Çetin, *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005. s.110.

ordusunun 150000 veya 160000 civarında olduğunu söylemektedir.¹⁴¹ Orduların sayısı konusunda anlayamayan araştırmacılar Timur'un ordusunun Bayezid'in ordusundan daha fazla olduğu konusunda hemfikirdirler.

İngiltereli Cristopher Marlowe'un 1587 yılında yazdığı ve bir tiyatro senaryosuna kaynaklık teşkil eden *Tamburlaine The Great* adlı eserinde Ankara muharebesinden sonra Timur'un Yıldırım Beyazid'i esir aldığı ve onu kafese koyup aşağıladığını söyler. Marlowe'un oyunu Avrupana'nın birçok sahnesinde yıllarca popülerliğini korumuştur, bunun neticesinde Avrupa'da Timur efsanesi yayılmaya başlamıştır.¹⁴² Yıllar boyunca Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un Bayezid'e nasıl davrandığı hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır ve hala bu konu Timurlu çalışmalarındaki tartışmalı konulardandır. Türkiye tarihçilerinden Mahmut Esat Bozkurt Timur'un Bayezid'e karşı çok saygılı davrandığından bahseder ve savaştan sonra iki hükümdar arasında geçen sohbette, Timur Bayezid'e şunları söyler; “... devletini, memleketini kendine veririz. Birkaç gün misafirimiz ol... ben senin esirin olsaydım, başıma ve ordumun başına gelecekleri biliyordum. Bizden öyle bir şey bekleme, umma... Allah bizi muzaffer kıldı seni mağlup...”¹⁴³ dediğini aktarmıştır. Bayezid'in ölümü konusunda ise kendini zehir içerek öldürdüğü¹⁴⁴ fikrindedir. Ömer Halis Bıyıktay da aynı görüşü paylaşmaktadır “*Timur; Yıldırım'ın yaklaşmasında onu istikbal etti. Hürmet ve tazimle kabul eyledi. İki bir seccade üzerinde oturdular. İkrâm ve izzette bulundu*”¹⁴⁵

Fuat Köprülü bu konu üzerinde en ayrıntılı çalışmayı yapan tarihçidir. Köprülü dönemin ana kaynaklarını ve bir kaç araştırmacının bu hususta yaptığı tartışmaları analiz ederek Ankara savaşından sonra Bayezid'in kafese konulduğunu ileri sürmektedir.

“...hemen bütün membaların ve bilhassa şark membalarının tarihi kıymetleri bakımından tetkik ve mukayesesi suretile yaptığımız bu küçük araştırma, bu

¹⁴¹ Yüsuf Ziya Özer, a.g.m., s. 462.

¹⁴² Justin Marossi, *Tamerlan, Zavoyevatel Mira*, çev., A.G. Bolnih, Poligrafizdat, Moskova, 2010, s.61-62.

¹⁴³ Mahmut Esat Bozkurt, a.g.e. s.67-68.

¹⁴⁴ Mehmet Esat Bozkurt, a.g.e. s.70.

¹⁴⁵ Ömer Halis Bıyıktay, a.g.e. s.91.

demir kafes rivayetinin halk muhayyelesinde doğmuş bir masal değil, tarihi bir vakıa olduğunu, çok kuvvetli bir ihtimalle meydana çıkarmış oluyor. ...Yukarıda zikrettiğimiz tarihi metinlerde, daima, kafes ve demir kafes kelimesi geçmekte ve bunun manası da gayet açık olarak anlaşılmaktadır.”¹⁴⁶

şeklinde görüşlerini yazmıştır. Bayezid’in ölümü meselesinde ise yenilgiden sonraki durum bir takım psikolojik etkilere sebep olduğunu ve sonunda kendisini zehirleyerek öldürme ihtimalinin yüksek olduğunu söylemektedir:

“..sinirleri bozulmuş ve tahtına iade edilmekten ümidini kesmiş olan Yıldırım, Semerkand’e götürülmek istenmesini en fena şekillerde te’vil edebilirdi; ve intihar hadisesi gösteriyor ki böyle olmuştur da. Bütün bu izahlardan sonra, Yıldırım Beyazid’in intihar etmeyip eceliyle öldüğüne inanmak, bir tarihçi için, çok müşkildir sanırız.”¹⁴⁷

İsmail Aka savaştan sonra Timur’un Bayezid’e karşı nasıl davrandığı ve Bayezid’in vefat sebebi üzerinde durmamaktadır. Bu konu hakkında Halil Çetin de bir görüş belirtmeden konunun tarihçiler arasında hala tartışmalı olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁸ Hayrunnisa Alan ise Bayezid’in esir düştükten sonra yedi ay Timur’la beraber her yere götürüldüğünden ve Bayezid hastalandığında Timur doktorlarını onu tedavi etmeleri için görevlendirdiğinden bahsetmiştir. Bununla beraber Bayezid’in nasıl vefat ettiği konusunda farklı görüşler olduğunu söylemiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Fuat Köprülü, “Yıldırım Bayezid’in Esareti ve İntiharı Hakkında I Demir Kafes Rivayeti, II İntiharı Meselesi”, *Belleten*, cilt: I, say: 2, (1937), s. 591-603.

¹⁴⁷ Fuat Köprülü, a.g.m., s. 591-603.

¹⁴⁸ Halil Çetin, a.g.t., s.113.

¹⁴⁹ Hayrunnisa Alan, a.g.e., s.76.

3. BÖLÜM: TİMURLU ÇALIŞMALARINDA ÖNE ÇIKAN KONULAR: BİR MUHTEVA ANALİZİ

3.1 SİYASİ TARİHİN AĞIRLIĞI

Döneminde askeri ve siyasi alanda büyük bir etki yaratan Timurlu Devleti tarihyazıcılığında da en çok bu yönüyle ele alınmıştır. Türkiye’de yapılmış Timurlu çalışmalarının genelde Osmanlı-Timurlu ilişkileri ekseninde ilerlediğini görmekteyiz. İlk Timurlu çalışmalarının yapıldığı 1934 yılında Ömer Halis Bıyıktay Timur’un Ortadoğu ve Anadolu seferleri üzerine araştırma yapmıştır. Ayrıca Timurlu devletinin diğer ülkelerle olan ilişkileri ve devlet politikası üzerine yapılmış çalışmalar da azımsanmayacak miktardadır. Timurlu dönemine dair çalışmalarıyla dikkat çeken İsmail Aka farklı konulara eğilmekle birlikte siyasi tarih konularına da önemli bir yer vermiştir. Türkiye’de Osmanlı tarih yazımının siyasi tarih ağırlıklı olması, ayrıca Timurlu Devleti ile Osmanlı İmparatorluğu arasında gelişen ilişkilerin daha çok siyasi ve askeri boyutuyla dikkat çekmesi, Timurlu dönemine dair tarihyazımındaki bu eğilimin de bir gerekçesi olmalıdır.

Timurlu dönemiyle ilgili kaleme alınan doktora ve yüksek lisans tezlerinin 1/3’ü siyasi ve askeri tarih ağırlıklıdır. Ayrıca bu konuda otuzdan fazla araştırma kitabı bulunmakta olup bu bizim tespit ettiğimiz Timurlu dönemi tarihine dair kitapların yarısını teşkil etmektedir. Bu araştırmalarda öne çıkan konu Osmanlı ve Timurlu devleti arasındaki münasebetler özellikle Yıldırım Bayezid ve Emir Timur arasındaki mücadeledir.¹⁵⁰ Bu araştırmalar genel olarak Emir Timur’un siyasi faaliyetini kaleme almakla birlikte karşılıklı ilişkilerde iki büyük devletin menfaatlerinin hangi noktalarda çatıştığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nun o dönemdeki durumu hakkında da

¹⁵⁰ Buna dair örneklerimiz epey çoktur:

Yaşar Yücel, *Timur’un Ortadoğu- Anadolu Seferleri Ve Sonuçları (1393- 1402)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.

Halil Çetin, *Timur’un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*. yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Kemal Arkun, *Sultan Yıldırım Bayezid ve Timur Han*, İstanbul: Akademisyen Yayınevi, 2010.

Mustafa Semih Arıcı, *Yıldırım Beyazid ve Timur*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 2013.

Tarkan Suçıkar, *Emir Timur Yıldırım Bayezid*, Ankara: Panama Yayıncılık, 2016.

Muammer Yılmaz, *Yıldırım Bayezit ve Topal Timur-İki Cihangir Sultan*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2019.

geniş açıklamalarda bulunan bu çalışmalarda ayrıca Emir Timur'un Batı'ya doğru genişleme politikası üzerinde de durulmaktadır. 9 adet araştırma kitap, 1 adet doktora tezi, 2 adet yüksek lisans tezi, 20'den fazla makale olmak üzere toplam 30'u aşkın çalışma Osmanlı İmparatorluğu ve Timurlu devleti arasındaki münasebetleri konu almaktadır.

Osmanlı-Timurlu münasabetlerine dair araştırma yapan ilk tarihçilerden Ömer Halis 1934 tarihli çalışmasında¹⁵¹ öncelikli olarak Timurlu Devleti ile Osmanlı Devleti arasında bir karşılaştırma yapıyor. İlk olarak Timur ve Osmanlı Hükümetleri ve orduları hakkında etraflıca bilgiler sunduktan sonra, Ankara muharebesinden önce her iki devletin komşu devletlerle olan ilişkileri üzerinde durmaktadır. Ankara muharebesinin cereyan ettiği yer konusunda haritalar ve krokiler eşliğindeki tespitleri bu çalışmayı daha da değerli kılar.

Bu konu üzerinde tetkikat yapan tarihçilerden Yılmaz Öztuna'nın çalışması¹⁵² Halil Çetin'in tespitine göre onun tarihçilik alanındaki ilk eseridir. Tahlilleri kayda değer bulunmakla birlikte eseri bir risale olarak nitelenir.¹⁵³

Dikkate değer araştırmalardan bir diğeri de Yaşar Yücel'in Timur'un 1393-1402 yıllarında Ortadoğu ve Anadolu'daki faaliyetlerini konu alan çalışmasıdır.¹⁵⁴ Araştırmada Emir Timur'un Irak; İran, Suriye ve Anadolu coğrafyasındaki devletler üzerine yaptığı seferleri incelenir. Eser Emir Timur'un hayatı ve devletini kurmasıyla ilgili çok kısa girizgahtan sonra 1393 – 1394 yıllarında Anadolu ve Ortadoğu'daki siyasi durumu analiz eder. Bu yıllarda Anadolu'nun birkaç bölgesel siyasi gücün elinde birlikten uzak, parçalı bir yapıda olduğunu ve Osmanlı Devleti'nin de henüz Anadolu'da tam anlamıyla bir siyasi güce sahip olmadığını belirtir.¹⁵⁵ Osmanlı, Memluk, Altın Ordu ve Kayseri-Sivas Devletleri arasında dörtlü bölgesel ittifakın kurulmasını anlatan Yücel, Emir Timur'un bu ittifakı yıkmak için ilkin Kayseri-Sivas Devleti üzerine sefer düzenlediğini ama ansızın fikrini değiştirip Altın Ordu Devleti'ni ortadan kaldırmaya

¹⁵¹ Ömer Halis Bıyıktay, *Yedi Yıl Harbi İçinde Timur'un Anadolu ve Ankara Savaşı*, İstanbul, 1934.

¹⁵² Yılmaz Öztuna, *1402 Ankara Muharebesi / Bayazıt ile Timur'un Ölümü ve Fetret Devri*, İstanbul: Refet Zalimler, 1946.

¹⁵³ Halil Çetin, *a.g.t.*, s.13.

¹⁵⁴ Yaşar Yücel, *a.g.e.*, 152 s.

¹⁵⁵ Yaşar Yücel, *a.g.e.*, s.3.

çalıştığını ifade etmektedir.¹⁵⁶ Bunun sebebini ise Kadı Burhaneddin'in zorlu bir rakip olduğunu anlamasına, eğer ona saldırırsa kuzeyden Toktamış ve güneyden Berkuk'un saldırılarına maruz kalabileceğini düşünmesine dayandırır.¹⁵⁷ İlerleyen yıllardaki gelişmelerden bahsettikten sonra ise Emir Timur'un 7 yıllık seferi esnasında Anadolu'ya gelmesi, akabinde Ankara savaşında Osmanlı Devlet ile karşı karşıya gelmesi ve savaşın sonuçları üzerinde teferruatlı bir şekilde durur. Eser, Emir Timur'un Batıya doğru ilerleme politikası ve Osmanlı topraklarına yaptığı seferler hakkında teferruatlı bilgiler sunması bakımından önemli bir yere sahiptir.

Siyasi tarih konularına ağırlık veren İsmail Aka Timur tarihini kısa ve öz bir şekilde anlattığı temel eserinde Emir Timur'un hayatı, askeri ve siyasi faaliyetleriyle ilgili önemli noktalara değinmiştir.¹⁵⁸ Eserin ilk kısmında Timur'un iktidara gelmeden önceki dönemden başlayıp onun tüm siyasi ve askeri faaliyetlerini kısa bir biçimde özetlemektedir. İsmail Aka bu eserinde Emir Timur'un soyu hakkında V. Barthold'un söylediklerine karşı çıkararak kendi görüşlerini ortaya koymuştur. "*Barthold, Timur'un aşağı tabakadan, yol kesici ve asil olmayan birisi olup, kendisini asilzade olarak tanıtmak ve Cengiz Han ile aynı soydan geldiğini göstermek için sahte bir soy kütüğü düzenlemiş olduğunu söylemektedir.*"¹⁵⁹ Fakat İsmail Aka bu görüşün yanlış olduğunu ispat etmek için Timur'un ilk hanımlarının menşei ve onun kız kardeşlerinin meşhur kabilelerin ileri gelenleriyle yaptıkları evlilikleri¹⁶⁰ göstererek Barthold'un söylediği gibi Timur'un ailesinin aşağı tabakadan olmadığını ortaya koymuştur.¹⁶¹ İlerleyen bölümlerde, Emir Timur'un vefatından sonraki dönemlerden bahsedilen çalışmada ayrıca son Timurlu hükümdarı olan Hüseyin Baykara dönemine kadar cereyan eden siyasi olaylar da anlatılmaktadır. Eserin son kısmında ise Timurlu devletinin idari, ekonomik ve kültürel durumuna genel bir bakış yapılmaktadır.

¹⁵⁶ Yaşar Yücel, *a.g.e.*, s.18.

¹⁵⁷ Yaşar Yücel, *a.g.e.*, s.19.

¹⁵⁸ İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.

¹⁵⁹ İsmail Aka, *a.g.e.*, s. 4.

¹⁶⁰ Bu konu üzerine Zeki Velidi Togan'ın da araştırması bulunmaktadır. Togan da Timur'un itibarlı soydan olduğunu söylemektedir. Bkz. Zeki Velidi Togan, "Emir Timur'un Soyuna Dair Bir Araştırma", *Tarih Dergisi*, (1972), s. 75-84.

¹⁶¹ İsmail Aka, *a.g.e.*, s. 4.

İsmail Aka Timurlu devletinin Osmanlı devleti ile münasebetlerinden ve Timur'un Anadolu'ya yaptığı seferlerinden birçok araştırmasında bahsetmektedir. Ayrıca Ankara muharebesi hakkında önemli kaynak olan Ankara savaşı fetihnâmesi'nin çevirisini yapmıştır.¹⁶² Bilindiği üzere Timur Ankara savaşındaki galibiyetini ülkenin türlü yerlerine bildirmek için fetihnâmeler yazmış ve bunlardan birini de başkent Semerkant'a göndermiştir. İsmail Aka bu fetihnâmenin kime yazıldığı doğrultusunda incelemede bulunmakta ve Timur'un torunu Miranşah'ın oğlu Mirza Ömer'e hitâben yazıldığını tespit etmiştir. Aka mektubun 4 nüshasını tespit etmiş ve fetihnâmenin Farsça metni ve Türkçe çevirisini de ilave etmiştir.¹⁶³

Benzer mahiyetteki çalışmalardan biri olan Halil Çetin'in araştırması Timur'un Batı'ya ilerleme politikasından söz etmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz araştırmalar gibi Timur'un Osmanlı Devleti ile olan münasebetlerini konu almaktadır. Araştırmada Emir Timur'un iktidara geldiği ilk dönemdeki siyasi durum, Emir Timur'un hakimiyeti ve düzenlediği seferlerin meşrûiyeti hakkında analizler yapılır. Timur'un etrafındaki sınır komşularına seferler düzenlemesindeki hatta Anadolu topraklarına kadar gelmesindeki gerekçeleri üzerinde duran Çetin İlk önce Timur hakimiyetinin meşrûiyet kaynaklarını ele alır, *"Timur zamanında Orta Asya'da teşekkül eden devlet geleneğinde Türk-Moğol ve Moğol unsurları kadar İslami devlet düşüncesinden de öğeler bulunduğunu"* tespit eder. *"Dolayısıyla onun devletini ve hanedanını tesis ederken başvuracağı meşrûiyet kaynaklarının bu çizgide olması kaçınılmazdı ve o da öyle yaptı"*¹⁶⁴ der. Cengiz soyundan gelmenin onun mirasına sahip çıkmak için bir meşrûiyet kaynağı olabileceğini düşünen Timur, Cengiz Han ile bir akrabalık bağı oluşturmaya çalışmış ama bunun yetersiz olduğu gördükten sonra tahta Cengiz soyundan bir kukla Han çıkarmıştır. Cengiz soyuna bağlanmak için onun neslinden gelen Kazan Han'ın kızı Saray Mülk Hanım ile evlenmesi Timur'un onun mirasına sahip çıkmak için uyguladığı diğer bir yöntem olarak dile getirilir.¹⁶⁵ Çetin Timur'un Cengiz mirasına sahip çıkarken Çağatay'ın varisi olduğunu da iddia ettiği ve Çağatay Hanlığı'nın eski sınırları içerisinde olan Harezm'i işgal etmede

¹⁶² İsmail Aka, "Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnâmesi", *Türk Tarihi Belgeleri Dergisi*, cilt: XI, sayı: 15, (1981-1986), s. 1-23.

¹⁶³ İsmail Aka, a.g.m. s.2.

¹⁶⁴ Halil Çetin, a.g.t., s.16.

¹⁶⁵ Halil Çetin, a.g.t., s.17-19.

bu gerekçeyi öne sürdüğü hatta Sivas'ı ele geçirmek için de Hülagü Han'ın mirasçısı olduğunu iddia ederek bu topraklarda hak iddia ettiğinden bahseder.¹⁶⁶ Çetin Timur'un Yıldırım Bayezid ile karşılaştığı Anadolu seferinde de aynı gerekçenin geçerli olabileceğini ileri sürer. Timur'un Osmanlı devletini sadece Rum memleketinden ibaret gördüğünü ve Bayezid'in bu sınırları aşarak İlhanlı devletinin bir parçası sayılan Kemah kalesini işgal ettiğini, buna cevap olarak hem Cengiz Han'ın soyuna bağlı hem Hülagü'nün varisi olarak Osmanlı devleti üzerine sefer düzenlediğini düşünür.¹⁶⁷ Bu gerekçeler arasında Timur'un kendini "tanrı tarafından seçilmiş yeryüzünde adaleti sağlaması gereken hükümdar" olarak görmesini de ilave eder. Timur hakimiyetinin ve seferlerinin meşrûiyetini İslam devlet anlayışından da sağlamaya çalıştığından, kendini "Allah'ın yerdeki gölgesi" olarak gören Timur'un dünyada düzeni sağlamayı temel vazifesi saydığından bahseder.¹⁶⁸

Bunlara ilaveten Ankara savaşının geçtiği yer hususunda ve savaşın tarihi hakkında özgün görüşler ileri sürer. Ankara muharebesinin geçtiği yer hususunda tarihçilerin büyük kısmının Çubuk ovasını kabul etmesine¹⁶⁹ rağmen Halil Çetin Ankara coğrafyasını analiz etmek suretiyle savaşın Haymana İlçesinde cereyan ettiğini ifade eder.¹⁷⁰ Ankara'ya gelen yolların fiziki yapısı doğrultusunda ve Timur ile Bayezid ordularının hareketlerinden yola çıkarak bu görüşü ileri sürer. Araştırma birçok konuya farklı bakış açısı sunarak Timurlu çalışmalarına yeni boyutlar kazandırmıştır.

Yusuf Çetindağ Osmanlı ve Timurlu Devleti arasındaki siyasi ilişkileri kaleme alan diğer bir araştırmacıdır. Araştırmasında Emir Timur'un Osmanlı ile münasebetlerini çok kısa bir şekilde özetleyerek daha çok Timur'un vefatından sonraki dönemleri ele almaktadır. Özellikle Mirza Şahrüh dönemini incelerken bu devirde Doğu'nun hakimi Timurlular olduğunu ve bu hükümdar zamanında Osmanlı Devleti'nin Timurlularla mücadeleye girmek istemediğini daha barışçıl bir şekilde münasebetleri sürdürmeyi tercih ettiklerini söyler. Timurlular ile her ne kadar Ankara savaşından sonra bazı küçük sürtüşmeler olsa

¹⁶⁶ Halil Çetin, *a.g.t.*, s.20-21.

¹⁶⁷ Halil Çetin, *a.g.t.*, s.28-33.

¹⁶⁸ Halil Çetin, *a.g.t.*, s.24-25.

¹⁶⁹ İsmail Aka, *a.g.e.*, s.28.; Ömer Halis Bıyıktaş, *a.g.e.*, s.71.; Halil İnalçık, "Bayezid I", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bayezid-i> (Erişim 18.05.2023).

¹⁷⁰ Halil Çetin, *a.g.t.*, s. 98-100.

da Osmanlı Devleti'nin Timurlu Hükümdarlığına düşman olmadığını, çünkü Osmanlılar'ın Doğu'ya hakim olma gibi bir idealinin olmadığını belirtir.¹⁷¹ Hatta Osmanlı Devleti'nin Doğu'daki müslüman Türk devletlerine sempati ile baktığını Fatih döneminde Meâlî tarafından yazılan *Hünkârname* adlı eserinde beyan edilen bilgilere dayanarak söylemektedir.

*“Bu eserde Şâhrûh ve oğlu Baysungur çok derinden gelen bir sevgi ile anılmakta ve II. Murad'ın, Şâhrûh'un hizmetinde bulunmak üzere kırk güzide askerini elçisi ile ve birçok hediyelerle birlikte Herat'a gönderdiği söylenmektedir. Hünkârname'ye göre Şâhrûh gelen heyeti çok iyi karşılamış, onlar için Herat'ta şenlikler hazırlatmıştır. Ayrıca eserde Baysungur'un ölümü dolayısıyla yazılan bir şiirde, duyulan üzüntü anlatılmış ve onun hattatlık ve nakkaşlık gibi hünerlerinden övgüyle bahsedilmiştir.”*¹⁷²

Çetindağ XV. yüzyılın ilk yarısında Doğu'nun liderinin Şahruh olduğunu, onun ölümünden sonraki dönemde ise Timurluların Doğu'nun hükümdarı olma makamını kaybetmeye başladığını ve Akkoyunlu Uzun Hasan'ın bu rolü üstlenmeye çalıştığını anlatır. Ona göre, Timurluların Akkoyunlular ile karşı karşıya gelmesi Akkoyunluları Osmanlı Devleti'nin yeni müttefiki konumuna getirir. Çetindağ Timurlu-Osmanlı ilişkilerini iki döneme ayırarak ele almak gerektiğini söylemektedir, *“birinci dönem, Timur'dan Ebû Sâid Mirzâ'ya kadar olan zamanı kapsar”*¹⁷³ Yıldırım Bayezid'in Ankara savaşındaki yenilgisinin en önemli hadise olduğu bu dönemde Osmanlılar II. Mehmet zamanına kadar Timurlulara vergi ödemişlerdir. İkinci dönem ise Hüseyin Baykara'nın tahta gelmesiyle başlayan dönemdir. Doğu'da Timurluların hakimiyetinin Ebû Sâid Mirzâ'nin Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a mağlup olmasıyla sona erdiğini belirten Çetindağ bu dönemden sonra ise Timurluların güçlerini kaybetmeye başladıklarını ve Osmanlı-Timurlu ilişkilerinin de farklı bir mecraya taşındığını ifade etmektedir.¹⁷⁴ Araştırma Timurlu Devletiyle Osmanlı Devleti arasındaki münasebetleri inceledikten

¹⁷¹ Yusuf Çetindağ, “Siyasî Açıdan Timurlu-Osmanlı ilişkileri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı: 24, (Mart 2016), s.18.

¹⁷² Yusuf Çetindağ, a.g.m., s.18.

¹⁷³ Yusuf Çetindağ, a.g.m., s.19.

¹⁷⁴ Yusuf Çetindağ, a.g.m., s.19-20.

sonra Timurlu Devleti'nden sonra Maverünnehir'de hakimiyeti ele geçiren Özbek Hanlarıyla Osmanlıların XVI. yüzyıldaki ilişkilerden de bahsetmektedir.

Timurluların diğer ülkelerle olan ilişkilerini inceleyen başka çalışmalardan da söz edilebilir. Cüneyt Kanat'ın araştırması¹⁷⁵ Osmanlı Devleti ile Timur Devleti arasındaki ilişkileri doğrudan konu almasa da Timurlu-Memluk ilişkilerini incelerken Osmanlı-Timurlu ilişkilerini de ele almıştır. Tespit ettiğimiz eserler arasında Cüneyt Kanat'ın bu çalışması Memluk Devleti ve Timurlu Devleti arasındaki ilişkileri detaylı bir şekilde inceleyen Türkiye'deki ilk ve tek çalışmadır. Eserin giriş kısmında Memluk Devletinin kuruluşu anlatıldıktan sonra ilk bölümde Anadolu ve Ortadoğu'nun XIV. yüzyılın ikinci yarısındaki siyasi durumundan söz edilerek Memluk-Moğol ilişkisi üzerinde durulur; daha sonra ise Memluk – Timurlu münasebetleri hakkında kapsamlı bilgi verilir. Memluk Devletiyle Emir Timur'un ilk resmi ilişkisinin 1385 yılında Sultan Berkuk'a mektup göndermesiyle başladığını¹⁷⁶ ve Timur'un 1386-1388 yıllarındaki üç yıllık seferine Memluk Devleti tarafından nasıl tepki gösterildiği bu çalışmada izah edilmiştir. Tezin ikinci bölümünde ise Sultan Berkuk ve Emir Timur arasındaki münasebetler üzerinde duruluyor ve Sultan Berkuk'un 1399 yılında vefat etmesine kadar olan süreçteki ilişkileri ele alınıyor. Araştırmanın üçüncü bölümünde ise teferruatlı bir şekilde Sultan Berkuk'un oğlu ve Memluk Devleti tahtına sahip çıkan En-Nasır Ferec ve Emir Timur arasındaki münasebetler incelenir. Son bölümde ise Emir Timur'un vefatından sonraki dönemi kaleme alınır ve 1447 yılına, Mirza Şahruh'un vefatına kadar olan Memluk-Timurlu münasebetleri değerlendirilir. Bu araştırma bu konudaki en detaylı çalışmalardandır. Memluk ve Timurlu Devletleri arasındaki münasebetleri daha çok Memluk devleti perspektifinden bakarak kaleme almaktadır, bu siyasi ilişkileri incelerken Osmanlı Devleti'nin bu iki devletle olan ilişkilerinden de ayrıca bahsetmektedir.

Makale ölçeğinde de olsa Memluk Devleti ve Timurlu Devleti arasındaki ilişkileri ele alan diğer bir araştırma ise Timurlu dönemi uzmanı İsmail Aka tarafından yapılmıştır. Makalede Timurlu-Memluk, özellikle de Mirza Şahruh dönemindeki Memluk Devleti ile

¹⁷⁵ Cüneyt Kanat, *Memlük - Timurlu münasebetleri: 1382 – 1447*, yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, 1996.

¹⁷⁶ Cüneyt Kanat, *a.g.t.*, s.43.

olan ilişkiler incelenmektedir. Araştırmada Şahruh'un tahta çıkışından itibaren Memluk Devleti'ne giden elçilik heyetleri ve Memluk hükümdarlarıyla olan mektuplaşmalar hakkında bilgi verilmiştir.¹⁷⁷ Şahruh'un hükümdarlık döneminde Memluk Sultanlarından Seyfeddin Tatar, Sultan Barsbay ve Zahir Çakmak ile olan münasebetlerini inceleyen yazar ilişkileri şöyle özetliyor: “...İslâm dünyasının lideri tavrını takınan Şahruh, çok arzu etmiş olmasına rağmen, Kâbe'nin kendi gönderdiği örtü ile örtülmesi isteğini bir türlü yerine getiremediği gibi, vaktiyle İlhanlılar gibi, Memlûklere üstünlüğünü de kabul ettirememişti.”¹⁷⁸ diyerek Şahruh'un tüm hükümdarlık döneminde Memluk Devletine üstünlüğünü kabul ettirmeye çalıştığını aktarmaktadır.

Timurlu Devleti'nin diğer ülkelerle olan münasebetleriyle ilgili çalışmalardan bir diğeri ise Fatih Korkmaz tarafından Celayirli hükümdarı Sultan Ahmed Celayir'in faaliyetlerini ele alan tez araştırmasıdır. Tezin ilk bölümlerinde Celayirli Devleti'nin kuruluşu, daha sonraki bölümlerde ise Sultan Ahmed Celayir'in tahta geçmek için verdiği mücadeleler üzerinde durulur. Takip eden bölümlerde ise doğrudan Emir Timur ve Sultan Ahmed Celayir arasındaki münasebetler ve iki hükümdar arasındaki sorunlu meseleler incelenir. Sultan Ahmed Celayir ve Timur arasında 1385 yılından başlayarak 1405 yılına, yani Emir Timur'un vefatına kadar geçen mücadeleleri ele alan çalışma ayrıca Ahmed Celayir'in iktidar mücadelesinden de bahseder. Sonraki bölümde ise Emir Timur'un vefatının ardından cereyan eden hadiselerden söz etmekte, Sultan Ahmed Celayir'in tekrardan iktidarı ele geçirmesi ve vefatına kadar olan dönemdeki faaliyetlerini anlatır. Yazar Celayirli Devletinin egemenlik kurduğu coğrafyada yaşanan hadiseleri kısa şekilde şöyle özetliyor:

“İlhanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra İran bölgesinde yaşanan karışıklıklar ve huzursuzluklar Emir Timur'un bu bölgeye gelmesi neticesinden kısa bir süre de olsa son buldu ve bir istikrar ortamı oluştu. Ancak onun ölümünden sonra bu karışıklık dönemi tekrar başladı. Bu karışık

¹⁷⁷ İsmail Aka, “15. Yüzyılın İlk Yarısında Herat-Kahire Münasebetleri”, *XI. Türk Tarih Kongresi*, 5-9 Eylül 1990, Kongreye Sunulan Bildiriler, (Ankara 1994), s. 805-812.

¹⁷⁸ İsmail Aka, a.g.m., s.812.

dönem, Azerbaycan bölgesine hâkim olmayı isteyen Emir Timur'un torunu Mirza Şahruh ve Kara Koyunlu Kara Yusuf zamanında da devam etti.”¹⁷⁹

Daha çok Celayirli devleti üzerinden bu konuyu inceleyen araştırma, Timurlu Devleti'nin diğer ülkeler ile olan ilişkileri ve o dönemki siyasi dengeleri izah etmesi açısından mühim bir araştırmadır.

Türkiye’de Timurlu döneminin siyasi tarihini en detaylı inceleyen araştırmacılardan biri de Hayrunnisa Alan’dır. Timurlu-Osmanlı münasebetleri, Ebu Said dönemine ve Timurlu devleti siyasi tarihine ait çok sayıda araştırmaları bulunmaktadır. Timurlu Dönemi siyasi tarihini kapsayan araştırması özellikle dikkate değerdir.¹⁸⁰ Eserin ilk bölümünde Emir Timur’un hayatını ve siyasi faaliyetlerini inceler; Emir Timur’un büyük devlet kurmasındaki kişisel başarılarına dikkat çeker ancak bu süreçteki kazanımları salt Timur odaklı görmenin doğru olmadığını, konjonktürel faktörlerin de bu süreçte etkili olduğunu belirtir. Timur’un başarılarında ise bireysel yetkinliğinden ziyade tarihi ve kültürel mirasın bu süreçteki kazanımlarda önemli bir faktör olduğuna dikkat çeker.¹⁸¹ Timur Cengiz soyundan gelen ya da onun zamanında “tarhan” ünvanını alan soylular ile akrabalık bağları kurarak yanında tuttuğunu, din adamlarının sohbetlerinde bulunarak onlarla iyi ilişkiler kurduğunu, malî kayıtlar konusunda ise İranlı vezirleri kullandığını söylemektedir. Bir tartışmalı konu olan Timur’un Türklüğü veya Moğolluğu konusunda ise farklı bir yaklaşımla Timur’un kendini nasıl tanımladığının esas alınması gerektiğini söyler. Karsakpay yazıtında Timur’un kendisini “Turan Sultanı” olarak gördüğünü ifade etmektedir. “*O Moğol değildir... tam tersine o Cengiz Han’ın hanedanı yerine kendi hanedanını kurmayı başaran biri oldu*” diyerek görüşlerini şöyle özetliyor: “*(Timur) Müslümanların emiri, Türklerin beyi, Moğolların damadı olmayı başarmıştı.*”¹⁸²

Eserin ikinci bölümünde ise Timur’un vefatından sonra onun mirasına sahip çıkmaya çalışan Şahruh’un siyasi faaliyetlerinden onun Azerbaycan, Irak-ı Acem ve Irak-ı Arap’a

¹⁷⁹ Fatih Korkmaz, *Sultan Ahmed Celayir Dönemi ve Celayirli-Timurlu İlişkileri*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2017. s.86.

¹⁸⁰ Hayrunnisa Alan, *a.g.e.*, s.340.

¹⁸¹ Hayrunnisa Alan, *a.g.e.*, s. 86.

¹⁸² Hayrunnisa Alan *a.g.e.*, s. 87.

yaptığı seferlerinden, ömrünün son yıllarında ise iç mücadeleler ile uğraşmasından memlekette barışı sağlamak için yaptığı faaliyetlerden bahsetmektedir. Yazar, Şahruh'un Timur'a göre daha yumuşak karakterli hükümdar olmasına rağmen devleti toparlayıp kırk sene hükümdarlık yaptığını belirtir.¹⁸³ Onun zamanında mimaride, sanatta ve kültürel hayatta büyük gelişmeler olduğundan, bilim ve sanatın gelişmesine büyük katkılar verdiğiinden bahseder.

İlerleyen bölümlerde ise Mirza Şahruh'un vefatından sonra meydana gelen hadiseleri, Ebu Said'in taht için mücadelelerden sonra iktidarı ele geçirme sürecini ve Timurlu Devleti son hükümdarı Hüseyin Baykara dönemi siyasi faaliyetlerini incelemektedir. Son iki bölümde ise Timurlu Devleti'nin diğer Devletlerle olan münasebetlerinden ve Devletin idari; mali, askeri teşkilatlarından ve zirai faaliyetlerinden bahsetmektedir. Timurlu Devleti hakkında etraflıca bir araştırma zemini sunması bakımından oldukça önemli bir çalışma olduğunu ifade edebiliriz. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk devirlerindeki Timurlu çalışmalarında en çok ilgi çeken konu Emir Timur'un kendisi olmuştur. Emir Timur'a ilginin yüksek olmasının nedenlerinden biri bu yıllarda oluşan milliyetçi yaklaşımların tesiridir diyebiliriz. Dünya tarihinin en büyük hükümdarlarından biri olarak kabul edilen Timur milliyetçi kesim tarafından en sevilen şahıslardan biri olmuştur.¹⁸⁴ Timur ve Bayezid arasındaki savaşı da bu ilginin yüksek olmasının diğer bir sebebi olarak görmemiz mümkündür. Bu araştırmalarda Timur'un ülkede hakimiyeti ele geçirmek hareketleriyle başlayan siyasi faaliyeti, onun diğer ülkelere yaptığı seferler başlıca hususlar olmuştur. Hatta 1970'li yıllara kadarki çalışmalara bakıldığında Timurlu dönemi adeta sadece Timur'dan ibaret görülmüştür. Timur'un vefatından sonraki dönem tarihi ise daha kenarda kalmıştır.

Timur'un siyasi ve askeri faaliyetlerini konu alan 6 yüksek lisans tezi, 25'den fazla araştırma kitap, 25'in üzerinde makale bulunmaktadır. Bu çalışmaların büyük kısmında

¹⁸³ Hayrunnisa Alan *a.g.e.*, s. 108.

¹⁸⁴ Buna benzer durumu egemenlik sonrası Özbekistan'da da görmemiz mümkündür. Yeni egemen olan ülke olan Özbekistan'da Timur'un şahsı gurur kaynağı olarak kabul edilmiştir ve Timurlu döneminde en çok Emir Timur'un siyasi tarihi araştırılmıştır.

Emir Timur tarihi genel hatlarıyla ele alınarak daha çok onun devlet politikaları, diğer ülkelere düzenlediği seferleri araştırılmıştır.

Timurlu dönemi tarihini sadece Timur'dan ibaret görmeyen onun vefatından sonra tahta geçen hükümdarların da Orta Asya tarihinde mühim yeri olduğunu ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır. Timur'dan sonraki dönem tarihini araştıran tarihçilerden ilki Zeki Velidi Togan olmuştur. Makale çapında olsa bile Şahruh Mirza dönemi siyasi, ekonomik ve kültürel tarihi hakkında bilgiler vermektedir.¹⁸⁵ Timur'dan sonraki devir tarihini daha derin araştıran tarihçilerin başında İsmail Aka gelmektedir. Timur'un vefatından sonraki Güney İran, Doğu Anadolu ve Azerbaycan'da cereyan eden taht için mücadeleleri, birkaç ayrı makalede ele almaktadır. Bunlarla beraber Mirza Şahruh dönemine dair¹⁸⁶ Türkiye'ki ilk monografiyi de yayınlıyor. İsmail Aka bu eserleriyle Timurlu çalışmalarının sınırlarını genişletti. Timur sonrası dönem araştırmalarına önemli katkılar sundu.

Şahruh Mirza ve onun oğlu Uluğ Bey döneminin siyasi tarihine dair araştırmalar Timur dönemine göre sayıca azdır. Ama Uluğ Bey'den sonraki, özellikle de son Timurlu hükümdarları dönemine dair araştırmalar nisbeten daha da azdır. Mirza Şahruh'un vefatından sonraki dönem tarihine dair müstakil çalışmalar 1996 yılına kadar yapılmamıştır. Bu boşluk Ebu Said dönemini araştıran Hayrunnisa Alan tarafından doldurulmuştur.¹⁸⁷ Timur'un oğlu Miranşah'ın torunu Timurlu devleti tarihinde önemli yere sahiptir. Ebu Said Mirza iki kısma bölünmüş devleti tekrar birleştirerek 1451-1469 yıllar arasında 18 yıl boyunca devleti yönetmiştir.

Timurlu devleti son hükümdarlarından Sultan Hüseyin Baykara dönemi araştırılmayan devirlerden biri idi. Sadece Timurlu dönemi tarihini kaleme alan kitaplarda küçük bir bölüm olarak yer tutardı. İsmail Aka bu anlamda çalışmalarında ona yer vermişti.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Zeki Velidi Togan, "Büyük Türk Hükümdarı Şahruh", *İstanbul Üniversitesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi*, (1949), s. 520 -538.

¹⁸⁶ İsmail Aka, *Mirza Şahruh Zamanı (1405-1447)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.

¹⁸⁷ Hayrunnisa Alan, *Sultan Ebu Said Devri Timurlu Tarihi (1451-1469)*, yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 1996.

¹⁸⁸ İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.

Fakat 2013 yılında Hüseyin Baykara dönemini müstakil olarak ele alan Cihan Oruç'un tez çalışması bu alanda önemli bir boşluğu doldurmuştu.¹⁸⁹

Siyasi tarih konulu çalışmalarda Timurlu devletinin diplomasisi de önemli yere sahiptir. Özellikle son yıllarda bu konu daha çok ilgi görmeye başlamıştır. Konuyla ilgili, Savaş Eğilmez Timur'un Avrupa krallarıyla olan ilişkilerine, Kadir Can Humar ise Timurlu devletinin elçilik müessesesi ve istihbarat teşkilatına dair yaptığı araştırmaları dikkate değerdir. Savaş Eğilmez Emir Timur'un Avrupa krallarıyla mektuplaşmalarını bir araya getirmiştir.¹⁹⁰ Eserinin ilk bölümünde Emir Timur'un doğumundan vefat edene kadar olan dönemi kısa bir şekilde özetledikten sonra, ikinci bölümde Timur'un Bizans, Kastilya, Fransa ve İngiltere krallarına gönderdiği mektuplar incelenmektedir. Çalışmada ayrıca mektupların birer kopyasını da bulmak mümkündür.

Kadir Can Humar ise Bir yüksek lisans tezi olan çalışmasında Timurlu Devletinin kuruluşundan çöküşüne kadar dönemdeki elçilik müessesesi ve istihbarat teşkilatını incelemiştir. Tezinin ilk bölümünde Emir Timur döneminde Altınordu, Memluk, Kadı Burhaneddin Devleti, Osmanlı, Hint ve Çin, Kastilya ve Fransa gibi çeşitli ülkelerle olan elçilik münasebetleri ve istihbarat teşkilatı hakkında bilgi vermektedir. İkinci bölümde ise Timur sonrası dönemin elçilik ve istihbarat faaliyetlerinden bahsetmektedir.¹⁹¹

Türkiye'de Timurlu döneminin siyasi tarihine yönelik ilginin bu kadar büyük olmasında dönemin kaynaklarının ağırlıklı olarak siyasi olayları içermesinin rolü olduğunu ifade edebiliriz. Bu da doğal olarak siyasi tarih üzerine araştırmaları kolaylaştırmakla birlikte, diğer konularda araştırma yapacak olanların da işini zorlaştırmaktadır. Ama bu durum son yıllarda değişmekte Olup özellikle Timurlu dönemi sosyal ve kültürel yaşamı üzerine yapılan çalışmalar da artmaya başlamıştır.

¹⁸⁹ Cihan Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, 2013.

¹⁹⁰ Savaş Eğilmez, *Krallara Mektuplar, Timur Tarihi ve Avrupa Krallarına Mektuplar*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2010.

¹⁹¹ Kadir Can Humar, *Timurlu Devletinde Elçilik Müessesesi ve Haber Alma Teşkilatı*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2020.

3.2. KÜLTÜR TARİHİNİN ÖNEM KAZANMASI

Timurlular dönemi kültür tarihi çalışmaları dünya üzerinde çok sayıda tarihçi tarafından büyük ilgi görmektedir. Öyle ki bu çalışmalar neticesinde çoğu tarihçi bu dönem için “Timurlu Rönesansı” tabirini kullanmaktadır.¹⁹² Böyle bir tabirin kullanılma nedeni şüphesiz Timurlu döneminde sanata ve bilime gösterilen ilgi kaynaklıdır. Sanat ve bilimde önemli gelişmelerin yanında, şairlerin, bilim adamlarının ve mutasavvıfların desteklendiği veya himaye edildiği, buna ilaveten edebi eserlerde iyilikseverlik ve hümanizma gibi düşüncelerin ön plana çıktığı bir dönem yaşanmıştı. Emir Timur’un fethettiği çok sayıdaki memleketlerden mimarları, ressamı, bilim adamlarını Semerkant’ta bir araya toplaması ve onların çalışmaları için uygun ortamı yaratmasının sonucu olarak bu dönemde mimari alanında, sanat ve bilimde büyük gelişmeler meydana geldi. Bu gelişmeler sayesinde tüm toplumu etkileyen çok sayıda yetkin insan yetişti.

Kendi alanında en yüksek noktaya ulaşmaya çalışan Timurlu dönemi zanaatçıları ve sanat insanları kendilerinden sonraki nesillere büyük bir miras bıraktılar. Özellikle mimaride büyük eserler yarattılar, Timur’un emriyle inşa edilen binaların fiziki olarak büyük olduğunu bilmekteyiz. Bu siyasi ideolojinin bir parçası idi. Onun döneminde Semerkant’ta ve Maveräünnehir’in diğer şehirlerinde geniş çapta mimarlık faaliyetleri yürütüldü; saraylar, ticaret için önemli olan binalar, şehrin anayolları tamir edildi ya da yeniden inşa edildi.

XX. Yüzyılda Türkiye’de bu konu üzerine yapılan çalışmalar siyasi ve askeri tarih konularına nazaran oldukça az sayıdadır. Bu alanda 2000 yılına kadar kültür tarihine dair 1 doktora ve 1 yüksek lisans tezi, 3 makale kaleme alınmıştır.¹⁹³ Fakat 2000’li yıllardan

¹⁹² Aleksand Yakubovskiy, *Epoha, Lichnost, Deyaniya*, Moskova: GURASH, 1992, s.365; Jan-Pol’ Ru, *a.g.e.*, s.218.

¹⁹³ Kadriye Figen Vardar, *Timurlu Çini Sanatının Çağı ve Çevresi İçinde Değerlendirilmesi (2 Cilt)*, yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000. Battal Etlik, *İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesinde Bulunan Timurlu Dönemine ait yazma eserlerden Şerefeddin Yezdi’nin Zafernamesi - Şeyhi’nin Hüsrev-i Şirin’i ve Kirmani’nin Hamsesin’de Tezhip ve Minyatürle*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

İsmail Aka, “Emir Timur ve İmar Faaliyetleri”, *Türk Yurdu*, cilt: VII, sayı: 1-2, (Ocak-Şubat 1968), s. 27-28, 343-344.

sonra bu alana ilginin arttığı ve çalışmaların çoğaldığı da söylenebilir. Ele alınan konular arasında resim ve minyatür, tezhip ve mimari gibi konular öne çıkar. Mesela, Battal Etlik araştırmasında Şerefeddin Yezdî'nin *Zafername*'si, Şeyhi'nin *Hüsrev-i Şirin*'i ve Kirmani'nin *Hamse*'sinde yer alan tezhip ve minyatürleri incelemektedir. Battal Etlik'in bu çalışması, Timurlu Dönemi sanatı konusunda yapılmış bizim tespit ettiğimiz ilk doktora tezidir. Araştırma Timurlu Dönemi'ne kadar olan Türk Devletlerinde resim ve minyatür sanatının gelişimi hakkında genel bilgiler sunarak başlamaktadır. Sonraki bölümlerde ise Timurlu Dönemi önemli sanat merkezleri ve sanatçıları, dönemin karakteristik özelliklerinden bahsetmektedir. Yazar Timurlu Devleti'ndeki resim sanatının gelişmesi hakkında; fethettiği tüm bölgelerden en meşhur sanatçıları tek bir merkeze toplamayı başarmış olan Timur, XV. yüzyılda resim sanatında yeni bir süreç başlatmıştır, diye bahseder.¹⁹⁴ Mirza Şahrüh'un devletin başkentini Herât'a taşımasının minyatür ve resim sanatının gelişmesinde önemli bir olay olduğunu vurgular. Herât başkent olduktan sonra ise yüzyıl boyunca merkez olarak statüsünü korudu ve bunun sonucu olarak burada kendine özgü resim ve minyatür sanatları geliştirdi. Yazara göre, Herât sadece Safevi ve Buhara ekollerinin gelişmesinde değil XVII. yüzyıla kadar Osmanlı ve Hindistan minyatür sanatına da etki etmiştir.¹⁹⁵ Çalışmada Timurlu dönemi minyatür sanatının öğeleri olan mimari dekor, manzara, hayvan ve insan figürleri analiz edilir. Tezin son bölümünde ise Şerefeddin Ali Yezdî'nin *Zafername*'si, Şeyhi'nin *Hüsrev-i Şirin*'i ve Kirmani'nin *Hamse*'si'ndeki tezhip ve minyatür örnekleri incelenir.

Bu çalışmaya benzer mahiyette bir başka çalışma da Şehnaz Biçer Özcan'ın Herat tezhip ekolünü konu aldığı sanatta yeterlilik tezidir.¹⁹⁶ Çalışma Timurlular döneminde yazılmış ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan birkaç eser örneğinde Timurlu Dönemi tezhip sanatını, özellikle Herât tezhip ekolünü araştırma konusu eder. Tezde Timurlu Dönemi hat, tezhip ve cilt sanatı incelenir. İlk bölümlerde Timurlular Dönemi'nde Herât sanat atölyelerinde yapılmış ve Topkapı Sarayı Müzesi

İsmail Aka, "Mirza Şahrüh Zamanında (1405-1447) Timurlularda İmar Faaliyetleri", *Belleten*, cilt: XLVIII, sayı: 189-190, (Ocak-Nisan 1984), s. 285-297.

Fügen İltir, "Doğu Anadolu'da Timur Devrinden Bir Yapı: Yelmaniye Medresesi", *Anadolu*, sayı: 17 (1973), s. 91-121.

¹⁹⁴ Battal Etlik, *a.g.t.*, s. 3.

¹⁹⁵ Battal Etlik, *a.g.t.*, s. 24.

¹⁹⁶ Şehnaz Biçer Özcan, *Timur Devri Herat Tezhip Ekolü (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi)*, yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2007.

Kütüphanesi'nde bulunan *Külliyât-ı Tarih, Kelile ve Dimne, Hamse-i Nizâmi ve Kur'an-ı Kerîm* kitaplarındaki tezhip örnekleri incelenir. Tezin son bölümlerinde ise Herât tezhip ekolünden söz edilir. Yazar Timur'un fethettiği bölgelerden memleketine getirdiği sanatkarların sanat üslupları ile mahalli sanatlar harmanlanarak yeni Herât Tezhip ekolünün ortaya çıktığını kaydeder.¹⁹⁷ Çalışmada ayrıca Herât tezhip Ekolü'ne tesir eden üsluplar olarak da “Celâyir Üslûbu”, “Şiraz Üslûbu”, “Türkmen Üslûbu” ve Mirza Şahrüh döneminde Çin İmparatorluğu ile ilişkilerin gelişmesinden dolayı Çin sanatının etkisinden bahsedilir.¹⁹⁸ Bu çalışma Herât tezhip ekolü olarak bilinen bu ekolü 1415-1485 yılları arasında yazılmış beş eser örneğinde incelemesi ve Timurlu Dönemi tezhip sanatındaki üsluplar ve motifler hakkında ayrıntılı bir bilgi vermesi bakımından dikkate değer bir araştırmadır.

Timurlular döneminde gelişen sanat dallarından biri de çini sanatıdır. Bu konuyu tetkik eden araştırmacılardan Kadriye Figen Vardar'ın Timurlu çini sanatına dair hazırladığı doktora tezi Türkiye'de bu konu üzerine yapılmış az sayıdaki araştırmalardan biridir.¹⁹⁹ Bu geniş kapsamlı araştırmada çok sayıda çini örnekleri incelenir. Tezin ilk bölümü teorik kısımdır bu bölümde Timurlu dönemi coğrafyası, jeolojik yapısı, iklim ve siyasi durumundan söz edilmekte, daha sonra da doğrudan Timurlularda çini sanatının gelişimi ve bu dönemin çini sanatının ana özelliklerinden bahsedilir, buna ilaveten Timurlu-Osmanlı süslemeleri arasındaki ilişkiler üzerine de görüşler sunulur. Şehnaz Biçer bu iki süsleme sanatı arasındaki bağlar hakkında görüşlerini şöyle ifade eder: “XV. Yüzyılda Timurlu süsleme sanatında yer alan süslemelerin, dönemin Osmanlı sanatında görülmesi, iki sanat çevresi arasındaki var olan yakınlığı ve bağları açıklar”²⁰⁰ Timurlu dönemi çini sanatında yeni bir teknik olarak ortaya çıkan renkli sır tekniği ile birlikte, mozaik çini tekniğinin yaygınlaşmaya devam ettiğinden ve geliştiğinden bahsedilir.²⁰¹ Tezin ikinci cildinde ise Timurlu döneminde yapılmış çini sanatı örneklerinin fotoğraflarına yer

¹⁹⁷ Şehnaz Biçer Özcan, *a.g.t.*, 363-370.

¹⁹⁸ Şehnaz Biçer Özcan, *a.g.t.*, s. 367-368.

¹⁹⁹ Kadriye Figen Vardar, *Timurlu Çini Sanatının Çağı ve Çevresi İçinde Değerlendirilmesi (2 Cilt)*, yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

²⁰⁰ Kadriye Figen Vardar, *a.g.t.*, s.63.

²⁰¹ Kadriye Figen Vardar, *a.g.t.*, s.77.

verilir. Çok sayıdaki çini örneklerinin yer aldığı tezin ikinci cildinin Timurlu sanat araştırmacıları için oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Timurlu Döneminde inşa edilen ve günümüze kadar gelmiş muhteşem mimari eserler o dönemde Emir Timur'un ve Timurlu hanedanı vekillerinin mimarlığa ve şehirciliğe ne kadar önem verdiklerinin bir göstergesidir. Timur döneminde Semerkant; Buhara, Şehrisebz, Taşkent ve Türkistan gibi şehirlerde büyük mimari faaliyetler yürütüldü ve bu eserler zamanımıza kadar ulaştı. Emir Timur'dan sonra memleket birkaç kısma bölündüyse de Timur'un başlattığı mimari gelenekler onun halefleri tarafından devam ettirildi. Şahrüh ve Uluğ Bey zamanında Maveräünnehir ve Horasan'da mimarideki bu yükselme devam etti, Hüseyin Baykara döneminde ise özellikle Herât bölgesinde çok sayıda mimari eserler inşa edildi. Bu dönem mimarisindeki gelişmeler komşu ülkelere de etki etti ve Timurlu mirası etkisinde eserler verildi. Timurlu dönemi mimarisi ile ilgili yapılan araştırmalar Timurlu çalışmalarında önemli yere sahiptir. Bu konuya dair 4 adet yüksek lisans tezi ve 8 makale kaleme alınmıştır. Timurlu dönemi mimarisinde kullanan bazı malzemeler, mimari üslupların komşu ülkelere olan etkisi, Osmanlı mimarisi ile karşılaştırma bu çalışmalarda incelenen konulardan bazılarıdır.

Osmanlı İmparatorluğu ile Timurlu Devleti arasında mimari ve sanat alanında etkileşimi iki devlet arasında karşılaştırma yaparak incelemede bulunan araştırmacılardan biri Elif Kök'tür. Çalışmasında Timurlular dönemi mimarisi hakkında, şehir düzenlenmesi, yapı tipleri ve yapı malzemeleri hakkında bilgiler sunulur.²⁰² Araştırmanın dikkate değer kısmı olan dördüncü bölümünde yazar Timurlu ve Osmanlı mimarisi arasındaki etkileşimlerden söz eder. Timurlu Devleti ve çevresindeki coğrafya ile Osmanlı Devleti arasında yoğun ticari ilişkiler bulunduğunu, özellikle XV. Yüzyıla gelindiğinde bu ilişkilerin daha da yoğunlaştığını ve bunun sonucu olarak ticaretle beraber bazı gelenekler, biçimler ve modaların da her iki yönde karşılıklı olarak aktarıldığını belirtir.²⁰³ Minyatür sanatında Osmanlı ekolü olarak adlandırılan tarzın, Türkiye'ye, muhtemelen Semerkand ve Herât'tan Tebriz yoluyla ulaştığını ifade eder.²⁰⁴ Ankara savaşından sonra bazı

²⁰² Elif Kök, *Timurlu Çağı Sanatı ve Osmanlı Mimarisi İle Bir Karşılaştırma Denemesi*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

²⁰³ Elif Kök, *a.g.t.*, s.81-82.

²⁰⁴ Elif Kök, *a.g.t.*, s.82.

sanatçıların Timurlu şehirlerine götürülmesinin de Timurlu sanatı üzerinde bazı tesirleri olduğuna dikkat çeker; bu etkiyi özellikle 1402 yılından önce ve sonraki dönemlerde yapılan seramik örneklerini karşılaştırmak suretiyle tespit etmeye çalışır. Nitekim 1402 sonrası seramiklerde Şam'ın etkilerinin gözükmeye başladığını ifade eder.²⁰⁵ Elif Kök etkileşimin sadece mimaride değil edebiyat ve yazı alanında da görüldüğünü söyler. Timur'un sarayında Arap alfabesiyle beraber Uygur alfabesinin de kullanıldığını ve bundan Sultan II. Murat'ın etkilenerek Edirne'deki sarayında Uygurca yazmayı bilen sekreterler bulundurduğundan bahseder.²⁰⁶

Timurlu dönemi mimarisi üzerine kaleme alınan önemli çalışmalardan biri de Mustafa Çağhan Keskin'in tarafından yapılmıştır.²⁰⁷ Bu çalışmada sadece mimari alanındaki etkilenmelerin yanı sıra Osmanlı-Türkmen-Timurlu siyasi ilişkileri, Timurlu Devleti'nin Osmanlı Devleti'ndeki bilime olan etkisi hakkında bilgiler de sunulur. Araştırmanın ilk bölümünde Osmanlı-Timurlu siyasi ilişkileri ele alınırken, sonraki bölümlerinde ise Osmanlıdaki bilime; edebiyata, minyatür sanatına ve müziğe Timurlu Devleti'nin etkisinden bahsedilir. Beşinci bölümde ise Timurlu ve Türkmen mimarisinden etkilenen Osmanlı mimarisindeki örnekler üzerinde durulur ve Bursa Muradiye Külliyesi, Edirne Şah Melek Mescidi, Topkapı Sarayı ve Sur-u Sultani, Çinili Köşk, Sultan Selim Külliyesi ve daha çok sayıdaki mimari yapılar bu kapsamda analiz edilir.

Timurlu dönemi mimaride kullanan malzemelere dair çalışmalar da mevcuttur. Başak Burcu Tekin'in çalışması Emir Timur dönemindeki mimari abidelerde ahşap kullanımı hakkında bilgi verir.²⁰⁸ İnceleme için Emir Timur tarafından inşa ettirilmiş Ahmed Yesevi Külliyesi esas olarak seçilmiştir. İlk bölümlerde Timur dönemi kültür tarihine genel bakış ve Ahmed Yesevi'nin hayatından söz edildikten sonra Timurlu dönemi el sanatlarına özellikle ahşap sanatına dair bilgiler sunulur. Sonraki bölümlerde ise Ahmed Yesevi

²⁰⁵ Elif Kök, *a.g.t.*, s.92.

²⁰⁶ Elif Kök, *a.g.t.*, s.95.

²⁰⁷ Mustafa Çağhan Keskin, *Osmanlı'nın Timurlu- Türkmen Dünyasına Bakışı Ekseninde Mimari Etkilenmeler(1402-1520)*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.

²⁰⁸ Başak Burcu Tekin, *Timur Dönemi Mimari Bezeme Olarak Ahşap Kullanımı*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Külliyesi'nin analizi yapılır ve Timur döneminde yapılmış Gur-i Emir, Şah-i Zinde gibi mimari yapılarda kullanılmış ahşap kapılar incelenir.

Görüldüğü gibi Timurlu dönemi kültür tarihinde tezhip, resim ve mimari gibi konular daha öne çıkmaktadır, bunlarla beraber müzik ve toy geleneği gibi konular da araştırmalarda kendine yer bulur. Mehibe Şahbaz ve Hasan Taşkiran tarafından yapılan araştırma makale ölçeğinde olsa da Timurlu dönemindeki toylar geleneğini ve eğlence kültürünü incelemektedir.²⁰⁹ Makale toyların eğlence boyutu olduğu gibi, siyasî, ekonomik ve kültürel meselelerin çözüldüğü bir kurul niteliği olduğunu kaydeder, bu toyların hangi şehirlerde düzenlendiği ve tertibi hakkında bilgiler sunar. Toylar; başarıların kutlanması, devlete dair meselelerin ve askeri seferlerin görüşülmesi için düzenlendiği gibi, yabancı ülkeden misafirler ve elçilerin kabulü, hanedan üyelerinin evlilik, doğum ve sünnetleri için de düzenlenirdi. Bununla beraber Emir Timur döneminde yapılan toyların oğlu Şahruh döneminde onun dindar olması nedeniyle farklılık gösterdiği, fakat Uluğ Bey döneminde bunun tersi olduğu da belirtilmektedir. Makale Timurlu döneminin önemli bir kültürel etkinliği olan toy hakkında kapsamlı incelemelerde bulunmuştur.

Timurlu dönemi müzik sanatı hakkında da makale ölçeğinde de olsa araştırmalara rastlarız.²¹⁰ Örneğin Mustafa Şahin makalesinde Timurlu döneminde müzik alanındaki gelişmelerden bahseder. İlk İslam devletlerinde heykel ve musiki sanatlarında pek gelişme olmadığını fakat Timurluların istisna bir durum teşkil ettiğini, Timur'un seferlere rağmen eğlenceden geri kalmadığını, ele geçirilen ülkelerden pek çok çalgıcı ve okuyucuyu başkent Semerkand'a gönderdiğini anlatır. Timur döneminden daha çok onun halefleri döneminde eğlence kültürünün yaygınlaştığını, özellikle Hüseyin Baykara devrinde Herât'ın bir kültür merkezine dönüştüğünü ve fetih düşüncesinin yerini eğlence meclislerinin almış olduğunu belirtir. Bununla beraber diğer Timurlu hükümdar ve şehzadeler döneminde de müzik sanatına büyük ilgi gösterildiğini, örneğin Mirza

²⁰⁹ Mehibe Şahbaz, Hasan Taşkiran, "Timurlularda Toy Geleneği ve eğlence", *Tarihsel ve Kültürel Bağlamda Akademik Çalışmalar*, ed., Nevin Tüzün, Ankara, İksad Yayınevi, (2021), s.75-94.

²¹⁰ Yavuz Daloğlu, "Timur'un Sarayında Müzik", *İstanbul, Bilim Ve Ütopya*, sayı: 131, (2005), s.29-33. Mustafa Şahin, "Timur İmparatorluğu'nda Müzik-Eğlence Kültürü ve Yetişen Ünlü Müzisyenler", *History Studies*, Volume 5 Issue 2, A Tribute to Prof. Dr. Halil Inalcık (March, 2013) s. 429-441.

Şahruh'un oğlu olan Mirza Baysungur döneminde sanatın her alanında olduğu gibi müzik sanatında da büyük bir gelişme olduğunu kaydeder. Timurlular döneminde müzik alanındaki birtakım gelişmelerden bahsedildikten sonra o dönemde yetişen Abdülvâsi-i Cebelî, Hâce Yusuf Burhan, Hâce Abdulkâdir Hafız Aynî, Seyyid Şemseddin Muhammed Andican, Şeyhî Nâyî, Gulam Sâdî ve Mîr Azu gibi ve daha onca ünlü müzisyenlerin hayatları hakkında bilgiler verilir. Timurlu dönemi müzik alanındaki sanatçılar hakkında derli toplu bilgi veren bir araştırma olarak Timurlu dönemi müziği konusunda önemli bir çalışma olarak literatüre zenginlik katmıştır. Yukarıda bahsi geçen araştırmalar Timurlu dönemi mimarisi ve sanatındaki gelişmeleri ve değişimleri özetlerken ve konuyla ilgili görüşler ortaya konulurken, diğer bazı çalışmalar da Osmanlı dönemi sanatı ve mimarisiyle karşılaştırma yapmak suretiyle Timurlu dönemi sanat çalışmalarının gelişimine katkılarını sunmuşlardır.

Emir Timur büyük bir devlet kurmakla beraber kültürün gelişmesine de katkılarda bulundu, sanat ve bilimin hamisi oldu. Timur döneminde bilimin çeşitli dallarındaki insanların bir araya getirilmesi, onların çalışmalar yapması için elverişli ortam sağlanması, ülkenin ekonomik ve siyasi hayatının istikrarlı olması gibi hususlar bu dönemde bilimin gelişmesinin en önemlisebepleriydi. Emir Timur döneminde tarih biliminde de önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Giyaseddin Ali Yezdi, Nizamuddin Şami gibi tarihçiler şu an Timur tarihinin ana kaynakları olarak bildiğimiz eserlerini yazdılar. Timur'un halefleri döneminde ise Muiniddin Natanzî, Şerefüddîn Alî Yezdî, Hâfız-ı Ebrû, Fasih Havafi, Abdürrezzâk Semerkandî, Mîrhând, Hândmîr gibi daha birçok tarihçiler bu dönemin tarih biliminin gelişmesine kendi katkılarını sundular. Timurlularda astronomi ve matematik bilimleri de gelişti, bu gelişme daha çok Mirza Uluğ Bey ile alakalıdır. Hem hükümdar hem bilim adamı olan Uluğ Bey bilimin gelişmesine büyük katkılarda bulunarak Semerkant şehrinde kendi akademisini kurmuştur. Bu akademide dönemin büyük alimleri; Kadızâde Rûmî, Gıyâsüddîn Cemşîd el-Kâşî, Ali Kuşçu gibi isimler bilimsel çalışmalar icra etmiştir.

Timurlu döneminin kültür tarihi kapsamında bilimsel faaliyetleri konu edinen belli bir literatür de ortaya çıkmıştır. Bu konu üzerinde Türkiye'de yapılmış araştırmaların büyük kısmı Uluğ Bey'in Semerkant'taki ilmi faaliyetlerini konu almıştır. Bizim tespit

ettiğimize göre Mirza Uluğ Bey'in hayatı ve Semerkant'ta yarattığı ekol, bilime verdiği katkılarına dair 4 araştırma kitap 5 makale bulunmaktadır. Bunların yanı sıra bazı araştırmalarda Timur dönemindeki ilmi faaliyetler, Timurlu hükümdarların bilim insanlarına karşı tavırları ve uyguladıkları bilim politikaları hakkında yazılmış birkaç araştırma da bulunmaktadır.²¹¹ Dikkate değer araştırmalardan biri Musa Şamil Yüksel'in makalesidir.²¹² Çalışma beyin göçü kavramı üzerinden başlayıp böyle bir olgunun Orta Çağdaki örnekleri, özellikle Timurlu Devleti'nde meydana gelen beyin göçüne odaklanır. Emir Timur'un bilim adamlarına karşı tavrından bahsederken onun alimleri ve din adamlarını herkesten üstün gördüğünü, meclislerde onlara her zaman yer verdiğini ve istişarelerde bulunduğunu, alimlere ilmi münazaralar da yaptırdığını ve bu tutumuyla haleflerine örnek gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yazar Timur'un bilim insanlarına olan yaklaşımında başka Türk-İslam ve İslam hükümdarlarından farkı ise onun fethettiği ülkelerdeki bilim adamlarını zorla devletin başkenti olan Semerkand'a götürmesi olduğunu söyler. Timur'un bu politikalarının sonucu olarak ülkesinde bilim ve sanatta büyük gelişmeler olduğunu kaydeder. Fakat Timur'un vefatından sonra zorunlu göç ile getirilen alimlerin isterlerse evlerine dönmelerini mümkün kılan fermanı Mirza Uluğ Bey çıkarıyor ve bunun sonucu olarak tersine beyin göçü ve iç göç, yani yeni bir göç dalgası meydana geliyor. Ama ülkelere dönme izni verilmesine rağmen alimlerin çoğunun Timurlu Devleti'nde kalmaya devam ettiklerini hatta Uluğ Bey döneminde Semerkand ve Herât şehirlerine yönelik çok sayıda âlim ve sanatkâr göçü olduğunu kaydeder.²¹³ Timurlu Devleti'nin gerileme aşamasında ise alimler arasında Timurlu topraklarını terk etmelerin de görüldüğünü söyler. Timurlu Devleti'nde bilim ve sanatın gelişmesindeki etkili faktörleri analiz eden makale bu yönüyle Timurlu çalışmalarına önemli bir katkıdır.

Beyin Göçü kavramını ele alan bu makaleye benzer mahiyette bir çalışma da İsmail Çiftçioğlu'nun araştırmasıdır.²¹⁴ Makalede Timur'un başkente getirttiği bazı alimlerin

²¹¹ Hayrunnisa Alan, "Timurluların Bilim ve Sanata Yaklaşımları Ve Bazı Son Dönem Sanatkârları", *Bilig*, sayı: 30, (2004), s. 151-171.

Saffet Bilhan, "Timurlularda Bilim Politikası", *Eğitim Ve Bilim*, (1983), s. 18-23.

İsmail Çiftçioğlu, "Timur'un Fethettiği Ülkelerden Maveraünnehir'de Topladığı Bazı Âlimler", *Ekev Akademi Dergisi*, Sosyal Bilimler, cilt: XII, sayı: 37, (2008), s. 307-320.

Musa Şamil Yüksel, "Ortaçağlarda Beyin Göçü ve Etkileri: Timurlular Örneği", *OTAM*, sayı: 41 (2017), s. 283-302.

²¹² Musa Şamil Yüksel, a.g.m., s. 283-302.

²¹³ Musa Şamil Yüksel, a.g.m., s. 283-302.

²¹⁴ İsmail Çiftçioğlu, a.g.m., 307-320.

hayatı incelenir, Timur'un alimlere olan tutumundan bahsedilir, onun bilim ve kültür hayatını canlandırma çabalarının iyi netice gösterdiği ve ülkeye getirdiği alimler sayesinde memleketin kültür ve bilim açısından daha da gelişmiş hale geldiği ve bütün bu gelişmelerin sonucu olarak "Timurlu Rönesansının" ortaya çıktığı ifade edilir. Timur'un fethettiği ülkelerdeki alimleri ülkeye nasıl götürdüğü konusu da ele alınmış; çoğu zaman Timur'un alimleri huzuruna çağırdığı ve ülkelerinden ayrılıp ayrılmamak konusunda fikirlerini sorduğu, bazılarının kendi rızalarıyla bazılarının zorla götürüldüğü gibi uygulamalara yer verilmiştir. Yine bazı alimlerin Timur'dan kendi ülkelerinde yaşamak istediklerine dair talepleri olmuştur. İbn Haldun'un da Timur'un huzurunda bulunduğu ve onunla sohbet ettiği fakat onun kendi ülkesine dönme arzusuna izin verdiği ifade edilir.²¹⁵ Timur'un fethettiği ülkelerden getirdiği Abdülkadir Merâgî (ö. 1435), İbnü'l-Cezerî (ö. 1429), Nizâmeddin Şâmî (ö. 1412), Sadeddin Taftâzânî (ö. 1390), Seyyid Şerif Cürcânî (ö. 1413), Siraceddin Muhammed Halebî (ö. 1446), Şehabeddin İbn Arabşah (ö. 1450) gibi alimlerin hayatlarından da bahsedilir. Timurlular döneminde mantık, felsefe, riyaziye, kelâm gibi ilimlerde gelişmeler kaydedildiğinden de bahseden söz konusu araştırma Timur döneminde Maverâünnehir'e getirilen ilim insanların hayatlarını da incelemiştir.

Timurlu döneminde bilim hakkında yapılan ilk araştırmalardan biri olarak Saffet Bilhan'ın Timurlu dönemi bilim politikalarıyla ilgili kaleme aldığı makalesi karşımıza çıkmaktadır.²¹⁶ Makalede yazar Timur ve Timurlu hükümdarların bilim insanlarına olan tutumları hakkında bilgi vermiştir. Emir Timur tüm hükümdarlık yıllarını at üstünde savaşlar içinde geçirmiş olsa bile sanat insanlarına, mimarlara, din ve bilim insanlarına büyük saygı gösterdiği malumdur. Emir Timur döneminde önemli tarihçilerin yetiştiği, Timurlu şehzadeleri ve beylerinin saraylarında akademi niteliğindeki faaliyetlerin yürütüldüğü hakkında da bilgi verilmektedir.²¹⁷

²¹⁵ İsmail Çiftçioğlu, a.g.m., s.312.

²¹⁶ Saffet Bilhan, "Timurlularda Bilim Politikası", *Eğitim Ve Bilim*, (1983), s. 18-23.

²¹⁷ Saffet Bilhan, a.g.m., s.18-23.

Yukarıda bahsettiğimiz çalışmalar, Timurlu dönemi sanatı ve bilimi hakkında olup Türkiye Timurlu çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Timurlu çalışmalarının farklı kapsamlar itibariyle derinleştiğini ve zenginleştiğini ifade edebiliriz.

3.3. TİMUR DÖNEMİ TOPLUM VE EKONOMİSİNE DAİR

Timurlu Devleti'nin ekonomisi büyük ölçüde ticarete bağlıydı. Emir Timur döneminde memleketin merkezi şehirlerinde ticareti daha da canlandırmak için çarşı ve pazarların inşa edilmesine büyük önem vermiştir. Şehirlerdeki pazara giden yollar imar edilmiş, Semerkant ve Buhara gibi kilit öneme sahip merkezlerde güvenlik üst düzeyde tutulmuş, ayrıca kervansaraylar inşa edilmiştir.²¹⁸ Büyük İpek Yolunda ticareti daha da canlandırmaya çalışmış, Fransa Kralı VI. Charles ve İngiltere Kralı IV. Henry ile yazışmalarında da ticareti canlandırmayı vurgulamıştır.²¹⁹ Tüccarların dini inançlarından dolayı ayrımcılık yapmaksızın eşit ve kolay imkanlar sağlayarak ticaret yapma olanakları sağlanmıştır.²²⁰ Timur'un vefatından sonra da onun vârisleri ülkede ticaretin gelişmesi için önemli adımlar atmışlardır.

Timurlu Dönemi toplum ve ekonomisine dair araştırmalar dönemin siyasi tarihi ve kültür tarihine dair çalışmalar kadar büyük ilgi görmemiştir. Bizim tespit edebildiğimize göre dönemin ekonomisine ait yapılan 1 adet yüksek lisans tezi ve birkaç adet makale mevcuttur. Timurlu dönemi ekonomisi üzerine yapılmış araştırmaların çoğu genel Timurlu tarihini konu alan eserlerin içindeki bölümlerde yer alırlar. Timurlu döneminin ekonomisini incelemeye yönelen müstakil araştırmaların sayısı oldukça azdır. Timurlu döneminin hemen her alanı ile ilgili çalışmaları olan İsmail Aka Timurlu dönemi ekonomisi üzerine de araştırmalar yapmıştır. Onun XV yüzyılın ilk yarısındaki zirai ve ticari meseleleri ele alan araştırması daha çok Timur sonrası yürütülen ekonomik faaliyetler üzerinde durmaktadır.²²¹ Timur gibi onun halefi Mirza Şahruh'un da ticarete büyük önem verdiği, onun döneminde Mısır'dan Çin'e kadar ticaret kervanlarının gidip-

²¹⁸ Saidmuhtor Saidqosimov vd., *Amir Temur Jahon Tarixida*, Taşkent: Şark, 1996, s.77.

²¹⁹ Savaş Eğilmez, *Krallara Mektuplar, Timur Tarihi ve Avrupa Krallarına Mektuplar*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2010, s. 103-115.

²²⁰ Saidmuhtor Saidqosimov vd., *a.g.e.*, s.78.

²²¹ İsmail Aka, "15. Yüzyılın İlk Yarısında Timurlularda Zirai ve Ticari Faaliyetler", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 10-11, (1979-1980), s. 111-120.

geldiği belirtir. O dönemde faaliyet gösteren ticaret yolları ve kaynaklarda adı geçen bazı tüccarlardan da bahsedilir. Bazı Timurlu şehirlerinin ticaretle neleri ile meşhur olduğundan da söz edilir. Mesela, Herât'ın derileri ile ünlü olduğundan, Yeşd şehrinde ise bol şeker üretildiğinden, Hocend civarlarında firuze madeninın işletildiğinden, Kabil şehrinin ise en canlı ticaret merkezlerinden biri olduğundan bahsedilir. Ziraat işlerine Timur'un ne kadar önem verdiği ve açtırdığı kanallar ile tarımsal üretime sağladığı katkı da konu edilir. Çalışmada bu politikaların Mirza Şahruh döneminde de devam ettiği ve arazi vergisinin düşük olduğu belirtilir.²²²

Timurlu dönemi ekonomisine dair yapılan diğer bir araştırma Tuba Kalkan'ın Mirza Şahruh dönemi Herat ekonomisi üzerine yazdığı makalesidir.²²³ Makalede eski dönemlerden beri Herât şehrinin önemi, onun ticaretle nasıl bir rol oynadığına dikkat çekilir ve Timurlu dönemi Herât şehrinin ekonomik hayatı özellikle Şahruh dönemi üzerinden incelenir. Şahruh'un tahta gelmesiyle beraber Herât şehrinde büyük imar faaliyetleriyle beraber şehrin ekonomisi de gelişmeye başlamış, Timur tarafından yıkılan şehir surları yeniden ve genişliği daha da arttırılarak inşa edilmiştir. Yazar ticaretin gelişmesi için yollara ve kervansaraylara önem verildiğini Çinli seyyahın yazdıklarından yola çıkarak söyler. Makalede ayrıca tarım ve sulama, madencilik faaliyetlerinden, Herât'a gelen önemli ticaret yollarından ve şehirdeki önemli ticaret ve endüstriyel merkezlerden bahsedilir.²²⁴

Timurlu Döneminde toplum üzerine yapılmış araştırmaların sayısının oldukça az olduğunu yukarıda belirtmiştik. Türkiye'deki Timurlu Dönemi araştırmalarına değerli katkıları sunan araştırmalardan biri Nagehan Küçükyıldız'ın 2022 yılında yapmış olduğu Timurlu dönemi kadınlarının tairihini konu alan doktora tezidir.²²⁵ Çalışmada o dönemin toplumunda kadının siyasi; sosyal, ekonomik, dini ve kültürel hayattaki rolü incelenerek geniş kapsamlı bir araştırma ortaya konulmuştur. Bu konunun Timurlu araştırmalarında incelenmemiş beyaz nokta olduğunu ifade edebiliriz. Çünkü dönemin

²²² İsmail Aka, a.g.m., s.111-120.

²²³ Tuba Kalkan, "Sultan Şahruh Döneminde Herat Ekonomisi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 31, (2015), s. 523-538.

²²⁴ Tuba Kalkan, a.g.m., s. 523-538.

²²⁵ Nagehan Küçükyıldız, *Timurlular Döneminde kadın*, yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2022.

ana kaynaklarında kadınlar hakkında fazla bilgi yoktur ancak birçok kaynaktaki bilgileri toplayarak yazar değişik perspektiften o dönemin toplumunu özellikle kadının o toplumdaki rolünü anlamamızda bize ışık tutar.

Araştırmanın giriş kısmında genel olarak Timurlu dönemine kadar olan devirde kadının yerinden bahsedilir. İslamiyet öncesi Türk toplumundaki kadının yerinden başlayıp Moğol döneminde kadının yeri ve öneminden kısa bir şekilde bilgiler sunar. Birinci kısımda ise Timurlu hanedanı kadınları ve onların siyasetteki rolleri incelenir. Emir Timur'un yaptığı evlilikler onun oğulları ve torunlarının yaptığı siyasi evlilikler hakkında bilgi verir. Timur Cengiz Han soyundan gelen Saray Mülk Hanım ile evlenmek suretiyle Güregân ünvanını almıştır. Bununla beraber haleflerini de Cengiz Soyuna dayandırmak istemiş. Ayrıca güçlü rakipleriyle düşmanlıklarını daha aza indirmek amacıyla ya da dostluk bağlarını güçlendirmek için soylu hanedan vekilleriyle akrabalık bağları kurarak evlilikler vasıtasıyla kadınları siyasi araç olarak kullanılmasından söz eder.²²⁶ Çalışmada ayrıca kadınların Timur ordusundaki yerinden, idari teşkilatta kadının yeri, kadının protokol ve toy ziyafetlerindeki rolünden bahsedilir. Tezin ikinci bölümünde ise hanedan dışındaki kadınlardan söz edilir. Kadının günlük yaşamı; evlilik, kumalık, cariyelik ve evlilik dışındaki ilişkileri incelenir. Timurlu kadınının vasıfları, iktisadi hayattaki rolü de ele alınır. Üçüncü bölümde Timurlu Dönemi kültürel ve dini hayatta kadının yerini inceler. Kadının dini hayatta, cenaze merasimlerinde ve matem gibi âyinlerdeki yerinden, kültürel hayatta edebiyat ve müzik hayatındaki rolünden bahsedilir.

Timurlular döneminde kadının; sosyal, kültürel ve siyasi hayatın önemli bir parçası olduğu, devletin yönetilmesinde de etkili oldukları belirtilir. Bu etkinin Timur döneminde daha zayıf olduğu aktarılırken, vefatından sonra kadınların veliaht seçme, tahta kimin geleceği konusunda da söz sahibi olmaya varan ölçüde artan etkisinden bahsedilir.²²⁷ Timurlu çalışmalarında o dönemin kadınları hakkında yapılan araştırmalar dünya literatüründe oldukça az olması çalışmayı değerli kılmaktadır.

²²⁶ Nagehan Küçük yıldız, *a.g.e.*, s.21-26.

²²⁷ Nagehan Küçük yıldız, *a.g.e.*, s.165-166.

Bu alanda ilk araştırmalardan biri Nazmiye Togan'ın 1973 yılında yayımladığı makalesi idi. Makale hanedan kadınlarını kaleme almakta olup Emir Timur'un eşleri, bazı gelinleri ve onların siyasi ve sosyal hayattaki yerleri üzerinde durmaktadır.²²⁸ Bu konuyu daha derinlemesine inceleyen çalışmalara son yıllarda da rastlamak mümkündür. Muhammed Emin Koçak'ın 2020 yılında yapmış olduğu yüksek lisans tezi Timurlu dönemi hanedan kadınlarını konu edinmektedir.²²⁹ Tezde Timurlu hanedan kadınlarının siyasi ve sosyal hayattaki yeri incelenir. Yazar Emir Timur döneminde hanedan kadınlarının yerini ve onun halefleri döneminde hanedan kadınlarının devletin siyasi hayatındaki rolünü araştırır. Özellikle Şahruh Mirza'nın hanımı olan Gevherşad Ağa'nın devletin siyasi faaliyetlerine olan etkisinden bahseder. Timurlu hanedan kadınlarının siyasi hayattaki rolü hakkında; onların bir hükümdarı tahttan indirip başka birini iktidara getirecek güçte olmasa bile iktidarda olan hükümdarlara dolaylı yollardan etki ettiklerini söyler. Yine Timurlu hanedan kadınları tarihteki diğer Türk-İslam hanedanlarındaki kadınlara göre daha fazla siyasi hayatta yer aldıklarını vurgular.²³⁰

Bu konu üzerine çalışmalar yapan diğer bir isim de Tuba Tombuloğlu makalesinde Timurlu dönemi toplumundaki kadının statüsünü diğer Türk ve İslam devletlerindeki kadınların durumunu karşılaştırmak suretiyle incelemiştir.²³¹ Timurlu kadınlarının ağdaş diğer toplum kadınlarından en büyük farkının kamusal rolleri olduğu belirtilmiştir. Kadınların hükümdarlar nezdindeki en önemli aktörler olduğu ve siyasi ve sosyal hayatta çok aktif oldukları aktarılmaktadır. Timurlu toplumundaki kadın kıyafetlerini de tetkik eden yazar Timurluların ilk kurulduğu dönemlerde kadınların daha çok Moğol giyim tarzında olduğunu ama daha sonradan kendilerine özgü bir tarz yarattığını ve bu tarzına Çin ve İran kültürlerinin etkisinin olduğundan bahsetmektedir.²³²

²²⁸ Nazmiye Togan, "Temur Zamanında Aristokrat Türk Kadını", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, cilt: V, (1973), s. 135.

²²⁹ Muhammed Emin Koçak, *Siyasi ve Sosyal Hayatta Etkin Bir Güç: Timurlu Hanedan Kadınları*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

²³⁰ Muhammed Emin Koçak, *a.g.t.*, s.48-49.

²³¹ Tuba Tombuloğlu, "Timurlu Devletinde Kadın ve Statüsü". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 70, (Ocak-January 2021), s.375-400.

²³² Tuba Tombuloğlu, *a.g.m.*, s.375-400.

Yukarıda bahsettiğimiz çalışmalarda hanedan kadınları ve Timurlularda evlilik konuları incelenmiştir. Bu konulara dair araştırma yapan bir diğer Timurlu dönemi tarihçisi Musa Şamil Yüksel'dir. Yazar, makalesinde toplumun en önemli öğelerinden biri olan aile ve evlilikleri, özellikle Türk kültüründeki “levirat” türü evlilikleri araştırmıştır.²³³ Türk tarihinde bu tür evlilikleri en çok uygulayanın Timurlu Devleti olduğunu ifade eden Yüksel, makalesinde bunu analiz etmektedir. Böyle bir evlilik türünün tarih boyunca dünyanın çeşitli toplulukları tarafından uygulandığını belirtir. Türklerde bu geleneğin Hunlar döneminden yani MÖ III. Yüzyılda başladığını, fakat Türk toplumunda diğerlerinden en büyük farkın ise babanın ölmesi durumunda erkek çocukların üvey annesiyle evlenebiliyor olması olarak ifade eder. Bu geleneğin Türklerin İslam'ı kabul etmesiyle birlikte değiştiği belirtilir. Timurlular dönemine kadar çeşitli Türk devletleri tarafından uygulanan bu evlilik türü hakkında söz edilir ve Timurlularda levirat usulü evlilikler incelenir. Timurlu hanedanında yapılan levirat usulü evliliklerin örneklerinden bahsederken vefat eden eşin kız kardeşiyle evlenmenin daha yaygın olduğunu dile getirir. Levirat usulü evliliklerin sadece hanedan içinde değil hanedan dışında da uygulandığından bahseder ve bu evliliklere örnekler verir. Yüksel'in bu makalesinde Timurlu çalışmalarında yaygın araştırma konusu olmayan hususlar ele alınmıştır.

3.4. KAYNAK VE SEÇKİN LİTERATÜRE DAİR ÇEVİRİLER

Timurlu dönemine dair çalışmalar arasında Timurlu kaynaklarının ve Dünya genelinde Timurlu literatürüne ait önemli çalışmaların çevirilerini de burada zikretmek gerekir. Zira bu alanda da önemli bir neşriyat olduğu söylenebilir. Bu çeviri faaliyetleri daha Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlamıştı. Tespit ettiğimize göre Hândmîr'in genel dünya tarihine dair *Habîbü's-siyer fi ahbâri efrâdi'l-beşer* eseri Osmanlı Türkçesine çevrilen ilk Timurlu dönemi kaynağıdır. Eser Sefeviler devletinin Herat valisi olan Karim ed-Din Habîbullah-ı Sâvecî adına yazılıp 1524 yılında tamamlanmıştır. Farsça kaleme alınmış bu

²³³ Musa Şamil Yüksel, “Türk Kültüründe “Levirat” ve Timurlularda Uygulanışı” ,*Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/3 (Summer 2010), s. 2028-2058.

eser üç ciltten ibarettir ve dünyanın yaradılışından itibaren Safevi hükümdarı Şah İsmail'in ölümüne kadar olan devri kapsamaktadır. Yazar Timurlu hükümdarlarından Hüseyin Baykara ve Babür Mirza dönemlerine bizzat şahit olması sebebiyle bu eser önemli bir kaynaktır.

Bu eserin ilk çevirisini Osmanlı Sadrazamı Rüstem Paşa'nın emriyle Mustafa b. Hasanşah yapmıştır. Daha sonra Farsçadan *Tercümen Düstur fî Havâdis el-Azmân va-l Duhûr* adıyla Bolatzade Mehmet Kemal tarafından 1555 yılında yeni bir çevirisi yapılmıştır.²³⁴ Bu esere olan ilginin yüksek olduğunu birkaç kez tekrar tercüme edildiğini görmekteyiz. Osmanlı sadrazamı Damat İbrahim Paşa (1662-1730) döneminde yürütülen tercüme faaliyetlerinde Hondmir'in bu eseri de tercüme edilmiştir. İbrahim Paşa'nın hamiliğinde sekiz kişilik bir heyet tarafından Farsçadan yeni çevirisi 1725-1726 yıllarında yapılmıştır.²³⁵ Daha sonra ise Hekimoğlu Ali Paşa (1689-1758) emriyle anonim tercüman tarafından tercüme edilen nüshası da bulunmaktadır.²³⁶ Osmanlı Türkçesindeki birkaç farklı çevirisine rağmen modern Türkçe çevirisi bulunmamaktadır.

Emir Timur 1401 yılında Şam'ı ele geçirdikten sonra orada bulunan alimleri, sanatkarları Semerkant'a göndermiştir. Onların arasında daha sonra Timur'un tarihini kaleme alacak olan küçük yaşlardaki İbn Arabşah da ailesiyle beraber bulunmaktaydı. Şehâbeddin İbn Arabşah (1389-1450) Emir Timur dönemi için önemli kaynaklardan biri olan *Acâ'ibü'l-makdûr fî nevâ'ibi (ahbâri) Tîmûr* adlı eseriyle meşhur bir tarihçidir. Arapça yazılmış bu eserin Osmanlı döneminde Nazmizade Murtaza tarafından 1699 yılında Türkçeye çevirisi yapılmıştır.²³⁷ Daha sonra eserin dili ağır olduğundan dolayı sadeleştirip 1861 yılında tekrar basılmıştır.²³⁸ Ancak bu çeviri eserin tam çevirisi değil bir tür özet şeklindeki yorumlamadan ibarettir.²³⁹ Son yıllarda ise Timurlu dönemine dair birçok ana kaynak

²³⁴ Charles Ambrose Storey, *a.g.e.*, s. 373-374.

²³⁵ S. Aydın, *a.g.m.*, s. 143-170.

²³⁶ Storey, *a.g.e.*, s. 374.

²³⁷ Hüsnü, "İbni Arabşah", *TM*, III (1935), s. 157-182.

²³⁸ Muammer Aksoy, *Tarih-i Timur Acaibü'l Makdur Fi Nüvvab-ı Timur (Tarih-i Timurlenk) Nazmizade Efendi*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2012, s. 11.

²³⁹ İbni Arabşah, *Acâibu'l-makdûr (bozkırdan gelen bela)*, Arapçadan çeviri ve notlar Ahsen Batur; tashih ve redaksiyon Mehmet Efendioğlu, İstanbul: Selenge, 2012, s.22.

tercüme eden Ahsen Batur bu eseri de 2012 yılında *Acâibu'l-makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)* adı ile yayımladı.

Diğer Osmanlı Türkçesine çevrilen eserlerden biri de Nakkaş Hoca Gıyâsüddin tarafından kaleme alınan Farsça *Acâibü'l-Letâif* adlı eserdir. Mirza Şahruh'un Çine gönderdiği elçi heyeti arasında bulunan Gıyâsüddin Nakkaş seyahat sırasındaki şahit oldukları hadiseleri kaydetmiştir. 1421-1422 yıllarında yazılmış olan bu eser Damat İbrahim Paşa'nın emriyle Şeyhülislam Küçük Çelebizâde İsmail Âsım Efendi tarafından 1727-1728 yılında tercüme edilmiştir.²⁴⁰ Eserin modern Türkçeye çevirisi bulunmamaktadır.

Cumhuriyet döneminde de bu kaynakların tercüme faaliyetlerine devam edilmiştir. Dönemin en önemli kaynaklarından Nizâmeddin-i Şâmî'nin *Zafername* adlı eseridir. Timur'un kendisi Şâmî'ye sade bir dille fetihlerini kaleme almasını istemiştir. 1401-1402 yıllarında yazılmaya başlayan bu eser Timur'un doğduğundan 1404 yılına kadar olan hadiseleri kaleme almaktadır. Eser 1949 yılında Necati Lugal tarafından Farsçadan Türkçeye çevrilmiştir²⁴¹ daha sonra 1987 yılında 2.baskısı yapılmıştır.²⁴²

Mirza Şahruh 1410 yılında Tacü's Selmani'ye Timur hükümdarlığının son yıllarından o güne kadar olan olayları yazma görevini vermişti. Timur'un Anadolu'dan Semerkant'a dönmesinden başlayıp 1409 yılına kadar olayları anlatan Selmani'nin eseri 1988 yılında İsmail Aka tarafından *Tarihname* adıyla Farsçadan Türkçeye çevrilmiştir.²⁴³

Farsça ve Arapça olarak kaleme alınan eserlerle beraber döneme dair Avrupa dillerinde yazılmış kaynaklarda Türkçeye çevrilmiştir. Bizzat Timur ile görüşen İspanyol elçisi Ruy Gonzales de Clavijo'nun hatıraları döneme dair en kıymetli eserlerden sayılır. Eser 1975

²⁴⁰ Sadettin Eğri, "Hitây Sefâretnâmesi ve Kanunnâme-i Çin ü Hitây'da İpek Yolu İzlenimleri", *Journal of Turkish Studies*, 2012-Volume 7 Issue 2, (2012), s. 411-418.

²⁴¹ Felix Tauer, "Timurlular Devrinde Tarihçilik", çev., A. Ateş. *Belleten*, 29 (1965), s. 49-70.

²⁴² Nizâmeddîn-i Şâmî, *Zafername*, çev., Necati Lugal, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.

²⁴³ Tacü's Selmânî, *Tarihname* çev., İsmail Aka, Ankara, 1988.

yılında Ömer Rıza Doğrul tarafından *A Timur Devrinde Semerkanda Seyahat*²⁴⁴ adıyla tercüme edilmiştir.

Döneme ait değerli kaynaklardan biri de Ermeni dilinde yazılmış olan Toma Metsopski'nin *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi* adlı eseridir. Vardapet Toma Metsopski Van Gölü'nün yakınındaki Vaspurakan vilayetinde XIV yüzyılın ikinci yarısında doğmuştur. Metsop manastırında 60 yıl yaşayıp hizmet etmiş olan Toma, lakabını da aynı manastırın adından alıyor. Timur dönemi olaylarına kendisi şahit olan Toma Metsopski'nin bu eseri değerli bir kaynak sayılır. XV. yüzyılda Ermeni dilinde yazılan başka bir eser olmadığı için onun eseri oldukça kıymetli bir kaynaktır. Eserde Emir Timur ve onun varislerinin 1388-1446 yıllarına dair faaliyetleri hakkında bilgiler verilmektedir.²⁴⁵ Son yıllara kadar bu eserin de Türkçe tercümesi bulunmamaktaydı. Ermenice yazılan bu eser Azerbaycan dilindeki çevirisi esas alınarak 2009 senesinde Gürsoy Solmaz tarafından Türkçeye çevrilmiştir.²⁴⁶

Timur'un hayatı hakkındaki en önemli Farsça kaynaklardan biri de Şerefeddin Ali Yezdi'nin *Zafername* eseridir. Timur'un torunu Fars vilayeti hâkimi olan İbrahim Sultan'ın hamiliğinde 1424 yılında tamamlanmış olan bu eser Timur'un hayatının tamamını ve onun vefatından sonra gelen Halil Sultan devirlerini anlatmaktadır. Bu kaynak birçok başka dillere çevrilmiştir. Fakat son yıllara kadar Türkçe tercümesi bulunmuyordu. 2013 senesinde Ahsen Batur tarafından bu eser de Türkçeye çevrilip *Emir Timur (Zafername)* adıyla yayımlandı.²⁴⁷

Timur'un kendi emriyle yazılan ilk tarihi kaynak olarak bilinen *Saadetname* diğer adıyla *Ruzname-i Gazavat-ı Hindistan* adlı eserdir. Yezdi'de kadı olan Gıyaseddin Ali Yezdi tarafından 1400 yılında tamamlanan eser Timur'un hakimiyete geldiği dönemden

²⁴⁴ Klaviyo, *Timur Devrinde Semerkanda Seyahat*, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1975.

2.baskı: Ruy Gonzales de Claji, *Anadolu Orta Asya ve Timur : Timur nezdine gönderilen İspanyol sefiri Clavijo'nun seyahat ve sefaret izlenimleri*, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul: Ses, 1993.

²⁴⁵ Şahnazaryan, K. , Bakihanov, C. & Solmaz, G., Toma Metsopski'nin "Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 11, (1999), s.183-215.

²⁴⁶ Toma Metsopski, *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi*, çev., Gürsoy Solmaz, Elips Kitapları, 2009.

²⁴⁷ Şerefüddin Ali Yezdi, *Emir Timur (Zafername)*, Arapçadan çeviri ve notlar Ahsen Batur, İstanbul: Selenge, 2013.

başlayarak Hindistan seferine kadar olan devri kapsamaktadır. Daha çok Hindistan seferini detaylı anlatan bu eserin Farsçadan tercümesi de yakın zamanlıdır. 2015 yılında Sinan Eren tarafından yüksek lisans tez çalışması kapsamında çevirisi yapılmıştır.²⁴⁸ İreç Afşar tarafından 2000 yılında yayımlanan Farsça metnin esas alınarak ve diğer nüshalardan da istifade edilerek yapılan çeviri ve değerlendirmesi Timurlu çalışmalarına kazandırılmıştır.

Yine son yıllarda çevrilen tarihi kaynaklardan biri İtalyan papaz Johannes tarafından yazılan hatıralardır. Johannes 1398 yılında Papa IX. Bonifacius tarafından İran'ın Sultaniye şehrine başpiskopos olarak tayin edilmiştir. "Sultaniyeli" lakabını da görevi yüzünden almıştır. Timur Sultaniye şehrini ele geçirdikten sonra onun maiyetinde yer alan Johannes Fransa, İngiltere, Venedik ve Ceneviz'e elçi olarak gönderilmiştir. Timur hakkında ve yaşadığı dönemine dair önemli bilgiler sunduğu için bu eser de mühim kaynaklardan biridir. Bu eser Ahmet Deniz Altunbaş tarafından çevrilip 2020 yılında yayımlanmıştır.²⁴⁹

Timurlu dönemi araştırmacıları tarafından daha az başvurulan kaynaklardan biri olan *İbretü'n-Nâzırîn* eseridir. XV yüzyılda yaşamış Safiaddin Muhammed b. Mahmud b. Fahreddin Mesihî el-Fuşencî tarafından kaleme alınan umumi tarih niteliğindeki bu eser yaradılıştan başlayıp Timur'un hakimiyeti yıllarının sonuna kadar olan devri kapsamaktadır. Döneme dair verdiği önemli bilgilerden dolayı ana kaynak değeri taşıyan bu eser Ahmet Özturhan tarafından 2021 yılında²⁵⁰ Farsçadan Türkçeye çevirisi gerçekleştirilmiştir.²⁵¹

²⁴⁸ Sinan Eren, *Tarihçi Gyaseddin Ali Yezdî'nin Saadetnâme'si (Metin Tercümesi ve Değerlendirme)*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

²⁴⁹ Sultaniyeli Johannes, *Timur'un Sarayında (Fransa'ya Gönderdiği Elçinin Kaleminden Emir Timur'un Hayatı, Devleti ve Halkı)*, çev. Ahmet Deniz Altunbaş, İstanbul: Kronik kitap, 2020.

²⁵⁰ Abdullah Mesut Ağır, "İbretü'n-Nâzırîn", (Kitap Tanıtım), *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, V/1, (Haziran 2022), s. 221-223.

²⁵¹ Mevlana Safiaddin Muhammed b. Mahmud b. Fahreddin Mesihî El-Fuşencî, *İbretü'n-Nâzırîn*, çev. Ahmet Özturhan, İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 2021.

Yine son yıllarda Tâcu'd-dîn Hasan b. Şihâb-ı Yezdî'nin Emir Timur'un vefatından sonraki dönemler hakkında bilgi veren *Camiu't Tevârih-i Hasenî* adlı eseri Fatih Bostancı tarafından 2023 yılında çevrilmiştir.²⁵²

Mu'ineddîn Natanzî'nin *Müntehabü't-Tevârih-i Mu'înî* adlı umumi tarih niteliğindeki eseri Timurlu döneminin son derece önemli kaynaklarından biridir. Bu eser Ahmet Özturhan, Ahmet Korkmaz ve Fatih Bostancı gibi araştırmacılar grubu tarafından Türkçeye çevrilerek 2023 yılında yayınlandı.²⁵³

Döneme dair Farsça, Arapça ve diğer bazı dillerdeki eserler bugüne kadar Türkçeye tercüme edilmiş durumdadır. Fakat yukarıda da belirttiğimiz gibi Timurlu dönemine ait çok sayıda Türkçe olmayan kaynak da bulunmaktadır. Özellikle Arap dilindeki kaynakların sayısı çoktur ve bu eserler Timurlu hükümdarların emriyle yazılan kaynaklardan farklı olarak Timurlular hakkında onlara zıt görüşleri de ifade etmektedir. Bu kaynakları Türkçeye çevirme Timurlu dönemi araştırmacılarına yeni çalışma alanları açabilir.

Çeviri faaliyetleri birincil kaynaklarla beraber araştırma eserler üzerinde de yürütülmüştür. Dünya çapında uzman Timurlu araştırmacılarının başlıca eserleri Türkçeye tercüme edilmiştir. Fransız oryantalisti ve sanat tarihçisi Rene Grousset'i Asya tarihine ve haçlı seferlerine dair önemli çalışmaları yürüten araştırmacıdır. Onun bozkır imparatorlukları tarihine ait 1939 yılında kaleme aldığı *L'Empire des steppes : Attila, Gengis-Khan, Tamerlan* adlı eseri 1980 yılında Reşat Uzmen tarafından Türkçeye kazandırılmıştır.²⁵⁴

²⁵² Tâcu'd-dîn Hasan b. Şihâb-ı Yezdî, *Camiu't Tevârih-i Hasenî Timur'dan Sonra Timurlular*, çev., Fatih Bostancı, Divan Kitap, 2023.

²⁵³ Mu'ineddîn Natanzî, *Müntehabü't-Tevârih-i Mu'înî (İskender Anonimi)*, çev., Ahmet Özturhan, Ahmet Korkmaz ve Fatih Bostancı, İstanbul: Bilgeoğuz, 2023

²⁵⁴ René Grousset, *Bozkır imparatorluğu : Atilla, Cengiz Han, Timur*, çev., Reşat Uzmen, İstanbul: Ötüken, 1980.

2.baskı: René Grousset, *Bozkır imparatorluğu : Atilla, Cengiz Han, Timur*, çev., Reşat Uzmen, İstanbul: Ötüken, 2006.

Ünlü Fransız Türkolog Jean Paul Roux (1925-2009) Moğol ve Türk tarihine, karşılaştırmalı dinler tarihine dair çok sayıda araştırmalar yapmıştır. Türkiye’de ise daha çok *Türklerin Tarihi* adlı eseriyle meşhur olmuştur. Roux’un Timurlu dönemine dair *Tamerlan* adlı çalışmasını 1991 yılında yayımladı. Eserin yayımlanmasından üç sene sonra ise Ali Rıza Yalt tarafından Fransızcadan Türkçeye çevrilerek yayımlandı.²⁵⁵ Daha sonra bu eser Lale Arslan Özcan tarafından da tekrar tercüme edilmiştir.²⁵⁶

Timurlu dönemi siyaseti ve dinine dair çalışmalar yapmış Amerikalı tarihçi Beatrice Frobes Manz’dır. Manz 1989 yılında yazdığı *The Rise and Rule of Tamerlane* eseri en önemli eserlerindedir. 2006 yılında Zuhâl Bilgin tarafından çevrilen bu eser *Timurlenk - Bozkırların Son Göçebe Fatihî* adıyla yayımlanmıştır.²⁵⁷ Onun başka bir önemli eseri olan *Power Politics and Religion in Timurid Iran* 2007 yılında yayımlanmış ve 2013 senesinde ise Dilek Şendil tarafından *Timurlu İran’ında İktidar, Siyaset ve Din* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir.²⁵⁸

Amerikalı yazar ve tarihçi Asya devletleri tarihine dair çalışmalar yapmış olan Harold Lamb Timur dönemine dair 1928 yılında yazdığı *Tamerlane: The Earth Shaker* adlı tarihi romanı Türkçeye birkaç kez tercüme edilmiştir. İlk defa 2005 yılında Salih Yıldız tarafından *Timur Kasırga ve Dehşet* adıyla yayımlanmışlardır, daha sonra 2006 yılında Göke Bozkurt tarafından *Emir Timur* adıyla.²⁵⁹

Timurlu çalışmalarında son yıllarda yapılmış en kıymetli araştırmalardan biri sayılan İngiltereli tarihçi, gazeteci ve yazar Justin Marozzi’nin 2004 senesinde yayımladığı *Tamerlane: Sword of Islam, Conqueror of the World* adlı eseridir. Eser yayımlandıktan

²⁵⁵ Jean Paul Roux, *Timur*, çev., Ali Rıza Yalt, Milliyet Yayınları, 1994.

²⁵⁶ Jean Paul Roux, *Timurlenk*, çev., Lale Arslan Özcan, Dergah Yayınları, 2021.

²⁵⁷ Beatrice Forbes Manz, *Timurlenk - Bozkırların Son Göçebe Fatihî*, çev., Zuhâl Bilgin, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006.

²⁵⁸ Beatrice Frobes Manz, *Timurlu İran’ında İktidar, Siyaset ve Din*, çev., Dilek Şendil, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

²⁵⁹ Harold Lamb, *Emir Timur*, çev., Göke Bozkurt, İstanbul: İlgî Yayınları, 2006.

Harold Lamb, *Timur Kasırga ve Dehşet*, çev., Salih Yıldız, Yurt Kitap Yayın, 2008.

sonra dünyaca popüler hale gelmiştir. Eseri 2006 senesinde de Hülya Kocaoluk Türkçeye tercüme etmiştir.²⁶⁰

Araştırma tarih eserleriyle beraber edebiyat alanındaki eserlerin de çevrildiğini görmekteyiz. Avrupa’da Timur hakkında Asya göçebeleri hakkında bir çok efsanelere neden olmuş olan İngiliz yazar ve şairi Christopher Marlowe’nun *Tamburlaine The Great* adlı ünlü tiyatro eseridir. Marlowe’nun 1587 yılında tamamladığı bu eseri gerçek tarihi olaylarla pek uyuşmuyor olsa da Avrupa’da oldukça popüler tiyatro oyunu haline gelmiştir. Bu eser de 2018 yılında Özdemir Nutku tarafından Türkçeye çevrilmiştir.²⁶¹

Sovyet dönemi tarihçilerinden Aleksandr Yakubovskiy Orta Asya halkları tarihine dair önemli araştırmalar yapmıştır. Onun 1933 yılında yayımladığı ve Timurlular döneminde Semerkant şehri tarihine adanmış eseri 2018 yılında Sabur Rasol tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.²⁶²

Yine Timurlu araştırmacılarının dikkata değer eserlerinden birçoğu Türkçeye kazandırılmıştır. Bunlardan Fransalı tarihçi Emanuel Berl’in eserinin çevirisi Gülseren Devrim tarafından 1999 yılında yayımlanmıştır.²⁶³ Romen araştırmacısı ve yazarı Manole Neagoe üç büyük Türk hükümdarı hakkında yazdığı eseri Müstecib Ülküsal tarafından 2010 yılında çevrilmiştir.²⁶⁴ Kurt Oktay ve Alman şair ve yazarı Charlotte Stalter tarafından 1938 yılında Almanya’da yayımladığı “Demirden Timur” eseri 2010 yılında Aydın Ayhan tarafından Türkçeye kazandırılmıştır.²⁶⁵ Timurlu araştırmalarında mutlaka incelenmeyen konulardan Timurlu dönemi Yahudileri tarihini araştıran Yahudi yazar ve tarihçi Michael Shterrenshis’tir. Onun eseri *Timur ve Yahudiler* eserini Özer Bostanoğlu

²⁶⁰ Justin Marozzi, *Timurlenk – İslam’ın Kılıcı, Cihan Fatihi*, çev., Hülya Kocaoluk, İstanbul: Yapı Kredi yayınları, 2006.

²⁶¹ Christopher Marlowe, *Büyük Timurlenk I-II*, çev., Özdemir Nutku, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

²⁶² Aleksandr Yakubovskiy, *Timur ve Timuriler Devrinde Semerkand*, çev., Sabur Rasol, Yayına hazırlayan: İlyas Kemaloğlu, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018.

²⁶³ Emanuel Berl, *Atilla’dan Timur’a Avrupa ve Asya*, çev., Gülseren Devrim, İstanbul: Doğan Kitap, 1999.

²⁶⁴ Manole Neagoe, *Üç bozkırlı: Atıla-Cengiz Han-Timur*, çev., Müstecib Ülküsal, İstanbul: Bilgeoğuz, 2010.

²⁶⁵ Charlotte Stalter, Kurt Okay, *Türk Hakanı Timur*, çev., Aydın Ayhan, İstanbul: Postiga Yayınları, 2010.

2013 yılında Türkçeye çevirmiştir.²⁶⁶ Dünya üzerinde Timurlu dönemine dair pek çok araştırma eserler Türkçeye kazandırılarak Türkiye'deki Timurlu çalışmalarının zenginleştirmeye hizmet etmektedirler.

Çeviri faaliyetleri Osmanlı döneminde Timurlu dönemine dair önemli kaynakların çevirisi ile başlamış olsa da bu faaliyet XX. Yüzyılda yavaşladığını son yıllarda ise çevrilen birincil kaynaklar ve araştırma eserlerin sayısında artış olduğunu görmekteyiz. Son yıllarda yapılan tercüme faaliyetlerde Ahsen Batur'un hizmetleri ayrıca dikkat çekmektedir Timurlu dönemi ana kaynaklarından *Acaibu'l Makdur* ve *Zafername* eserlerine Türkçeye kazandırarak Timurlu çalışmalarının gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur.

²⁶⁶ Michael Shterenhis, *Timur ve Yahudiler*, çev., Özer Bostanoğlu, İstanbul: İleri Yayınları, 2013.

SONUÇ

Timurlu Devleti yalnız Türk tarihinde değil Dünya tarihinde de önemli bir yer tutan devletlerden biri olarak kabul edilir. Döneminde birçok alanda devletlerin ve toplumların hayatında büyük değişiklikler meydana getirdi ve zengin bir miras bıraktı. Timurlu dönemi zengin tarihî kaynaklarıyla araştırmacılar için çok büyük bir çalışma alanı açmış ve bugüne kadar çeşitli ülke araştırmacıları tarafından büyük ilgi görmüştür. Türkiye’de Timurlu çalışmaları da azımsanmayacak bir noktadadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, bizim tespitimize göre bugüne kadar 50’yi aşkın araştırma kitap, 30’dan fazla yüksek lisans ve doktora tezi, 130’dan fazla makale yazılmıştır. Sayıya bağlı olarak incelenen konuların çeşidi de hayli geniştir. Araştırmaların büyük kısmı siyasi tarih konusunu ele almaktadır, sırasıyla kültür, ekonomi ve az da olsa toplum tarihi onu izler. Kültür tarihi kapsamında din, bilim ve eğitim, ayrıca sanat tarihi çalışmaları dikkat çeker. Ekonomi tarihi ise genelde Timurlu Devleti umumi tarihi hakkında yapılan araştırmaların içinde birer bölüm olarak yer alır; ayrıca makale düzeyinde müstakil çalışmalara da rastlanır. Timurlu çalışmalarının aslında Türkiye’deki tarih yazımının gelişiminden epey etkilendiği söylenebilir. İlk dönemlerdeki siyasi ve askeri tarih ağırlığı daha sonra Türkiye’de ekonomi ve sosyal tarih alanındaki gelişmelere paralel olarak değişime uğramış ve az da olsa toplum, ekonomi ve sanat konuları önem kazanmaya başlamıştır. Hatta son dönemlerde kadın tarihinin de bu çalışmalar arasında kendine yer bulduğu fark edilir.

Türkiye’deki Timurlu çalışmalarında en temel meselelerden biri olan objektiflik sorunu aslında zaman içerisinde sorun olmaktan çıkmıştır. Ankara savaşı ve Osmanlı ile olan ilişkiler üzerinden gelişen duygusal yaklaşımlar bazı çalışmalarda etkili olsa da ekseriyetin akademik ölçütlerde olduğu rahatlıkla söylenebilir. Timurlu çalışmaları yüzyıl içerisinde metot, yaklaşım, konu açısından değişiklikler göstererek gelişmiştir. Türkiye’de Timurlu çalışmaları son yıllarda hem sayıca çoğalmış hem konu çeşidi artış göstermiştir. Cumhuriyetin kurulduğundan bu yana Timurlu çalışmaları istikrarlı bir şekilde gelişim göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Abduraimov M. *Temur va Tohtamış*. Haz., O. Abdullayev. Taşkent: Gafur Gulom Yay., 2000.
- Ağır, Abdullah Mesut. “İbretü’n-Nâzırîn”, (Kitap Tanıtım). *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*. V/I, (Haziran 2022), s. 221-223.
- Ahmedov, Boriboy. *Sohibqiron Temur*. Taşkent: A. Qodiriy Yay., 1996.
- Ahmedov, Boriboy. *Ulugbek*. Taşkent: Yoş gvardiya Yay., 1989.
- Ahmedov, Boriboy. *Amir Temur. Tarihiy roman*. Taşkent: Abdulla Qodiriy Nomidagi Halk Merosi Naşriyoti, 1991.
- Aka, İsmail. “Timurluların Azerbaycan İle Alakaları”. *Türk Kültürü*. Sayı: 345, (1992), s. 11-17.
- Aka, İsmail. “15. Yüzyılın İlk Yarısında Herat-Kahire Münasebetleri”. *XI. Türk Tarih Kongresi*. 5-9 Eylül 1990, Kongreye Sunulan Bildiriler, (Ankara 1994), s. 805-812.
- Aka, İsmail. “15. Yüzyılın İlk Yarısında Timurlularda Zirai ve Ticari Faaliyetler” . *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Tarih Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 10-11, (1979-1980), s. 111-120.
- Aka, İsmail. “Emir Timur ve İmar Faaliyetleri”. *Türk Yurdu*. Cilt: VII, sayı: 1-2, (Ocak-Şubat 1968).
- Aka, İsmail. “Mirza Şahruh Zamanında (1405-1447) Timurlularda İmar Faaliyetleri”. *Bellekten*. Cilt: XLVIII, sayı: 189-190, (Ocak-Nisan 1984), s. 285- 297.
- Aka, İsmail. “Şahruh’un Kara-Koyunlular Üzerine Seferleri”. *E.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*. Cilt: IV, İzmir (1989), s. 1-20.
- Aka, İsmail. “Timur Sadece Bir Asker Mi İdi?”. *Bellekten*. Cilt: LXIV, sayı: 240, Ankara, (2001), s. 453-466.

- Aka, İsmail. "Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnâmesi". *Türk Tarihi Belgeleri Dergisi*. Cilt: XI, sayı: 15, (1981-1986), s. 1-23.
- Aka, İsmail. "Timur'un Ölümünden Sonra Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem'de Hâkimiyet Mücadeleleri". *Türk Kültürü Araştırmaları*. Cilt: XXII, sayı: 1-2, (1984), s. 49-66.
- Aka, İsmail. "Timur'un Ölümünden Sonra Güney İran'da Hâkimiyet Mücadeleleri". *Atsız Armağanı*. Ötüken Yayınevi, İstanbul (1976), s. 3-15.
- Aka, İsmail. "Timur'un Ölümünden Sonraki Hâkimiyet Mücadelelerine Kısa Bir Bakış". *A.Ü.D.T.C.F., Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı*, (1974), s. 383-390.
- Aka, İsmail. "Timurlularda Hâkimiyet Anlayışı". *Türk Kültürü*. Cilt: 37, sayı: 430, (1999), s. 84-85.
- Aka, İsmail. *Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.
- Aka, İsmail. *Timur ve Devleti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- Akkoç, Aslıhan. *Tarih Yazımı ve Tarih Eğitimi Açısından Tarihsel Bilgi: 1930-1950 Arası Lise Tarih Kitapları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2008.
- Akpınar, Turgut. "Vambery, Arminius". TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vambery-arminius> (Erişim 05.03.2023).
- Aksoy, Muammer. *Tarih-i Timur Acaibü'l Makdur Fi Nüvvab-ı Timur (Tarih-i Timurlenk) Nazmizade Efendi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2012.
- Alan, Hayrunnisa. "Timurluların Bilim ve Sanata Yaklaşımları Ve Bazı Son Dönem Sanatkârları". *Bilig*, sayı: 30, (2004), s. 151-171.
- Alan, Hayrunnisa. *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular(1360-1506)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.
- Alan, Hayrunnisa. *Sultan Ebu Said Devri Timurlu Tarihi (1451-1469)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 1996.

Amir Temur – Fahrımız, Gururımız, Makaleler toplamı. haz., K. Boronov, Taşkent: O'zbekiston Naşriyoti, 1998.

Arabşah, İbni. *Acâibu'l-makdûr (Bozkırdan gelen bela)*. Arapçadan çeviri ve notlar Ahsen Batur; tashih ve redaksiyon Mehmet Efendioğlu, İstanbul: Selenge, 2012.

Arıcı, Mustafa Semih. *Yıldırım Beyazid ve Timur*. İstanbul: Kastaş Yayınları, 2013.

Arkun, Kemal. *Sultan Yıldırım Bayezid ve Timur Han*. İstanbul: Akademisyen Yayınevi, 2010.

Atsız, Hüseyin Nihal. "Cengiz Han" ve "Aksak Temir Bek" hakkında". *Ötüken*. Sayı: 31-32, (23 Temmuz 1966).

Aydın, Cengiz ve Tahsin Görgün. "Herbelot, Barthélemy de Molainville d'". TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/herbelot-barthelemy-de-molainville-d> (Erişim 02.05.2023).

Aydüz, S. "Lale Devri'nde yapılan ilmî faaliyetler". *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*. (1997), s. 143-170.

Azamov, Erkin. *Amir Temur Saltanatı*. Taşkent: Gafur Gulam Yay., 1996.

Azimcanova S. *K istorii Ferganı vtoroy polovini XV veka*. Taşkent: AN UzSSR Yay., 1957.

Barthold, Wilhelm. *Uluğ Bey ve Zamanı*. Çev., İsmail Aka. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.

Berl, Emanuel. *Atilla'dan Timur'a Avrupa ve Asya*. Çev., Gülseren Devrim. İstanbul: Doğan Kitap, 1999.

Bıyıktaş, Ömer Halis. *Yedi Yıl Harbi İçinde Timur'un Anadolu ve Ankara Savaşı*. İstanbul, 1934.

Bilhan, Saffet. "Timurlularda Bilim Politikası". *Eğitim Ve Bilim*. (1983).

Boriyev, Omonullo. *Sohibqiron Amir Temur*. Taşkent: Özbekiston Yay., 2011.

Bozkurt, Mahmut Esat. *Aksak Demir'in Devlet Politikası*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005.

- Bartold, Vasiliy Vladimiroviç. *K İstorii Oroşeniye Turkestana. Soçineniye*. 3.Cild. Moskova: Nauka Yay., 1965.
- Bartold, Vasiliy Vladimiroviç. *Oçerk istorii Semirech'ya. Soçineniye*. T.2, Ç. 1. Moskova: İzdatelstvo Vostochnoy Literaturi, 1963.
- Bartold, Vasiliy Vladimiroviç. Timur// *Ensiklopedicheskiy slovar Brokgauz-Efran*. Spb., 1901, C. XXXIII.
- Bartold, Vasiliy Vladimiroviç. *Ulugbek i Ego Vremya. Soçineniye*. 2.Cilt, 2.Kısım, Moskova: Nauka Yay., 1964.
- Cevdet, Abdullah. "Kadın ve Timurlen". *İctihad*. Cilt: XX, sayı: 176, (10 Mart 1925), s. 3527-3530.
- Clavijo, Ruy Gonzales de. *Anadolu Orta Asya ve Timur : Timur nezdine gönderilen İspanyol sefiri Clavijo'nun seyahat ve sefaret izlenimleri*. Çev., Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Ses, 1993.
- Cuvonmardiyev A. *XVI- XIX asrlarda Fargonada yer-suv masalariga doir*. Taşkent: Fan Yay., 1965.
- Çehoviç O. D. "Timuridi v osveshenii agiografiçeskih istoçnikov, neizvestnih V.V. Bartoldu i rol shayhov". *Bartoldskiye çteniye. Tezisi dokladov i soobşeniye*. Moskova, (1974), s. 58-61.
- Çetin, Halil. *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Çetindağ, Yusuf. "Siyasî Açıdan Timurlu-Osmanlı ilişkileri". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Sayı: 24, (Mart 2016).
- Çiftçioğlu, İsmail. "Timur'un Fethettiği Ülkelerden Maveräünnehir'de Topladığı Bazı Âlimler". *Ekev Akademi Dergisi. Sosyal Bilimler*. Cilt: XII, sayı: 37, (2008), s. 307-320.
- Daloğlu, Yavuz. "Timur'un Sarayında Müzik", *İstanbul, Bilim Ve Ütopya*. Sayı: 131, (2005).

- Daş, Mustafa. "Bizans Kaynaklarında Timur İmaji". *Tarih İnceleme Dergisi*, Cilt XX, sayı: 2, (Aralık 2005), s. 43-58.
- Dündar, Alp. *Şarkın Büyük Hakanı Timurlenk*. İstanbul: Evreca Yayıncılık, 2005.
- Eğilmez, Savaş. *Krallara Mektuplar, Timur Tarihi ve Avrupa Krallarına Mektuplar*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2010.
- Eğri, Sadettin. "Hitây Sefâretnâmesi ve Kanunnâme-i Çin ü Hitây'da İpek Yolu İzlenimleri". *Journal of Turkish Studies*. Volume 7 Issue 2, (2012), s. 411-418.
- Ekrem, Reşat. *Timur ve Oğulları*. İstanbul: Halit Kütüphanesi, 1933.
- El-Fuşencî, Mevlana Safieddin Muhammed b. Mahmud b. Fahreddin Mesihî. *İbretü'n-Nâzirîn*. çev. Ahmet Özturhan. İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 2021.
- Emecen, Feridun. "İlk Osmanlı Kroniklerinde Timur İmaji". *Prof.Dr. İsmail Aka Armağanı*. Beta Yayınları (1999), s. 27-36.
- Ensiklopedicheskiy Slovar' Brokgauza i Efrona. 86 Cilt. Sankt-Peterburg 1890-1907. "Degin Jozef" maddesi.
- Ensiklopedicheskiy Slovar' Brokgauza i Efrona. 86 Cilt. Sankt-Peterburg 1890-1907. "Timur" maddesi.
- Eren, Sinan. *Tarihçi Giyaseddin Ali Yezdi'nin Saadetnâme'si (Metin Tercümesi ve Değerlendirme)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Esmen, Can Tankut. *Türkiye'de Tarih Yazımında İdeolojik Tarih Pratikleri ve Eski Türk Tarihçiliği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi, 2020.
- Etlık, Battal. *İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesinde Bulunan Timurlu Dönemine ait yazma eserlerden Şerefeddin Yezdi'nin Zafernamesi - Şeyhi'nin Hüsrev-i Şirin'i ve Kirmani'nin Hamsesin'de Tezhip ve Minyatürle*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Fayziyev, Turgun. *Temuriylar şacarası*. Taşkent: Yozuvçi Yay., 1995.

- Gibbon, Eduard. *İstoriya Upadka i Razrusheniye Velikoy Rimskoy İmperii*. 7.cild. Moskva: Terra Yay., 2008.
- Gibbon, Edward. *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*. Vol. VII, Basil: J.J. Tourneisen, 1788.
- Gofurov, B. G. "Tadcikskiy narod va gosudarstve Timura i Timuridov". *Bartoldskiye çteniyeye, Tezisi dokladov i soobşenyi*. Moskova, (1974), s. 476-517.
- Golombek, Lisa and Donald Wiber. *The Timurid Architecture of İran and Turan*. 2 vols. Princeton: Princeton University Press, 1988.
- Grousset, René. *Bozkır imparatorluğu : Atilla, Cengiz Han, Timur*. çev., Reşat Uzmen. İstanbul: Ötüken, 1980.
- Günaydın, Hasan. *Aksak Timur- Timurlenk'in Liderlik Sırları*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2016.
- Hookham, Hilda. *Tamburlaine the Conqueror*. London: Hodder & Stoughton, 1962.
- <https://greylib.align.ru/762/maksim-gorkij-legenda-o-materi-i-timure.html> (Erişim 05.03.2023).
- <https://www.britannica.com/biography/Christopher-Marlowe> (Erişim 05.03.2023).
- Hukhem, Hilda. *Vlastitel Semi Sozvezdiy*. Çev., G. Hidoyatova. Toşkent: Adolat Yay., 1995.
- Humar, Kadir Can. *Timurlu Devletinde Elçilik Müessesesi ve Haber Alma Teşkilatı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2020.
- Hüsnü. "İbni Arabşah". *TM*, III, (1935), s. 157-182.
- İlter, Fügen. "Doğu Anadolu'da Timur Devrinden Bir Yapı: Yelmaniye Medresesi". *Anadolu*. Sayı: 17 (1973), s. 91-121.
- İnalcık, Halil. "Bayezid I". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bayezid-i> (Erişim 18.05.2023).

- İstoriya Uzbekskoy SSR*. 1.cilt, 1.kitap. S.P. Tolstova, R.N. Nabiyeva, Ya. G. Gulyamova, V. A. Shishkina redaktörlüğünde. Taşkent: İzdatelstvo Akademii Nauk Uzbekskoy SSR Yay., 1955.
- İvanin, Mihail. *İkki Buyuk Sarkarda Çingizhon va Amir Temur*. Toşkent: Yangi Asr Avlodi Yay., 2019.
- Johannes, Sultaniyeli. *Timur'un Sarayında (Fransa'ya Gönderdiği Elçinin Kaleminden Emir Timur'un Hayatı, Devleti ve Halkı)*. Çev. Ahmet Deniz Altunbaş. İstanbul: Kronik kitap, 2020.
- Kadri, Hafız. "Bodrum'da Timurleng'in Hafidelerinden Şazmelik'e Ait Kelâm-ı Kadîm". *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*. Cilt: 5, sayı: 26, 1330, (1914), s.127-128.
- Kalkan, Tuba. "Sultan Şahruh Döneminde Herat Ekonomisi". *The Journal of Academic Social Science Studies*. Number: 31, (2015), s. 523-538.
- Kanat, Cüneyt. *Memlük - Timurlu münasebetleri: 1382 – 1447*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, 1996.
- Karimov, İslom. *Tarixiy Xotirasiz Kelajak Yo'q*. Sharq: Taşkent Yay., 1998.
- Keren, Lusyen ve Akmal Saidov. *Amir Temur va Fransiya*. Toşkent: Adolat Yay., 1996.
- Keren, Lusyen. *Amir Temur Saltanati*. Taşkent: Ma'naviyat Yay., 1999.
- Keskin, Mustafa Çağhan. *Osmanlı'nın Timurlu- Türkmen Dünyasına Bakışı Ekseninde Mimari Etkilenmeler(1402-1520)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.
- Klaviyo. *Timur Devrinde Semerkanda Seyahat*, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1975.
- Koçak, Muhammed Emin. *Siyasi ve Sosyal Hayatta Etkin Bir Güç: Timurlu Hanedan Kadınları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Korkmaz, Fatih. *Sultan Ahmed Celayir Dönemi ve Celayirli-Timurlu İlişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2017.

- Kök, Elif. *Timurlu Çağı Sanatı ve Osmanlı Mimarisi İle Bir Karşılaştırma Denemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Köprülü, Fuat. “Yıldırım Bayezid’in Esareti ve İntiharı Hakkında I Demir Kafes Rivayeti, II İntiharı Meselesi”. *Belleten*. Cilt: I, sayı: 2, (1937), s. 591-603.
- Köremez, Bülent. *Demokrat Parti Dönemi Liselerde Tarih Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2005.
- Küçükyıldız, Nagehan. *Timurlular Döneminde kadın*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2022.
- Lamb, Harold. *Bir Dünya İmparatoru Timur*. İstanbul: Fide Yayınları, 2009.
- Lamb, Harold. *Emir Timur*. Çev., Göke Bozkurt. İstanbul: İlgı Yayınları, 2006.
- Lamb, Harold. *Timur Kasırğa ve Dehşet*. Çev., Salih Yıldız. Yurt Kitap Yayın, 2008.
- Manz, Beatrice Forbes. *Power Politics and Religion in Timurid Iran*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Manz, Beatrice Forbes. *The Rise and Rule of Tamerlane*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Manz, Beatrice Forbes. *Timurlenk - Bozkırların Son Göçebe Fatihi*. Çev., Zuhal Bilgin. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006.
- Manz, Beatrice Forbes. *Timurlenk- Bozkırların Son Göçebe Fatihi*. Çev., Zuhal Bilgin. İstanbul: Kronik Kitap, 2006.
- Manz, Beatrice Forbes. *Timurlu İran’ında İktidar, Siyaset ve Din*. Çev., Dilek Şendil. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Marlowe, Christopher. *Büyük Timurlenk I-II*. Çev., Özdemir Nutku. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Marlowe, Christopher. *Tamburlaine The Great*, ed., U. M. Ellis-Fermor, B. Litt, New York: Gordian Press, 1966.

- Marossi, Jastin. *Tamerlan, Zavoyevatel Mira*. Çev., A.G. Bolnih. Poligrafizdat Yay., Moskova, 2010.
- Marozzi, Justin. *Timurlenk – İslam'ın Kılıcı, Cihan Fatihi*. Çev., Hülya Kocaoluk. İstanbul: Yapı Kredi yayınları, 2006.
- Metsopski, Toma. *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi*. Çev., Gürsoy Solmaz. Elips Kitapları, 2009.
- Mominov, İbrohim. *Amir Temurning Orta Osiyo tarihida tutgan örne va roli. Yozma manbalar asosida (ikkinçi naşri)*. Taşkent: Fan Yay., 1993.
- Mahmudov N. “İz istorii zemelnih otnosheniy Nalogovoy politiki Timuridov”. *İzvestiya AN Tadcikskoy SSR*. Dushanbe, (1960).
- Natanzî, Mu'ineddîn. *Müntehabü't-Tevârih-i Mu'îni (İskender Anonimi)*, çev., Ahmet Özturhan, Ahmet Korkmaz ve Fatih Bostancı, İstanbul: Bilgeoğuz Yay., 2023
- Neagoe, Manole. *Üç bozkırlı : Atila-Cengiz Han-Timur*. Çev., Müstecib Ülküsal. İstanbul: Bilgeoğuz Yay., 2010.
- Nermi M. “1386 Kurultayı ve Timur Han'ın İran Seferi”. *Türk Yurdu*. Cilt: 3, sayı: 4, (29 Teşrin-i Sani 1328), s. 115-120.
- Novoseltsov. “Ob İstoricheskoy Otsenke Timura, İnostrannay Literatura”. *Moskova*. Sayı: 2, (1969).
- Nurutdinov, Habibullo. Der. *Kolleksiya Redkih Knig Natsionalniy Biblioteki Uzbekistana. (Vipusk 1)*. Taşkent: Alişer Navoiy Nomidagi Özbekiston Milliy Kutubhonasi, 2015.
- Oruç, Cihan. “Mustafa Kemal Atatürk'ün Timur Hayranlığı ve Türk Ulus-Devletinin İnşasında Timur'un Mirası (1929-1938)”. *9. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı*. (2022), İstanbul.
- Oruç, Cihan. *Hüseyin Baykara ve Zamanı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, 2013.
- Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu bildiriler, ed., Abdolvahap Kara ve Ömer İşbilir, İstanbul, 2007.

- Özberk, Selahattin. *Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi: Milliyetçilik Kuramları Açısından Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hatay: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, 2019.
- Özcan, Şehnaz Biçer. *Timur Devri Herat Tezhip Ekolü (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi)*. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2007.
- Özer, Yüsuf Ziya. “Timur’un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış”. *Bellekten*, Cilt: 9, Sayı: 36, (1945), s. 423-468.
- Öztuna, Yılmaz. *1402 Ankara Muharebesi / Bayazıt ile Timur’un Ölümü ve Fetret Devri*. İstanbul: Refet Zalimler, 1946.
- Rahmi M. “Timur Han'ın Vasiyeti”. *Türk Yurdu*. Cilt: 14, sayı: 5, (16 Mart 1334), s. 154-158.
- Rahmonaliyeva, R., haz., *Tamerlen: Epoha, Lichnost, Deyaniya*. Moskova: Gurash Yay., 1992.
- Roux, Jean Paul. *Aksak Timur- İslam'ın Kutsal Savaşçısı*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1994.
- Roux, Jean Paul. *Timur*. Çev., Ali Rıza Yalt. Milliyet Yayınları, 1994.
- Roux, Jean Paul. *Timurlenk*. Çev., Lale Arslan Özcan. Dergah Yayınları, 2021.
- Ru, Jan-Pol. *Tamerlan*. Moskova: Molodaya Gvardiya Yay., 2007.
- Saidqosimov, Saidmuhtor vd., *Amir Temur Jahon Tarixida*. Taşkent: Şark Yay., 1996.
- Selmânî, Tacü's. *Tarihname*. Çev., İsmail Aka. Ankara, 1988.
- Shomiy, Nizomiddin. *Zafarnoma*. Çev., Yu. Hakimjanov. Haz., A. Orinboyev. Taşkent: Özbekistan Yay., 1996.
- Shterenshis, Michael. *Timur ve Yahudiler*. Çev., Özer Bostanoğlu. İstanbul: İleri Yayınları, 2013.
- Stalter, Charlotte ve Kurt Okay. *Türk Hakanı Timur*. Çev., Aydın Ayhan. İstanbul: Postiga Yayınları, 2010.

- Storey, Charles Ambrose. *Persidskaya Literatura: Bio-Bibliografiçeskiy Obzor v Tryox Çastyax. Perevel S Angliyskogo, Pererabotal i Dopolnil Y. E. Bregel*. 3.Cilt, Moskva: Vostlit Yay., 1972.
- Subtelny, Eva Maria, Robert Mason and Gauvin Bailey. *Tamerlane's Tableware: A New Approach to the Chinoiserie Ceramics of Fifteenth-sixteenth Century Iran*. Mazda Pub, 1996.
- Subtelny, Eva Maria. *Tamerlane and His Descendants: From Paladins to Patrons*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Subtelny, Eva Maria. *Timurids in Transition: Turko-Persian Politics and Acculturation in Medieval Iran*. Leiden: Brill, 2007.
- Subtelny, Maria Eva. "Socioeconomic Bases of Cultural Patronage Under the Later Timurids", *International Journal of Middle East Studies*, vol. 20, no: 4, (November, 1988).
- Subtelny, Maria Eva. "The Timurid Legacy: A Reaffirmation and a Reassessment", *Cahiers d'Asie centrale*, 3/4, (1997), s. 9-19.
- Suçıkar, Tarkan. *Emir Timur Yıldırım Bayezid*. Ankara: Panama Yayıncılık, 2016.
- Suçıkar, Tarkan. *XV-XVII. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Yıldırım Bayezid ve Timur Algısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Şahbaz, Mehibe ve Hasan Taşkıran. "Timurlularda Toy Geleneği ve eğlence". *Tarihsel ve Kültürel Bağlamda Akademik Çalışmalar*. ed., Nevin Tüzün. Ankara, İksad Yayınevi, (2021), s. 75-94.
- Şahin, Mustafa. "Timur İmparatorluğu'nda Müzik-Eğlence Kültürü ve Yetişen Ünlü Müzisyenler". *History Studies*. Volume 5, Issue 2, A Tribute to Prof. Dr. Halil Inalcık (March, 2013), s. 429-441.
- Şahnazaryan, K. , Bakıhanov, C. & Solmaz, G. "Toma Metsopski'nin "Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 11, (1999), s. 183-215.

- Şakir, Ziya. *Timurlenk ve Üç Boz Atlı*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2011.
- Şami, Nizamüddin. *Zafername*. Çev., Necati Lugal. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.
- Şeker, Mehmet. *Timurlenk Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2018.
- Şeref, Mehmed. "Sükut-ı İslam Tarihi Önünde: Cengiz, Hülagu, Timurlenk". *İctihad*. Cilt: 4, sayı: 96, (06 Mart 1330), s. 2162-2164.
- Şeritoğlu, Hasan. *Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019.
- Şeşen, Ramazan. *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*. İstanbul: İSAR, 1998.
- Şimşek, Ahmet. "Türk Tarih Tezi" Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Günlüğü*. Sayı: 111, (2012), s. 85-100.
- Tan, Turhan. *Timurlenk*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2010.
- Tauer, Felix. "Timurlular Devrinde Tarihçilik". Çev., A. Ateş. *Belleten*, 29 (1965), s. 49-70.
- Tekin, Başak Burcu. *Timur Dönemi Mimari Bezeme Olarak Ahşap Kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Tiryakioğlu, Oktay. *Devlerin Savaşı- Yıldırım Bayezid- Timurlenk*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- Togan, Nazmiye. "Temur Zamanında Aristokrat Türk Kadını". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*. Cilt: V, (1973), s. 135.
- Togan, Zeki Velidi. "Büyük Türk Hükümdarı Şahruh". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. Cilt: 3, sayı: 2-3, (Nisan 2012).
- Togan, Zeki Velidi. "Büyük Türk Hükümdarı Şahruh". *İstanbul Üniversitesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi*. (1949), s. 520 -538.
- Togan, Zeki Velidi. "Emir Timur'un Soyuna Dair Bir Araştırma". *Tarih Dergisi*. (1972), s. 75-84.

- Tombuloğlu, Tuba. "Timurlu Devletinde Kadın ve Statüsü". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 70, (Ocak-January 2021), s. 375-400.
- Uluçay, Çağatay. *Meşhur Hükümdarlar: Timur*. Özyürek Yayınevi, 1956.
- Uluslararası Emir Timur ve İzmir Sempozyumu bildiriler kitabı, ed., Azamat Ziyö, Osman Karatay, Sherzodhon Mahmudov, Vohid Xolov, İzmir, 2021.
- Usmonov, Bahridin. *Amir Temur Davlati*. Taşkent: Adabiyot Uchqunlari Nashriyoti, 2016.
- Usmonov, Bahridin. *Farg'ona Vodiysi Amir Temur va Temuriylar Davrida*. Farg'ona: Farg'ona Nashriyoti, 2019.
- Usmonov, Bahridin. *Rossiya Tarihşunosligida Amir Temur Siymosi*. Toşkent: Fan Yay., 2011.
- Vardar, Kadriye Figen. *Timurlu Çini Sanatının Çağı ve Çevresi İçinde Değerlendirilmesi (2 Cilt)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Voyennaya Ensiklopediya. 18.Cilt , Ed. V. G. Novickiy. Moskova, Tipografiya I. D. Sitina. 1911-1915. "Ivanin Mihail Ignat'yevich" maddesi.
- Vamberi, Herman. *Buhoro yohud Movarounnahr tarixi*. Haz., Sirojiddin Sayyid. Taşkent: Gafur Gulom Naşriyoti, 1990.
- Yakubovskiy, Aleksandr Yuryeviç. "Temur: Opıt Kratkoy Politıçeskiy Harakteristiki". *Voprosı İstorii*. Sayı: 8-9 (1946).
- Yakubovskiy, Aleksandr. *Epoha, Lichnost, Deyaniya*. Moskova: GURASH Yay., 1992.
- Yakubovskiy, Aleksandr. *Timur ve Timurîler Devrinde Semerkand*. Çev., Sabur Rasol. Yayına hazırlayan: İlyas Kemaloğlu, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018.
- Yavrucuk, Gökay. *Türkiye'de İslam Öncesi Türk Tarihi Araştırmaları İdeoloji İle Nesnellik Arasında Bir Tarih Yazımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, 2016.

- Yazdiy, Sharafiddin Ali. *Zafarnoma*. Haz., A. Ahmad, H. Bobobekov. Taşkent: Sharq Yay., 1997.
- Yezdi, Şerefüddin Ali. *Emir Timur (Zafername)*. Arapçadan çeviri ve notlar Ahsen Batur. İstanbul: Selenge, 2013.
- Yezdî, Tâcu'd-dîn Hasan b. Şihâb-1. *Camiu't Tevârih-i Hasenî Timur'dan Sonra Timurlular*, çev., Fatih Bostancı, Divan Kitap, 2023.
- Yıldırım, Tercan. *Meşrutiyet'ten Günümüze Tarih Ders Kitaplarında Türk Kimliğinin İnşası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2014.
- Yılmaz, Muammer. *Yıldırım Bayezit ve Topal Timur-İki Cihangir Sultan*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2019.
- Yücel, Yaşar. *Timur'un Ortadoğu- Anadolu Seferleri Ve Sonuçları (1393- 1402)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.
- Yüksel, Musa Şamil. "Ortaçağlarda Beyin Göçü ve Etkileri: Timurlular Örneği". *OTAM*. Sayı: 41 (2017), s. 283-302.
- Yüksel, Musa Şamil. "Türk Kültüründe "Levirat" ve Timurlularda Uygulanışı". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 5/3 (Summer 2010), s. 2028-2058.
- Yüksel, Musa Şamil. *El-Makrizi (Kitâb es-Sûlûk) ve İbn Hacer (İnbâ'el-Gumr)'de Timur ile İlgili Kayıtlar ve Çağdaş Arap Tarihçilerine Göre Timur Tasviri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Yüksel, Musa Şamil. *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2009.
- Yakubovskiy, Aleksandr Yuryevich. "Temur: Opit kratkoy političeskoy xarakteristiki.". *Voprosı istorii*. Moskova, Sayı: 8-9, (1946), s. 42-74.
- Yakubovskiy, Aleksandr Yuryevich. "İstoriya padeniye Zolotoy Ordı.". *Voprosı istorii*. Moskova, Sayı: 2, (1947), s. 30-45.

EK 1: ETİK KOMİSYON MUAFİYET FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	00
		Revizyon Tarihi Rev. Date	

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: 01.02.2024	
Tez Başlığı: Türkiye'de Timur Çalışmalarının Dünü Bugünü: Yöntem ve Yaklaşımlar	
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir. 4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir. 5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir. 	
Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	RAKHIM MAMADALIEV	
	Öğrenci No	N20128281	
	Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı	
	Programı	Yüksek Lisans	
	E-posta/Telefon		

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Doç.Dr. Resul Ay

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	00
		Revizyon Tarihi Rev. Date	

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

Date: 01.02.2024

ThesisTitle (In English):The Past and Present of Timurid Studies in Turkey: Methods and Approaches

My thesis work related to the title above:
My thesis work related to the title above:

- Does not perform experimentation on people or animals.
- Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
- Does not involve any interference of the body's integrity.
- Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview.
- Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions.

I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.

I respectfully submit this for approval.

Student Information	Name-Surname	RAKHIM MAMADALIEV	
	Student Number	N20128281	
	Department	Graduate School of Social Sciences Department of History	
	Programme	Master's Degree	
	E-mail/Phone Number		

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Assoc. Prof. Dr. Resul Ay

EK 2: ORJİNALLİK RAPOR

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orjinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	00
		Revizyon Tarihi Rev. Date	

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 01/02/2024

Tez Başlığı: Türkiye'de Timur Çalışmalarının Dünü Bugünü: Yöntem ve Yaklaşımlar

Yukarıda başlığı verilen tezimin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 116 sayfalık kısmına ilişkin, 01/02/2024 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Tuminin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 19'dır.

Uygulanan filtrelemeler*:

- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- Kaynakça hariç
- Alıntılar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezimin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	RAKHIM MAMADALIEV	
	Öğrenci No	N20128281	
	Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı	
	Programı	Yüksek Lisans	
	E-posta/Telefon		

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Doç.Dr. Resul Ay

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)'3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dâhil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	00
		Revizyon Tarihi Rev.Date	

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF.....

Date: 01/02/2024

Thesis Title (In English): *The Past and Present of Timurid Studies in Turkey: Methods and Approaches*

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 01/02/2024 for the total of 116 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 19 %.

Filtering options applied**:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. References cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Date and Signature

Student Information	Name-Surname	RAKHIM MAMADALIEV	
	Student Number	N20128281	
	Department	Graduate School of Social Sciences Department of History	
	Programme	Master's Degree	
	E-mail/Phone Number		

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED

Assoc. Prof. Dr. Resul Ay

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.